

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

III. évfolyam – 2008. április–május

**KRÚDY-ÉVFORDULÓK:
A DEBRECENI PUBLICISTA**

RENESZÁNSZ ÉV

A FÉNY KÖRÜL

BÁRÁNYKÖNNYEK

– folytatásos regény indul

VITÉZ FERENC

irodalmi és művészeti
folyóirata

12–13.

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC

folyóirata

Debrecen, III. évfolyam; 2008. április–május

A TARTALOMBÓL

(Részletes tartalomjegyzék az utolsó lapon)

Reneszánsz év (180)

Múzeumi Kurír (193)

A Fény – 125 éve született Egry József festőművész (235)

Krúdy Gyula debreceni publicisztikája (242)

Műemlékvédelem – helytörténet (275)

Báránkönyvek – folytatásos regény; I. rész (308)

Toronynapló (321)

Kiadja: a szerző

4027 Debrecen, Füredi út 67/B. fszt. 2.;

telefon: 20/ 965–2921; e-mail: ferko24@freemail.hu

Nyomta: ONIX Nyomda Kft.; felelős vezető: Dr. Karancsi János.

Kötészet: Kapitális Kft.; tulajdonos: Kapusi József.

ISSN 1788–8034

A folyóirat árus forgalomba nem kerül. Megjelenik 700 példányban.

Megtalálható a könyvtárak olvasótermeiben

(Debrecenben és Hajdú-Bihar megye városaiban, a debreceni középiskolák könyvtáraiban; Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Szolnok–Jász–Nagykun és Bács–Kiskun megye egyes múzeumaiban).

Fellapozható a *Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumban* (Erdélyi Mártánál), a Déri Múzeum Baráti Köre szervezőjénél), a *Déri Múzeumban*, a *Debreceni Művelődési Központban és egységeiben* (Belvárosi, Homokkerti, Újkerti, Józsa, Kismacsi Közösségi Ház, Debreceni Mű-Terem Galéria, Tímárház–Kézművesek Háza, Amerikai Kuckó), a *Holló László Galériában*, a *Misztika Galériában*, a *Havrics Galériában*, a *Koncz Művészeti Galéria Kft. Cívus Art képereterezőjében*, a *Jászai Antik Klub és Antikváriumban*, a *Fókusz Könyvárúházaiban*, az *Alternatív Könyvesboltban*, a *Trombitás Sörözőben*, a Pulykakakas Üzlet- és Irodaház *Latinovits Kávézójában*, a főtéri *Korzó Kávézóban*, a *SULISZERVIZ Oktatási és Szakértői Irodában*, illetve egyes képzőművészeti események helyszínein.

A folyóirat korábbi számaiból a Lícium Médiaportálon olvashatnak: www.licium.hu

Köszönet a folyóirat támogatóinak!

A Néző • Pont főtámogója:

OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM

OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS
MINISZTERIUM

DEBRECEN MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

DR. KARANCSI JÁNOS és KOSZORÚS ERIKA (Onix Nyomda Kft.)

KAPUSI JÓZSEF (kötészet: Kapitális Kft.)

TÓTH GÁBOR – KARTONPACK Rt.

SIPOS LÁSZLÓ – Pulykakakas Üzlet- és Irodaház

DEBRECENI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT

HORVÁTH LAJOS

– HBZ Kft. és HBZ Galéria;

BOROS JÓZSEF – Debrecen
HUPUCZI LÁSZLÓ; CÍVIS HOTELS Zrt.

DÉRI MŰZEUM BARÁTI KÖR

GERGELY ATTILA – Színforrás Kft.

HAVRICS MIKLÓS – Havrics Galéria

Özv. HOLLÓ LÁSZLÓNÉ MAKSA OLGA

ILLYÉS PÉTER – Tipp Autó Kft. Debrecen

JLD. Kft. – Budakeszi

Dr. JUHA ENIKŐ művészettörténész

KISS ÁRPÁD – Vár Galéria

KÖLCSEY FERENC REFORMÁTUS

TANÍTÓKÉPZŐ FŐISKOLA

Tudományos és Művészeti Bizottsága;

KONCZ SÁNDOR

– Debreceni Kortárs Művészeti
Közhasznú Alapítvány

MAJOROS LÁSZLÓ – Misztika Galéria

MAKSAI JÁNOS festőművész

MÁTÉ LÁSZLÓ kulturális menedzser

PAPP GYULA ezredes

PÉTER GÁBOR – Péter Képkerepezés
és Holló László Galéria

SER–MÜLLER Kft.

Dr. SZÓKE KÁLMÁN – Berettyóújfalu

VOJTINA BÁBSZÍNHÁZ – Debrecen

AKT Képzőművészeti Társaság; **ALMÁSI ISTVÁN** (Debrecen); **ANDICS ÁRPÁD** (fotóművész);

DAVID BEERI (festőművész); **ÉHN JÓZSEF** (Társaság a Kárpát-medence Magyarságáért);

ENDRÉSZ BOLDIZSÁR (Jászai Antik Klub és Antikvárium); **ERDÉLYI MÁRTA**; **JÓZSÁNÉ**
BÍRÓ MÁRIA (fagottművész); **KOROMPAI BALÁZS** (muzeológus); **KÖNYÁNÉ TÓTH MÁRIA**

és **MOLNÁR CSABA** (Suliszerviz Oktatási és Szakértői Iroda Kft.); **LÁPOSI TERKA**
(képzőművész); **NAGY KRISZTINA** (régiónagyzató); **NÉMETH JENŐ** (Fókusz Könyvtáruhá és
Galéria); **DR. RAB FERENC** (ügyvéd); **SÓVÁRI GABRIELLA** (Korzó Kávézó és Édesség)

Ádány László (Csokonai Ház), dr. Barta Erzsébet, Bresnyánszky Lászlóné, dr. Csohány
János, Dezső Péterné, E. Lakatos Aranka (szobrászművész), Girasek János, Holló Ila
(festőművész), Háló Magdolna, Horváth Ibolya (festőművész), Farkasné Kovács
Piroska, Jaszovics Gizella, Kállai Tibor, Kármán József, Korompainé Mocsnik
Mariann, dr. Kovács Anna, Major Béla, dr. Major Józsefné, Márián Katalin, Máriási
Ágnes, dr. Márton Gyula, Mester József, Nagyné Kiss Katalin, Nagy Zoltán, Nagy
Zoltánné, Németh Rudolf és neje (Hosszúpályi), Nyíri István és neje, dr. Ötvös László
(költő, Biblia-kutató), Polgár Sándor, dr. Ráthonyi György, Rózsa János, R. Poncz
Mária, dr. Rózsa Jánosné, Szabó Sándorné, Székely Tiborné, dr. Szilágyi János, Tamás–
Kis Andrásné, Tóth Lászlóné, Vántsa Zoltán (költő), Virág Sándor

*Szilágyi Imre illusztrációja
Ujváry Zoltán Máttyás Király Gömörben című kötetéhez
(linómetszet klisé, lavírozott tusrajz)*

HAJNALRA AZ ÉG...

Hajnalra az ég kivérzett,
sebét összevarrta bánat.
Betakartam volna, fázott,
de ellopták a ruhámat.

Mentem volna ünneplőben,
feketében fehér testtel; –
elvették a bűnömet is:
dideregve ért a reggel.

Virrasztani mentem volna,
s összevérezték az ingem.
Mezítelen talppal jöttem;
ugyanígy megyek el innen.

Harmatcseppet altat a szél
fűszál tövében a réten –
bíborszárnyú pirkadatnál
lesz gyönyörű menedékem.

Utoljára nagy vihar dúlt,
kivérzett az ég ma hajnal.
Senki nem hallotta; – elment
egyetlen sóhajnyi jajjal.

Nem is látta senki, miként
álmunk Isten-ölbe ringott;
s megvédeni magunk ellen
itt hagyott egy rozmaringot.

CSAK AZ IDŐ

(Rácz György emlékére)

Sűrű és maszatos az idő,
mint hajnalban a boszorkányok
táncába fáradt büszke fű:
csomókba fojtott, csóktalan.
Csak épphogy összetoldott seb,
mi fáj s kivérzik, ha ég, ha hú.

Csak a feledés egymásutánja.
Csak üres csend, és e csendben
csurranó mosoly helyett
a csontok vénülő vacogása.

Repedés az őrült arcon,
nyomában mélyült ezer árok,
csak az idő, a kezdet és a vég,
csak Isten ujjának nyoma a homlokon...
Egy barázda titka, két göröngy
között a mérhetetlen ég,
a föld íze, az életé, s mint a gyöngy
simul a dús rögök közé
egy sóhaj.

Az érintésnek nincsen folytatása,
minden megtörtént már egyszer,
csak a bánat.

Csak fáradt lobbanások,
az őszi szélbe holt gyufa lángja.
Csak a hangya küldetése,
hétrét erejét irigylő izzadt
hősök lomha látomása.

Az ember vérében a rög,
csak a félelem a haláltól –
kettészakított álom.
Ákombákom az ujj alatt,
egy szó, hogy még szeretlek,

s a remény, hogy egyszer erre göndörög
mosolyod, hogy legyen a feledés gátja,
s hogy legyen imája
cserépre szikkadt szájnak...

...és már látni is, hogy ott se félnek,
hogy már ott is hozsannáznak,
hol tövisektől össze-vissza sértett
a lélek.

Csak az idő.
Egy emlék, egy illat ebben az örök
feledésben.
Egy tapintás emléke, ahogy
hozzáért az ujj a szájhoz,
a vércsepp emléke, ahogy
felsértette ujj a száját,
egy álm emléke. A hajnal
mélye, hol reményt nyüszögve
szépek, olyan szépek voltunk,
mint az állat.

*(A vers elhangzott
a XVII. Debreceni
Tavaszi Tárlat
megnyitóján.)*

*Ráczy György:
Töredék
(vegyes technika)*

A JELENVALÓ MÁTYÁS KIRÁLY

A Vojtina Bábszínháznak nem csak a Reneszánsz év miatt lett fontos Mátyás alakja

A Vojtina Bábszínház játszószínházában áprilistól már a Mátyás-mesék harmadik részébe kapcsolódhatnak be a gyerekek. A társulat számára a Reneszánsz év csupán újabb állomás egy régebb óta megkezdett folyamatban. A Mátyás-mesék szerepéről a társulat igazgatójával, Asbóth Anikó

bábszínésszel és Láposi Terka képzőművésszel, a játszószínház művészeti vezetőjével beszélgettem.

Az első Mátyás-mesét 2000-ben mutatták be (még a Gambrinus-közlönyben) Reschofsky György, Asbóth Anikó, valamint Láposi Terka és Szabó Tibor játékaival. Később a fiatalabb

bábosok is bekapcsolódtak a folyamatba, miközben tovább gazdagodott a feldolgozott mondák köre is.

*Matyi királlyá lesz
– részlet a játszószínházi
produkciónak.
Hányféle módon lehet
elmesélni Mátyás
királlyá választását?
Melyik az igazi?
– Ezt a gyerekek
döntik el*

Fotó:
Vojtina Bábszínház

A 2008/2009-es évadot egyébként egy Mátyás-mondakörből és Mátyás-mesékből írt darab nyitja októberben, Kiss Rita rendezésében. Az immár hagyományos, augusztus utolsó hétvégéjére tervezett „*Idesüss a figurásra – avagy az új királyt ma anyalok teszik!*” programjainak keretében már évadizelítőt is kap belőle a közönség. Asbóth Anikó beszélgetésünk elején megjegyzi: a reneszánsz jegyében tervezik az egész rendezvényt.

– A bábszínház előtt kialakítunk egy középkori piacteret, kifejezetten olyan, szabadterre vihető játékokkal, melyek a reneszánsz korban elterjedtek voltak. A reneszánsz játszótéren a korabeli labdajátékok mellett a teke vagy a kaleidoszkóp is megjelenik – ezt már készíti is a Pilári-házaspár, illetve a Boráros Szilárd által vezetett csapat. Természetesen képmutogató formájában egy-egy Mátyás-mese és trufa ugyancsak megjelenik. Tehát a játszószínházi évadizelítőt is a reneszánszban jelenlévő dramatikus játékok, a tényleges gyerekjátékok sorába emeljük be.

Most valóban egy fajta jubileumi aktualitásnak tűnik a reneszánsz világ megelevenítése, ám az ahhoz való viszony megfogalmazása már régóta foglalkoztatja a művészeket. Amikor nyolc évvel ezelőtt Asbóth Anikó és Láposi Terka arra keresték a választ, hogy mi lehet az a hangsúlyos elem, amely bár háttérben maradt, mégis a kulcsot adja a mondakör elevenségéhez, rájöttek, hogy ez tulajdonképpen nem más, mint Mátyás személyiségének és a köré épülő népmesei hagyománynak a szakralitása.

– Találjuk meg azokat a történeteket, melyek minden korban, s ma is minden pillanatban, az emberi lelki-

ség legmélyebb rétegeit szólítják meg! – mondja Láposi Terka. – Mert nem lehet véletlen, hogy 550 év után is úgy tudjuk kiejteni nevét, hogy tényleg egy és oszthatatlan Mátyás király, hogy mindenkinek ugyanazt jelenti. Itt ugyanis Mátyásnak egy letapadt, belső képe jön elő. A játszószínházban dolgozó lányokat pontosan azért akartuk minél hamarabb beavatni ebbe a munkafolyamatba, hogy még tovább gazdagíthassuk a játékok körét. Arra törekedtünk, hogy Mátyás tréfáit, Mátyás igazságosztó énjét, a méltóságteljes ünnepi varázsát a gyerekek a maga játszókedvében is megtapasztalhatta. Ehhez sokféle színházi eszközt kellett alkalmazni, a képmutogatótól kezdve, a dramatikus foglalkoztató típusú játékon át, egészen a bábjátékig.

– *Mátyás-toposszá emelkedett az igazságos jelző (amivel persze a történészek vitatkozhatnak). Ezt az alapkaraktert megőrizve, milyen jellemvonások domborodnak ki?*

– Ha a 30 évvel ezelőtti Vojtinához megyünk vissza – emlékeztet rá Asbóth Anikó –, Giovannini Kornállal már készítettünk olyan játszóházakat, ahová a gyerekeket is bevontuk, de ebben még csak a legismertebb, az igazságosztó Mátyás képét rajzoltuk fel. Ilyen mese volt például az *Egyszer volt Budán kutyavásár*. Fokozatosan jutottunk el a mondakör üzenetének szervezesebb értelmezéséhez. 2005-ben *Ki álmodta a legszibbent?* címmel válogattunk a Móra Ferenc által feldolgozott Mátyás-történetekből. Most pontosan az érdekelt bennünket, hogy a kicsit más oldalról is megmutató Mátyás-képet árnyaljuk. Ezeknek a játékoknak az alapja M. László Endre újabb gyűjtése volt.

Ebben olyan mesékre is rábukkan-
tunk (*Mátyás utolsó mosolya, Má-
tyásból király lesz*), ahol Mátyás pél-
dával fekete mágiát űz, amikor kisza-
badul a török fogságból. Az ördögöt
hívja segítségül, és ez már egy telje-
sen más, eddig kevésbé ismert közeli-
tés. Egyébként Mátyás királylá korona-
zását is háromféle aspektusból me-
séljük el (galamb hozza el a koronát
vagy az angyal, esetleg az öregapó
jelenik meg).

Láposi Terka itt azonnal átveszi a
szót: – Amikor az idén áprilisban a
hatodik történetet mutatjuk be, már
egészen jól körvonalazódik: hogyan
jutok el az angyal kiválasztásától, az
emelkedett, szent pillanattól, a korona-
záción keresztül a másik pólusig, az
ördögig, akitől – a mondák alapján –
szintén segítséget kér egy alkalommal
Mátyás király. Mátyás életútjának, az
általa és benne megjelenő fejedelmi
királyság viselkedéskódjának útját
járjuk a játszószínházi történeffűzé-
sek során. A Mátyásról fennmaradt
történetekben archetipusok fogalma-
zódnak meg. Ősképek, és Mátyásnak
ehhez való viszonyulásai szólnak hoz-
zánk. Annyira fontosak, hogy ő ezek-
ben mennyire tisztán, őszintén, nyíl-
tan és – számunkra még az őt 550
évvél túlélő mondáiban is – érthetően
látott és gondolkodott, így ezt az utat
szeretnénk megidézni játékainkban.
Az egyik mesénkben például azt próbá-
ljuk meg a bábszínházi képekben
megjeleníteni, ahogy nagy királyunk
megismeri a kenyeret. Humorral telt
mese, és mégis minden hangban, je-
lentésárnyalatban benne van a ke-
nyér szakrális jelentése, a földi és a
szellemi lét közötti vegetációs állapo-
tot szolgáló szerepe. Gyönyörű törté-
net ez is.

– *Feltételezem, hogy az angyal, az
ördög, a kenyér, és még ki tudja, mi
minden, misztériumot jár, és követ-
hetően jutunk el az égből a földre...*

– Vissza fogunk jutni, de úgy sze-
retnénk, ha a gyerekek döntenék el a
mesék sorrendjét. Sokat gondolko-
dunk azon, hogy lehet úgy meséket
szőni, dramaturgiailag felfűzni, hogy
minél aktívabban, igazi felelősséggel,
teljes művészi és játékos jelentéssel
benne legyenek a gyermekek. A *Má-
tyás, a furfangos* című dramatikus
játékunkban arra törekszünk, hogy az
általunk kiválasztott öt történet közül
az első és az utolsó helye adott, az
indítás és a vég nem változhat. A
három középső sorrendje viszont a
gyerek választásától függ. Miért szük-
séges ez? Alakítsuk ki közösen az
utat, amit együtt, itt és most végigjá-
runk. Az igazodási pont Mátyás király
és az ő tettei, melyek ránk nézve még
ma is érvényesek, de azt, hogy mi ezt
milyen módon járjuk végig, a gyer-
mekcsoportok aktuális lelkiállapota, a
közös játékban megélt tapasztalat-
szerzés határozza meg. Azzal, hogy a
dramaturgia a gyermekek választásától
függően változhat, a Mátyás-kép
bennünk nem sérül. A „Mátyásság”
kerek, egész, osztatlan immár évszáz-
adok óta. Azt tartjuk feladatunknak,
hogy egyszerű eszközökkel, tisztán
csengő, szép magyar beszéddel, kora-
beli udvari muzsikával, a játékosság
minden elemével és humorával szó-
laltassuk meg e „Mátyásság” sokféle
oldalát.

Megjegyzem, hogy a világ sötétebb
oldalába való beleszólás, a vele való
kapcsolat nem újabb keletű, ezt sajtó-
történeti dokumentum is alátámaszt-
ja. A 15. század egyik legnépszerűbb
újságlapja ugyanis az Erdélybe 1456-

ban betört Drakula havasalföldi vajdáról adott hírt. A sorozatos rémtettek egy elmenekült szemtanú elbeszélései nyomán közölték 1485-ben *Dracole Waida* címmel. Az újságlevél írója azzal toldotta meg a szemtanú beszámolóját, hogy Drakula Mátyás fogságába esett, ott keresztény hitre tért, majd kiszabadulva emberséggel uralkodott. Ennek a befejezésnek történetileg az lehetett a magyarázata, hogy Mátyás mellett pozitív hangulatot keltsen, másrészt személyiségéhez már akkor szakrális jelentés kapcsolódott, hogy képes legyőzni a sötét erőket. Mátyás nem véletlenül lehetett emblémaszerű alakja a szakrális és profán történeteknek...

Aztán arról beszélgetünk, hogy az igazság maga, mint filozófiai kategória, elvont, de az igazságérzet, mint erkölcsi vonatkozású jegy, már könnyebben tárgyasítható.

– *A gyerek hogyan fogja fel az igazságot? Mivel helyettesíti, mibe és hogyan képezi le?* – A kérdésemre Lápósi Terka válaszol

– Az elmúlt évtizedek tapasztalatából azt szűröm le, hogy a gyerek érzelmileg tudja egy-egy történés végén megfogalmazni, hogy ki mellett döntött. A jó és a rossz között tesz különbséget, ha az igazságról van szó. Alapvetően jónak születik az ember, és alapvetően érzelmi módon fogja meghatározni, hogy neki mi az, ami biztonságot, örömet, harmóniát hoz, és számára az igazság ösztönösen és érzelmileg is a jó lesz. Annak drukkol, aki adott pillanatban a jót szabadítja föl vagy a szeretettet. A gyerek nem fél a szavak erejétől, a varázslástól, nem fél megmutatni a maga emelkedett pillanatait, és nem fél elsápadni a trónszéken, amikor megkapja a ko-

ronát, s rájön, hogy ezt most komolyan kell venni. Mert ténylegesen éli a pillanatokat a színházban is, és a tanulás folyamatában is. Az igazságot a gyerek fehérben-feketében méri. Valami vagy jót hoz, vagy rosszat maga és a családja, a barátai életébe. S a szakrális közeg fel is erősíti ezeket a hangsúlyokat.

– Az én értékrendemben Mátyás volt az utolsó igazi királyaink közül – folytatja Asbóth Anikó. – Mátyás műve olyan mozzanat a magyar történelemből és kultúra-kincséből, ami elé nem is helyezek mást. Ha szent királyainkról beszélünk, István és László mellé kell tenni Mátyást is. Fel sem merülhet, hogy a szakralitásnak itt ne lenne helye.

– Csodálatos gondolat, hogy a reneszánsz óta van kenyere is a magyar embernek. – Lápósi Terka kiemeli, hogy ezt is a Mátyás-mondakör őrzi meg: új ételre vágynak. – Koronával a fején jön rá: a vegetáció is fontos, hogy életben maradjak, és ez a vegetáció a kenyér lesz, az élet eredendő magja. Nemcsak a tudomány, a művészet felkarolásával történt megvilágosodás a Mátyás korabeli udvarban, de a lelket is felemelte, mert szabadságot adott. A népi mondakör olyan méltóságteljesen őrizte meg ennek a tiszta menetét, hogy bárkinek a gyűjtését vesszük elő, eljutunk a megvilágosodáshoz.

Majd rövid eszmecserét folytatunk arról, hogy a történészeknek persze az a dolguk: a történelmi dokumentumok alapján megrajzolható hiteles Mátyás-képet kutassák. A művészet számára viszont az is lényeges, hogy a népemlékezet milyenné tette. Idézhetjük Arany János *Vojtina ars poétikájából*, hogy a feltárt adatok tük-

rében „Bánk törpe lesz, Mátyás következetlen? (...) Nekem egész ember kell és király”

– Ez a lényeg, s ez az, ami a mának szól. Olyan kevés a magyar történelemben a felemelt fejű Magyarországot segítő időszak! Mátyás kora pedig ilyen. S ha a mesékben mélyebben kutatunk, rendkívül színes kép tárul elénk. Az igazságos Mátyás vagy a tréfákat űző király csak egy szelete az egésznek.

Láposi Terka szerint bármelyik énjét, tulajdonságát nézzük Mátyásnak mint királynak, mindegyikből ember-szeretet árad. És ez a szeretet mindből visszatükröződik.

– Segítő királyunk fizikailag is több módon megjelenhet, és ez folyamatosan a jelenlévő királyt mutatja. Itt van, 550 év óta is, ez is szakrális jegy, s ez a gyerek számára teljesen elfogadható. Ha baj van, hívjuk Mátyást. Hús-vér királyunk maradt, míg Szent László, Szent Imre vagy akár István a földi királyságon túl van, nem lehet csak úgy megidézni. Mátyást viszont le tudtuk hozni a földre, meg tudjuk jeleníteni, merünk vele parolázni. S engem, mint nőt, az is roppant érdekelt, hogy milyen volt a nőkhöz való viszonya. Egy felesége volt, de a mondakörben az is megjelenik, hogyan választja ki a feleségeket. Tanulságos, amikor azt a törvényt hozza, hogy a lány is lehet örökös. Az emberekhez való viszonyában egyszer csak a nemek kérdése is fontos lesz, és a mondakörben ez pontosan tisztázható.

Asbóth Anikót is foglalkoztatja a Terka által felvetett kérdés: – Hiteles források szerint Mátyás meglehetősen vonzódott a női nemhez, kifejezetten szépasszony-szerető volt. De a magyar nép milyen szemérmes: olyan

mesét nem találtam, amelyben arról lett volna szó, hogy a feleségén kívül bárkivel is kapcsolata lett volna, ez mindig plátói módon jelenik meg. A *bettinai boszorkányban* például egy gyönyörű, vörös várkisasszonnyal kerül összetűzésbe, aki a női minőség boszorkányos oldalát képviseli, de itt említhetjük Mátyás király és a székely lány esetét is...

– Éppen az ragadott meg – veszi át Láposi Terka a szót –, hogy a nőkhöz való viszonyának nagyon finom árnyalataival találkoztam, akár örökös, akár feleség, akár boszorkány a lány. S nem a király, a hatalom vértetével akarta a nőt meghódítani, hanem az érzékenysége és szellemi finomsága domborodik ki.

– *Nem végeztem ilyen számítást, de talán összes királyunk együttesen nem jelenik meg annyi mondában és mesében, mint Mátyás egyedül.*

– És nemcsak millióféle változatban áll előttünk, de a teljes élet, a születéstől a halálig tartó, az ember által felfogható összes lételem benne van a mesékben. A feleség-választástól vagy a feleség elküldéstől kezdve a család-szig, és minden emberi. Egy szintig az. Egy idő után újabb rétegek tapadnak hozzá, melyek lassan elvezetnek egy csillagmitológiai vonulathoz is.

– *Képzőművészetiileg mindezt hogyan jelenítitek meg?*

– A gyermek rajzi, képzőművészeti és vizuális világképéből kiindulva merem mondani: a Mátyás-mesék látatásához egy mélyrétegű vizuális nyelv kell. Nagyon tárgyiasult, konkrétan látható szintre nem mennék el. A reneszánsz világot egyébként csodálatos jelentésekkel lehet felruházni, de hogy azt érezze a gyerek: ezt ő is tudja működtetni, a népművészet jelképei-

re is szükség van ehhez. Izgalmas ötvözet jön létre a népművészet és a reneszánsz találkozásából. Az olyan jelképhasználatra gondolok, amikor még a holló megjelenése is fontos. Meg kell fejteni minden motívum minden hozzá társult jelképét, és a több jelentés azért lényeges, mert akkor a magamén is elkezdek gondolkodni. Mátyás fontos énje, hogy jelen van közöttünk az összes üzenetével és az összes képpel. Játékos, kedves, felszabadult, az organikus világból merített képet szeretnék mutatni a gyerekeknek, melyben vannak

reneszánsz elemek, és itt is jelen van az égiek lehívásának motívuma, a fény megteremtése (amihez Mátyás kiválóan értett). Tehát a reneszánsz képi nyelv, a gyermeki nyelv és a szimbolikusan mélyebben értelmezhető nyelv együtt jelenik meg.

S visszahangoznak a szavak bennem a „Mátyásság” kerek, egész és oszthatatlan (oszthatatlan) voltáról. Aztán – a humorba kapaszkodva – egy szójáték jut eszembe: „A Mátyásság fél egészség”. S hogy ne csak fél legyen, ahhoz tükröként is kell használnunk őt.

A reneszánsz év további, 2008. évi országos programjaiból

Május 10-től október 5-ig:

A Nagytétényi Kastélymúzeum programjai

Május 11–12.:

Pütkösdí játékok (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre)

Május 18-ig:

A Mediciek fénykora – Élet és művészet a reneszánsz Firenzében (Szépművészeti Múzeum, Budapest)

Május 20–24.:

Mátyás király – Magyarország a reneszánsz hajnalán (konferencia, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest)

Május 21–25.:

A Bibliotheca Corviniana az európai könyvtártörténetben (Országos Széchényi Könyvtár, Budapest)

Május 30.:

Falusi olimpia – Régi sportjátékok reneszánsza (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre)

Június 14-ig:

Csillag a holló árnyékában – Vitéz János és a humanizmus Magyarországon (Országos Széchényi Könyvtár, Budapest)

Június 20-ig:

Mátyás király öröksége a gótikától a barokkig – Reneszánsz művészet a XVI–XVIII. században (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

Június 27-től augusztus 10-ig:

Gyulai összművészeti és Shakespeare-fesztivál (Gyulai Várszínház)

Június 30-ig:

Beatrix hozománya – Az itáliai majolikaművészet és Mátyás király udvara (Iparművészeti Múzeum, Budapest)

Június 30-ig:

reneszánsz bor, reneszánsz élet, tokaji reneszánsz (Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest)

Július 5-ig:

Hunyadi Mátyás, a király – Hagyomány és megújulás a magyar királyi udvarban (Budapesti Történeti Múzeum)

Július 7., augusztus 28.:

Harmonia Albensis – koncertek (Székesfehérvár, belvárosi templomok)

Július 11–13.:

Visegrádi nemzetközi palotajátékok

Július 12-től október 18-ig:

Reneszánsz élményház (Ozorai Pipovár, Ozora)

Július 31-ig:

Reneszánsz látványtár (Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest)

Augusztus 8-tól november 9-ig:

Reneszánsz a fáraók Egyiptomában (Szépművészeti Múzeum, Budapest)

Augusztus 15–20.:

XIII. királyi napok – Nemzetközi néptánc-fesztivál (Székesfehérvár)

Augusztus 22–24.:

Arcus temporum – Pannonhalmi művészeti fesztivál

Augusztus 30-ig:

„Itt járt Mátyás király” – Legkedvesebb Mátyás-meséim (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre)

Szeptember 1-jétől november 10-ig:

Új reneszánsz, 2008 (Országos Széchenyi Könyvtár, Budapest)

Szeptember 15-től december 31-ig:

A neoreneszánsz építészet Budapesten (Budapest Főváros Levéltára)

Október 15.:

A játék szerepe a nevelésben, interaktivitás és játék a múzeumpedagógiában (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre)

November 13–24.:

Mecénás hét (Múcsarnok, Budapest)

December 6.:

„Van zsákokban minden jó...” – A mese és a játék mint ajándék (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre)

December 31-ig:

Mátyás király és a reneszánsz Visegrádon (Mátyás Király Múzeum, Visegrád)

Burai István:

Mátyás király madara (rézkarc)

MÁTYÁS KIRÁLY GÖMÖRBN

Szilágyi Imre illusztrációi a gömöri Mátyás-folklórból

Itt lenne az ideje a *Mátyás király Gömörben* című könyv újrakiadásának. Ujváry Zoltán 1990-ben megjelent munkája – amit az előző folyóiratszám készítésekor Józsa Lajos szobrászművész Mátyás-tematikájú bronz kisplasztikáinak és Szilágyi Imre grafikusművész négy évtized kisgrafikáit leíró alkotásjegyzékének ismertetése miatt vettem újra a kezembe – már csak könyvtárakban és magángyűjteményekben lelhető fel.

A Reneszánsz Évnél jobb alkalmat nem is kell keresni a megjelentetéséhez, az eredeti sorozatot pedig egy-egy kamara-kiállítás erejéig kölcsön lehetne kérni a putnoki Holló László Galériától, ahová a vonalas klisébe készült lavírozott tusgrafikai lapok Ujváry Zoltán alapító adományának részeként kerültek 1994-ben.

Ujváry Zoltán folklórtudós a gömöri Mátyás-kultusz szövegfolklór anyagát közreadva, arra hívta fel a figyelmet, hogy míg az anekdoták általában nem lépnek fel a hitelesség igényével, addig a Mátyás-történeteket a néphagyomány hitelesnek tekintik. Az urak elhíresült megkapálataása Mikszáthnak köszönhetően (s nem különben Garay János verse nyomán) irodalmi rangra emelkedett. Ujváry professzor nem „célirányosan” kutatta a témakört, hanem népdalgyűjtő útjai során találkozott a Mátyás királyra vonatkozó folklór-anyaggal, és a kiegészítő beszélgetések során jegyezte fel azokat.

Az 1990-ben (a *Gömör néprajza* XXIII. köteteként) kiadott, Imolay

Lenkey István által tervezett könyv borítóját és a szöveghez a 37 illusztrációt Szilágyi Imre grafikusművész készítette. A borító belső oldalakon megismétlődő, reneszánsz hangulatú linómetszetes keretében a művész lavírozott tusrajzai sorakoznak.

(Magát a borítót az 1966–2006 közötti kisgrafikai alkotásjegyzék összeállító Csernáth Gábor a 615. sorszám alatt tüntette fel, s bár a klisé változatlan, és valóban összefüggő sorozatról van szó, talán indokolt lett volna mind a 38 munkát önálló kisgrafikai lapnak tekinteni.)

Lenkey az illusztrációkról írt utószavában két nagyobb csoportba sorolta Szilágyi Imre lavírozott tusrajz-

zait. Egy részük a cselekmény főbb eseményeit meséli újra képi nyelven, felhasználva azokhoz a történelmi és irodalmi háttérismereteket is, ám a mondák és anekdoták másik részénél az olvasó figyelmét gyakran elkerülő, apróbb részleteket dolgozta ki a művész. Az átíratok így a megértésben is segítenek.

Imolay Lenkey István értékelésében azt olvassuk, hogy Mátyás király ábrázolásában Szilágyi Imre nem törekedett az általánosan ismertnek mondható reneszánszkori kép következetes felhasználására. S habár a sorozatindító Mátyás-arckép nemcsak a „Mathias Rex” felirat, hanem az emblematikus portréjegyek (vagy a klisébe komponált címermotívum) miatt is a szimbólumban rejlő sematikus felismerést szolgálják, a fejtartásban a császári asszociációkat, a haj kidolgozásában pedig a Szilágyira jellemző, szecessziós játékosságot fedezzük fel. Miként ez a hol pajzánul, hol figyelmeztetően kacsintó já-

tékosság végig jelen van a rajzokon, úgy Szilágyi egész művészetét végigkíséri a szellem derűje, a zsigeri humor és az intellektuális fegyelem – így az ornemens elemekkel is gazdagított líra és a vaskos életigazságok szimbolikus-realista kimondásának kettőssége.

A szituációs rajzokban is csupán a főbb karaktervonások térnek vissza, „melyekből éppen kikövetkeztethető, hogy melyik szereplő lehet az, akinek többet tudunk valós vagy álruhás útjairól, mint politikájának tartalmáról”.

Ugyanakkor (szintén Lenkey nyomán) elmondhatjuk: az illusztrációsorozat bár azt a királyt mutatja be, akit a nép szeretete, mesélőkedve és igazságérzete emelt a többi király fölé, az alakot nem idealizálja tovább, nem ruházza fel olyan tulajdonságokkal, melyek elszakítanák „attól a gondolati, tartalmi világtól, melyet az összegyűjtött gömőri Mátyás-mondák közvetítenek”.

Mint utaltam rá fentebb: a történetek humora, a jellem- és helyzetkomikum egyszerre egyértelmű és cizellált ábrázolása jól illik Szilágyi Imre művészi szemléletének alaptermészetéhez is – a hangulatában sokszor groteszk-lírai megemelkedtségében a vaskos népi humort az intellektuális komikum szimbolikus-asszociatív működésével ötvözi.

A miniatűr jelenetben is megvalósul a monumentalizálás szándéka (a kis falvak templomai, épületei szinte királyi méltóságúak lesznek), életképi, természeti vagy hagyományos enteriőrjében pedig nemcsak a cselekménymotívumot látjuk, hanem az érzelmi állapotot, a gondolati hátteret is. Így a hibák és gyöngeségek, a talmi hatalmak (olykor aktuális vonatkozásokot sem mellőző) kritikája mellett például a magányról vagy a felelősségről is beszámolnak a lapok.

A rajzi cselekmény figuráit elképzelve, a grafikus a visszatérő Mátyás-karakter mellett többnyire típusokban gondolkodott, nemcsak a hagyomány motívumtárából építkezett, hanem egy-egy jelenet erejéig aktualizált is. Az egyik, talán legismertebb anekdota emléke, mely szerint Mátyás megkapáltatta a gömői urakat, Sajórecskén, Sajószentkirályon és Rozsnyón is élt – és Sajógömörön áll Holló Barnának a folyóirat 10–11. kötetében bemutatott szobra, a *Mátyás király kapával* –, s az ehhez készített rajzon magának Ujváry profeszornak az ékes szeretetről tanúskodó karikatúra-alak-

ja is felfedezhető, miként hasonlóan „Ujvárys” vonásokra más rajzokon is rábukkanunk.

A monda- és anekdotagyűjtemény értékelő bemutatása természetesen külön írást igényelne, most csupán arra hívom fel a figyelmet, hogy a témakör nemcsak a munka becsületének (s magának a becsületnek, a tisztességnek) az elismerését, a kapzsiság fölött mondott ítéletet állítja középpontba, de az identitás-meghatározásban is szerepet töltött be. Ez például abban is lemérhető, hogy több olyan történet van, melyben a települések (Solymár, Vígtelke) vagy más földrajzi helyek (Abroszka halom, Abroszka völgy, a Mátyás homloka néven ismert dűlő, Tündérpaták) elnevezését egyenesen Mátyás látogatásához köti a néphagyomány.

ÉBREDJ, MÁTYÁS KIRÁLY

Szabó Antónia selyembatik festményei az „alvó Igazsághoz”

„Mehalt Mátyás király, oda az igazság!” – ez a szólás a nép emlékezetében az Igazságosként őrzött Mátyás alakjának talán a legelterjedtebb példázati megörökítése.

Ujváry Zoltán néprajzkutató *Szó-lásgyűjteményében* ezt olvassuk róla: „Lemondóan szólnak így az emberek akkor, ha valamilyen igazságtalanság éri őket. Lehet ez személyes sérelem, amiről úgy vélik, hogy ügyükben a hatóság igazságtalanul döntött, de elhangozhat ez politikai esetekben, történelmi példák emlegetésekor is, pl. amikor Trianonról, az ország fel-darabolásáról esik szó.”

Szabó Antónia képzőművész 2007 karácsonyára adta ki három mesét és húsz illusztrációt tartalmazó képes mesealbumát *Ébredj, Mátyás király!* címmel, s mielőtt még a szerző cím-adó meseátiratát elolvashánk, megindít a felszólítás üzenete. Ha Mátyás király alszik, az igazság is alszik; ha

Mátyás a gazdagságot is jelképezte, akkor ma szegények vagyunk; és ha Mátyás a fényt is megtestesítette, ez azt jelenti, hogy a sötétség uralkodik, míg a király alszik.

Mindhárom mesének (*Mátyás király a tündérek kertjében s Mátyás, a világ királya* címmel olvasható a két további történet) közös pontja egyébként az igazságos király hosszú álma egy szent hegy rejtékében. Az átdolgozott történetek alapjául négy Mátyás-monda szolgált, melyből háromra a szlovén néphagyományban bukkant rá Szabó Antónia.

A délszláv hagyományokba való beépülésre a képzőművész szerint magyarázatot adhat Mátyás úgynevezett „világkirályi” minősége (magának vallotta, népének tartva önmagát más nemzet is), de az sem zárható ki, hogy a délvidéki mondakincsből került át a szláv ajkú népeséghez. A Mátyás királyhoz kapcsolódó barlangmotívum elterjedtségére továbbá az is utal, hogy a három délszláv monda édestestvére a Szatmár megyében lejegyzett *Mátyás király a barlangban* is.

Mátyás ugyanis egy barlangban alszik – javait az ellenség megirigyelte (és már ebben is szimbolikus üzenet van:), mely „nyugat felől hatalmas erővel, fenevad módjára tört rá az országra”. Mátyásnak egy barlang adott menedéket, s ott kell aludnia addig, míg a szakála hétszer körüléri a nehéz kőasztalt. A *Mátyás, a világ királya* című mesében akkor ébred fel, ha háromszor éri körül szakála a kőasztalon lévő, fényes

aranyallért, a tündérek erdejében pedig nincs ilyen mesei határidő sem: „Minden századik esztendőben egy aranymadár látogatja meg, kinek látása felvidítja a királyt, de a madár távoztával újra behunyja szemét, és mély álomba merül.”

*Szabó Antónia selyembatik festménye
Mátyás király a tündérek erdejében
című mondaátiratához*

Ám ezek a mesei határidők minden esetben a szellemi és lelki felkészültséghez, a morális készenlétéhez, az igazság fényességének eljövételéhez kapcsolódnak, és nem a tárgyi feltételekhez. „Ha majd egyszer az emberek megelégedik a hazugságot, a madár dalra fakad – olvassuk a *Mátyás király a tündérek erdejében* befejezését. – Szépen zengő éneke felébreszti Mátyás királyt, s vele újra felvirrad az igazság napja is.”

A címadó monda vándorlegénye egy fügefaágat kapott, hogy az „emlékeztesse Mátyás királyra, és segítségével meglelje hazáját” (ebben is a „hazatalálás” motívumát látjuk). A legény leszúrta az ágat, melyből egy hatalmas fa nőtt, a földre hulló fügék

pedig fényt árasztó sebes patakként messze iramló folyékony színarany lett. „Ha hajjai eljutnak Mátyás király barlangjához, a nagy fényességre felébred majd Mátyás király. Ha fénye eljut a mi szívünkbe, a földön újra boldogság, gazdagság és igazság fog uralkodni.” S a mélyről kiszakadó igazságvágy jelképes megfogalmazása: „Ohajtunk 'Magyarország reménye, világ gyönyörűsége' – Ébredj, Mátyás király!”

S lássuk végül a *Mátyás, a világ királya* befejezését: „Várják a népek, hogy attól fogva [a hársfa kiszöldülésétől] igazságos Mátyás legyen vezérlő csillaga, a világ királya, földnek s mennynek örömére. Tetteit Isten áldása kíséri, nyomában bőség és boldogság árad. Az igazság trónusán őseink hitének napja újra felragyog, s hatalmas fénye szétárad a világ legtávolabbi sarkaiba is.”

*Mátyás, a világ királya
Szabó Antónia selyembatik-képe*

Talán az sem lehet véletlen, hogy Mátyásnak mintegy megváltói attribútumai vannak (fény, igazság, szü-

letés, barlang, újjászületés stb.), hiszen az igazság elérkezése is egy fajta megváltás lehet.

Végezetül röviden Szabó Antónia selyembatik festményeiről is szölok, kiemelve előtte a művész könyvészetit, könyvtervezői remeklését, melyben szerves egységet teremt nemcsak a tartalom és a magyar képirás hagyományait követő világ között, de az iniciálék (legnagyobb számban az igen változatos „történetű” M-ekkel és az annak ívét merőlegesen tükröző E betűvel) szintén ehhez a látványban is visszaköszönő szellemi atmoszférához igazodnak.

Szabó Antónia mára két leginkább meghatározó szellemi anyaghordozója a zománc (a rekeszzománc ins-

tallálásához olykor fát vagy követ is használ), illetve a batikolt kelme és selyem. A sorozatokban való gondolkodás még komplexebbé teszi a nemcsak a népművészeti ornamentikát és motívumkincset felhasználó, de az egész képrovó örökséget, szerves hagyományt átörökítő művészetét. (A Vojtina Bábszínházban 12, az állatövi jegyeket bemutató, nagyobb méretű batikfestménye is látható.)

A látszólag egyszerű, de elemi jelképi erőt hordozó figurák, ornemens formák összetett kompozíciós renddel – növényi geometriával, a folyamat mellé az állapotot is rögzítő, metamorfikus állatmotívumokkal és a csillagos ég morális minőséget is hordozó alapelemeivel – utalnak a

létezés egyetemes összefüggéseire. Képvalóságukban is a világegyiséget, a küzdő erők egymásra utaltságát, az ösztöni mélység és a szellemi magasság harmóniáját teremtik újra.

*Selyembatik-festmény az
Ébredj, Mátyás király!
című meséhez –*

Szabó Antónia alkotása

(Szabó Antónia „Mátyás-ébresztő” selyembatik festményeit a tervek szerint ősz elején állítja ki a Déri Múzeum Baráti Köre. A kollekción a nagyközönség is megtekintheti majd a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum látványszobájában.)

AZ ÉLETMŰ ÚJABB GRAFIKAI TÜKRE
Holló László emlékkiállításra nyílt márciusban
az Egri Vármúzeumban

A Holló László Kossuth- és Munkácsy-díjas festőművész születésének 120. évfordulója előtt tisztelegő 2007-es nagyobb közgyűjteményi adományokat bemutató kiállítások sora már 2006 decemberében elkezdődött Mátészalkán, a

Szatmári Múzeumban, s az emlékévben folytatódtak a rendezvények Ujváry Zoltán professzor hajdúhadházi, tiszadai és szolnoki adományainak kiállításával.

A Damjanich János Múzeum ünnepségét novemberben a Holló László Emlékszoba avatása követte a hajdúhadházi Égerházi Imre Emlékházban, ebből az alkalomból Ujváry professzor további műveket adományozott a városnak.

*Holló László
akvarellje 1923-ból*

*A művet az Egri Vármúzeum
kapta meg*

S átnyúltak az ajándékozási ünnepek az idei esztendőre is: az Egri Vármúzeum 50 darab, Holló László művészetét szeleteiben és a grafikai műfajban is reprezentáló grafikát és tanulmányrajzot kapott, valamint egy akvarellt, egy 1923-as plein air aktot, illetve egy korai festményt, pontosabban kettőt: Holló ugyanis müncheni, párizsi és técsői éve alatt a karton mindkét oldalára festett. Az adományozott művekből rendezett tárlat április 9-én nyílt meg Egerben.

Az adományozásokról és kiállításokról rendszeresen beszámoltam, így a folyóirat 10–11. kötetében az egrí anyagról is. Ujváry Zoltán elmondta, hogy a grafikák válogatása Holló László művészetét tematikailag és kronológiailag egyaránt jól érzékelteti. Külön is kiemelhetők az 1937–38-as Szent István sorozathoz készített diópác-tanulmányok, ritkaság számba megy az akvarell (hiszen Holló a rendelkezésre álló filológiai adatok szerint semmiképpen nem festhetett többet 40–50 akvarellnél), s ugyancsak kisszámú tanulmánya maradt fenn az első világháború előtti időszakból. Miként a világháború alatt készített munkái is alig ismertek. Magam 1914. végi rajznak vélem az itt látható (szignó és dátum nélküli) portrét, segédszolgálatosként fővárosi őrmesterét többször vázlatozta.

Holló László 1914-es rajza

Holló László a karton egyik oldalára aktot, a másikkra félalakos férfiportrét festett

Holló László grafikái – 1945-ből,
1939-ből (félalakos önarcképével),
1962-es Tisza-parti tanulmánya

Egy ismeretlen kép:

**Holló László akvarell-tanulmánya
a Csokonai a Nagyerdőn című festményhez**

Csokonai a Nagyerdőn címmel két festményt is készített Holló László: az elsőt 1935-ben, a költő halálának 130. évfordulóján (ez egy kisebb, 41x34 cm-es alkotás), a másodikat három évvel később (a korábbihoz képest majdnem két és félszeres nagyságban, 100x80 cm-es felületen). Az első kép Debrecen város, a második a Déri Múzeum tulajdonába került (a kisebbik a Holló László Emlékmúzeumban, a nagyobb méretű az irodalmi múzeumban látható).

*Holló László:
Csokonai
a Nagyerdőn
(akvarell, 1939)*

Csokonai Holló kevés művészportréinak egyike volt. S közöttük is az első. (Holló László mellette később Bartók Bélát, Petőfi Sándort, Móra Ferencet örökítette meg. A magyar képzőművészet egyik, ha nem a leggazdagabb – a rembrandti örökséget saját példájával is megújítani vágyó –, mintegy 200 darabos önarckép sorozatát létrehozó alkotó modelljei általában ismerősei, illetve a tócsókerti, az alföldi, a tiszadadai egyszerű emberek voltak, a leggyakrabban Papp bácsi és Tisza néni neve tűnik föl.)

A „számkivetett” költőt verskomponálás közben ábrázolta a festőművész. Az 1935-ös festmény szituációja olyan hangulatot áraszt, mintha éppen egy cellában ülne a költő. A későbbi kép a szinte ősvilági, buja nagyerdei környezetben botanizáló Csokonait mutatta be. Holló ekkor érezte meg azt, hogy a költőnek talán sokkal inkább otthona volt az erdő, mint a kollégium.

A festő tulajdonképpen a megalakodni nem akaró Csokonait is elének rajzolta, a sorsát vállaló művészt, aki átélve annak mostohaságát, az alkotásban kíván feloldódni, ám éppen ebben az indulati és egzisztenciális kettősségben őrlődik fel a lelke.

A Csokonai-ábrázolásokhoz Holló nemcsak a költő verseit olvasta, hanem felhasználta Izsó Miklós (Krúdy Gyula által a szobrász legjobb munkájának tartott) 1867-re elkészült, de az öntést késleltető pénzhiány miatt csak 1871-ben felavatott Csokonai-szobrának „tanulságait” is.

Holló igyekezett nem idealizálni, ám – a szoborhoz hasonlóan – egé-

szében az ihlet állapotába jutott költőt kívánta megidézni. Az ihlet azonban nemcsak a teremtés, hanem a szembesülés pillanata is: a várossal, a debreceni, református kollégiumi önmagával egyként meghasonlott költő természetes menedéke a Nagyerdő.

A második festményt Holló a Református Kollégium megalapításának 400. évfordulóján, 1938-ban kiírt pályázatra készítette el egy másik képpel, a *Zsoltáros lányok* című munkával együtt. (Erre az alkalomra készült egyébként Gáborjáni Szabó Kálmán freskosorozata is, bemutatva a Kollégium képes történetét, amelynek egyik darabja *Csokonai a Nagyerdőn* címmel szintén a Debrecen emblémájává vált költőnek állított emléket.)

Ez a most bemutatott 1939-es akvarell a művész hagyatékában szerepel. Végső soron nem előtanulmánynak tekinthető, hiszen a második kép után egy évvel készült. Inkább azt jelzi, hogy a téma továbbra is foglalkoztatta a művészt, Csokonai sorsának, illetve a nagyerdei költő allegóriájának jelentését magára is érvényesnek tartotta, a szembesülésből és s meghasonlásból maga is valamilyen menedékre vágyott.

Az akvarell nem szerepelt Tóth Ervin 1969-es albumában sem. Ott találjuk egyébként a most Egernek ajándékozott plein air aktot, a festményen szintén megjelenő *Tokaji vásárt*, a *Bűnbánó Magdolnát*, több Tisza-parti jelenetet, illetve a másik híres festménytémát, a *Vihar előtt* című kompozíciót.

A MŰVÉSZI ÖRÖKSÉG MEGSZÓLÍTÁSA

Holló László-díjas képzőművészek csoportkiállítása a HBZ Galériában

A Kossuth- és Munkácsy-díjas festőművész, Kiváló és Érdemes Művész születésének 100. évfordulóján, 1987-ben alapított Holló László-díjat a centenárium óta mintegy félszázan kapták meg.

A kitüntetettek fele képzőművész – a kuratórium a díjjal alkotói munkásságukat ismerte el –, de kitüntetést kaptak a társművészetek képviselői is olyan személyiségek, akik saját területükön (például a közszolgálatban, múzeumügyben, médiumokban vagy éppen a könyvkiadásban) kiemelkedően sokat tettek Holló László kultuszának ápolásáért.

*Vénusz születése
Szabó László rézkarca*

Eddig egyedül Kiskunfélegyházán, a Kiskun Múzeumban volt látható egy (állandó, folyamatosan bővülő) válogatás a Holló László-díjas képzőművészek munkáiból, de március 19-én Debrecenben, a Galamb utcai HBZ Galériában is megnyílt az a csoportkiállítás, mely a Holló-díjasok alkotásai révén nemcsak a művésznek állít emléket, hanem – mivel debreceni és hajdú-bihari művészek kaptak felkérést a kiállításra – egy fajta keresztmetszetet is kapunk a régió kortárs törekvéseiről, örökségőrző és hagyományteremtő ösztönzéseiről.

A HBZ Galéria kiállításán a névadó művész több munkája mellett a már elhunyt Holló László-díjasok művei is megjelennek, illetve az idei díjazott, Lovas Kiss Antal grafikusművész is bemutatkozhatott. (A díjat a kiállítás megnyitóján vehette át, művészetéről röviden a következő cikkben írok.)

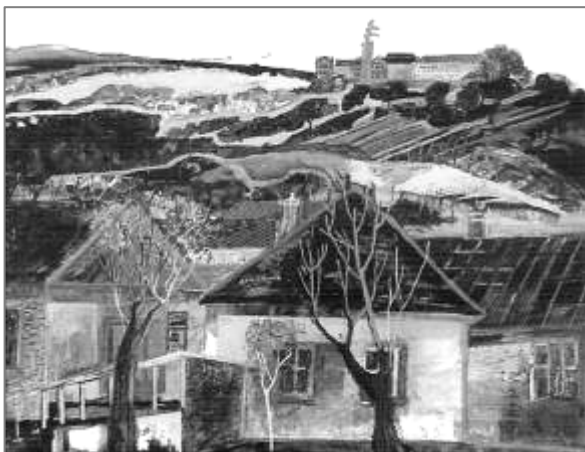
A tárlaton szereplő Holló László-díjas művészekről a szintén Holló-díjas Komizsár János egy katalóguskönyvet is szerkesztett – az ötlettől a megvalósulásig tartó igen rövid idő alatt a gyors könyvkészítési munkákat az elmúlt évben Holló László Kitüntetett Oklevéllel elismert Kapusi József nyomdájában végezték.

Ebben a kiadványban is szerepelnek Bényi Árpád (†), Bíró Lajos, Burai István, Cs. Uhrin Tibor, Égerházi Imre (†) és Fátyol Zoltán festőművészek, Gyórfi Lajos szobrászművész, Csongrády Márta fotóművész, Józsa János festő- és grafikusművész, Józsa Lajos

szobrászművész, Kapcsa János festőművész, Katona György grafikusművész, Kárpáti Gusztáv és Komiszár János festőművészek, Kövér József szobrászművész, László Ákos grafikusművész, Madarász Gyula és Petkes József festőművészek, Szabó László (†), Szilágyi Imre, valamint Tamus István grafikusművészek munkái, életrajzi kivonatokat is adva az alkotókról.

A névsorból is kitűnik, hogy a képzőművészek szemléletben, műfajban, technikában egyaránt a sokféleséget képviselik, felmutatva egyúttal a mértékadó alkotói irányokat.

*Madarász Gyula:
Pannonhalma
(gouache)*

*Csikmadarasi templom
Égerházi Imre olajfestménye*

Nem a Holló Lászlóra jellemző alföldi expresszionizmus, nem is a hollói témák követése vagy újra megszólaltatása volt az elismerés szempontja. Közös jegy azonban a díjazottakban, hogy a magyar művészeti és műveltségi örökséget európai kitekintéssel vagy egyetemesebb asszociációkkal fogalmazzák meg a jelennek szóló üzenetként, törekedve a klasszikus hagyományok és a kortárs törekvések ötvözésére.

S mindannyian ebből a közös festői kánonból építkezve formálják ki saját művészi karakterüket. Ugyanúgy felfedezhető a magyar sors, az elesettek művészi megjelenése, mint a mitológikus és a szakrális ábrázolása, a tájvalóság lírai képe, mint a belső tájképek expresszív valósága. A szimbolikus és az archaikus ugyanúgy meghatározó stílusjegy, mint a realista vagy

a groteszk és a lírai ironikus, az ösztönös érzéki ugyanúgy megjelenik, mint a szellemi tartomány.

Holló László művészetéről – köszönhetően a „fogadott unoka”, Ujváry Zoltán professzor szeretetének és áldozatos vállalásának – ha nem is kisebb könyvtárnyi, de már könyvespolnyi irodalom látott napvilágot. Művészetének és eredetiségének, a 20. századi magyar festészetben kiemelkedő életművének jellemzésére csupán egy nagyobb bekezdésnyi szöveget idézek újra, arról sem feledkezve meg, hogy Holló László grafikai életműve a festői teljesítményével szinte egyenértékű volt. A HBZ Galéria április végéig nyitva tartó kiállításán igazi különlegességek csokrát, Holló öt akvarelljét láttuk. Ebben a technikában keveset festett, tudomásom szerint nem haladja meg a félszázat a vízfestmények száma.

Holló László az expresszív festőiség nyelvén szólt a paraszti sorsról, az egyediben is az általánost felmutató emberi szenvedésről, a történelemből fakadó és a mitológiát rendszerint a személyes és közösségi sorsátiratok allegorikus kereteként alkalmazó drámai látomásairól is. Természeti képeiben a legkülönbözőbb emberi indulatok tükröződtek vissza, mintegy a természet jelképes, antropomorfikus analógiáiban fejezve ki az emberlét könnyű líraiságtól a mély drámáig ívelő sokárnyalátúságát. Portréiban az egyszerű emberek méltósága jelent meg, aktjaiban a mozdu-

lat lényegét ugyanúgy faggatta, mint a test esendőségét. A gesztusokat és hétköznapi helyzeteket vázlatozó lapjain, autonóm grafikáiban szintén az emberi természet mozdulatokban s mindennapi szituációkban megjelenő egyedi karakterét fejezte ki.

*Holló László 1929-es
leány-tanulmánya (ceruzarajz)*

A már elhunyt Bényi Árpád, Égerházi Imre, Szabó László művészetét olyan darabok reprezentálják, melyek az expresszív-érzelmi lendületre vagy a szecessziós ornamentalsbe bujtatott egyéni és közösségi sorsra apellálnak, jól tükrözve az életmű-egész karakterét is. Bíró Lajos – akinek egyébként

több tanítványa lett Holló-díjas –, de Kapcsa János is a szinte lezárt oeuvre darabjaiból válogatott. Szilágyi Imre és Tamus István, Burai István, Katona György és Józsa János, Madarász Gyula az újabb művekben is a jellemzőt küldte.

Lovas Kiss Antal ezúttal a groteszkból és a karikatúrákból válogatott. És nem hiányozhattak a Holló László alakját megidéző mementók sem: például Kövér Józsefnél vagy Cs. Uhrin Tibornál.

Komiszár János legújabb, konstruktív lírai képeit hozta (a megújulás minden bizonynyal a most megízlelt pasztell technikának is köszönhető), és a reneszánsz év Józsa Lajos szobrait újabb kontextusba helyezi. (Mátyás bolondja az igazság büntetlen kimondásának jogára utal, de arra is, hogy a hatalomhoz gyakran más érdekek eltiprásán keresztül vezet az út.)

S ha fentebb azt mondtam: nem a hollói stílus- vagy témavilág a kortárs művészek elismerésének szempontja, hozzá kell tenni, hogy Holló művészetének szemléleti vagy erkölcsi alapjai mégis jelen vannak az itt kiállított alkotásokban is. Gondoljunk csak az egyediben is az általánost felmutató emberi szenvedésre, a történelmi és mitológiai örökség továbbgondolására, olykor a saját mitológia megteremtésére, a közösségi sorsra, a drámai látomásra, az allegóriára, az indulati, lírai vagy éppen az archaikus szimbolikus jegyekre, az emberi ter-

mészet és a természet emberarcának a megmutatására.

A szépség és a küzdelem együttesen jelenik meg, egymás részeként, feltételeként, miként Holló László művészetében.

Napbanéző
Komiszár János pasztellképe

A kultusz ápolását kiemelten segítő személyiségek tevékenységét elismerő Holló László Kitüntető Okleveleket a kuratórium már az előző esztendőben is kiosztotta – 2007-ben a kitüntetést Haraszin Gyula Tiszadada polgármestere és Kapusi József, a Kapitális Kft. tulajdonos igazgatója vehette át. Az idén **Holló László Emlék**levelet kapott **Halász János** országgyűlési képviselő, Debrecen város alpolgármestere, **dr. Karancsi János**, az Onix Nyomda Kft. igazgatója és Hajdú-hadház város polgármestere, **Béres László**. A díjátadáskor elhangzott laudációkat idézem.

Halász János kulturális közéleti szereplésének kezdeteitől kiemelt figyelmet szentel Debrecen képzőművészeti értékei népszerűsítésének, a kulturális és művészeti lehetőségek bővítésének.

Kulturális államtitkári működése idején kapott támogatást a Holló László Emlékmúzeum a művész képeinek új-rakeretezésére, Holló László debreceni köztéri szobrának avatásakor ajánlásával és értékelésével hozzájárult az esemény rangjának méltó emeléséhez.

A Holló-kultusz ápolásában megkülönböztetett figyelmet szentelt a művész születésének 120. évfordulóján rendezett debreceni kiállításnak. Az idei emlékünnepeken a művész özvegyével, Maksa Olgával közösen ültetett fa szimbolikusan is kifejezte, hogy a művészet akkor lehet közösséget megtermékenyítő erő, ha ápoljuk azt. Nem feledkezik meg arról, hogy ez az önkormányzatoknak is feladata.

Holló Lászlóné Maksa Olga és Halász János debreceni alpolgármester platáncsemétét ültet

Fotó: ANDICS ÁRPÁD

Béres László maradandó érdeme a Holló László-kultusz ápolásában, hogy a művész születésének 120. évfordulóján a Hajdúhadháznak adományozott Holló László-művek, festmények és grafikák bemutatására – önkormányzati beruházással – Holló László Emlékszobát alakított ki az Égerházi Imre Emlékházban.

Művészetpártoló tevékenységének évtizedek óta folyamatos tanúja volt a Hortobágyi Nemzetközi Művésztalpyének felkarolása, Égerházi Imre, Holló egykori tanítványa és barátja művészeti és kulturális kezdeményezéseinek támogatása.

Állandó pannótárlatnak ad helyet a dr. Földi János Általános és Művészeti Iskola, a könyvtár és galéria pedig az állandó helytörténeti és hortobágyi művészeti tárlatok mellett rangos időszak kiállítások otthona. Az Égerházi Imre Emlékház és Holló László Emlékszoba nemcsak Hajdúhadház művészi hagyományait őrzi, de szellemi kisugárzását, a művészet hagyományalakító szerepét is erősíti.

Dr. Karancsi János mecénási, művészetpártoló tevékenységéért nemcsak az egyéni alkotók, illetve művészeti csoportok és egyesületek mondanak köszönetet, de közvetett módon a Holló-kultusz ápolásáért is sokat tett. A szintén Holló László-díjas Komiszár János festőművész által útra indított művészeti riport-, interjú- és portréal-

bumok állandó támogatója, melyekben rendszeresen megszólalnak Holló művészi, emberi és szellemi örökségének tanúi, ápolói is.

Több olyan kiadványt támogatott és támogat, melyek Holló László művészetével foglalkoznak, a művész által is képviselt alkotó szemlélet jegyében

születtek, a magyar sors kérdéseit képző- vagy társművészeti alkotásokban taglalták. Elkötelezett támogatója továbbá a Holló művészetének jegyében találkozó alkotókat és műpártolókat bemutató, most készülő könyvnek.

*Lorántffy Zsuzsanna
nagyasszony*

*Józsa Lajos bronz
kisplasztikája*

Lovas Kiss Antal grafikusművész kapta a Holló László-díjat

Az 1964-ben született Lovas Kiss Antal pasztelljeit és grafikai munkáit önálló kiállításon 2007 tavaszán láttuk a Debreceni Egyetem konzervatóriumi galériájában – előtte Mátészalkán, a Szatmári Múzeumban mutatkozott be 2004-ben, több egyéni és csoportkiállításon szerepelt Debrecenben, Hajdúszoboszlón, Putnokon. A pasztellek és linómetszetek mellett kipróbálta a csontfaragást, a szobrászatot, készített tollrajzokat, karikatúrákat, festett seccót, s utóbb ismét foglalkozik könyvillusztrációk készítésével. A Debreceni Egyetem PhD fokozatú adjunktusa habilitálni készül, s az eddigi művészeti alkotótevékenységéért, Holló László örökségének ápolásáért az idén neki ítélte elismerés újabb ösztönzéseket adhat autonóm művészeti munkájához is.

Csikótojás
Lovas Kiss Antal linómetszete

Pasztelljeiben az élénk színek nagy szerepet kapnak, de szinte teljesen hiányzik a fekete és fehér. E hatásokat más színek, formák egymás mellé komponálásával éri el, ám alkotói világából nem hiányzik e kettő, mert metszeteiben kiválóan érvényesül a sötét–világos egymásra rímelő, egymást fokozó ellentéte.

Lovas Kiss Antal: Áttűnés (pasztell)

Lovas Kiss Antal motívumaiban hűséges a szerves műveltségi szemléletet adó tanítókhoz, egyéni útjának megtalálásában pedig karakterformáló az iróniára, humorra, a groteszk kifejezésre való hajlama. Játékos és groteszk báj tűnik elő a hold, a nap vagy egy fa arcából, és ez már olyan bölcsesség felé vezet, amely nem a sztoikus belenyugvásból építkezik, de az energiából, a lendületből. Világot s életet mozgató erőközpontjainkban nem választhatók ketté a kétpólusú értékek, a vertikális és horizontális viszonyok. A szimmetria mindenütt

jelenlévő mérték Lovas Kiss Antal képein. S ebben az arányban (arányosságban) az aszimmetriát szintén alkalmazza a művész. A jobb és bal, a férfi és nő, nap és hold, fent és lent, az élet- vagy világfa, az asszony méhe azt felismerve igazgatja a teremtést, hogy a másikhoz képest létezik.

Mindennek elrendelt helye van. A pozitív és negatív kijelölt státuszát nem lehet felcserélni. Ám a két kategória nem a jó és a rossz elválasztására utal – az ősi egységben nincsen jó és rossz, ott az Egész van, amely darabjaira tört, és

Fent: Viaskodók (pasztell)
Lent: Bika (olaj)

Lovas Kiss Antal művei

minden alkotás célja megtalálni az egészet s benne önmagát.

Lovas Kiss témái között gyakran megjelennek az archaikus és mitikus átfogalmazások, szívesen alkalmazza a szimbolikus szakrális motívumokat, a már említett groteszk eszközöket, aktábrázolásaiban pedig meghatározó a hangulatok és gondolatok megemelten lírai vagy balladaivá transzponált érzékeltetése. A világfa összeköti a fenti és lenti régiókat, erre a fára utal a rész-egész viszonyt kifejező szinekdochikus kapcsolat révén a levél vagy az ág, mert bennük a fa jelenik meg. A születés aktusa teljeseedik ki a tojásban – a tojás számos teremtésmítosz alapmotívuma –, s a víz képéből szintén a születésre asszociálhatunk.

Az erotikum mindig a termékenység képzetével társul. Az élet csíráját hordozza méhében az asszony, egyetlen magból (mint a levélből) nő ki a világmindenség, és groteszk hangulatú, cinkos összekacsintás nyomán bukkan elő a *Magtolvaj* is, egy ellentétes irányban ható erő. Mindennek szerves része a termékenység hangsúlyozása, amely az élet születésétől a fejlődésen át a kiteljesedésig a mindenség örök mozgására utal.

Egy arisztokratikus szenvedély (8.)

A KÖNYVEK SORSÁT IS KÖVETIK

Rózsa János a könyvekkel együtt gyűjti az exlibrist

Debrecenben nem működik kisgrafika-gyűjtői kör, miközben többen keresik és rendszerezik az exlibriseket. E sorozatban korábban is beszámoltam már az exlibrisek két világháború közötti virágkoráról – a grafikusok és grafikagyűjtők Ajtósi Dürer Céhbe szerveződéséről –, illetve arról, hogy bár az 1930-as évekre jellemző szintet nem érték el, még az 1970-es években is megvolt az egyesületi forma: a múzeumbarátok körében számos híve akadt a kisgrafikák, alkalmi lapok és könyvjegyek gyűjtésének. Legutóbb a Szilágyi Imre kisgrafikai alkotásjegyzékét nagy gonddal összeállító hajdúböszörményi Csernáth Gábor ez irányú tevékenységét méltattam, s mára megfogalmazódott bennem a gondolat, hogy újra kellene indítani a mozgalmat. Ehhez az olyan véletlen találkozások is hozzásegítettek, melyek egyikéről alább számolok be.

A műfaj barátait is mozgósító, a kisgrafika köré szerveződő egyesületi életben az 1930-as évek és az ezredvég közötti folytonosságot Várkonyi Károly grafikusművész jelentette, ám ma is kiváló alapot ad a mozgalom-jelleg megerősítéséhez Szilágyi Imre, Józsa János vagy a grafikusai középgenerációhoz tartozó Vincze László munkássága. Csak hárman mintegy két és félezer exlibrist és más kisgrafikai lapot jegyeznek, ami azt is jelenti, hogy a szűkebb régióban is több százan lehetnek, akik személyes kapcsolatba kerültek a műfajjal. Továbbá

a Debreceni Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesületében szintén jól körvonalazódik az a szándék, hogy nagyobb súlyt fektessenek az exlibrisek készítésére.

Abonyi Árpád novelláinak 1894-es kiadása eredetileg Lajta Károly könyve volt, ebben látjuk Haranghy Jenő exlibrisét Rózsa János gyűjteményéből

A debreceni Rózsa János nyugdíjas vegyészmérnököt többször láttam az Újkertben, hegedűtokkal a kezében, amint éppen kamarazenekaruk próbájára vagy egy-egy fellépésre igyekezett. Amikor 2007-ben elindult ez a sorozat, megállított, s említette, hogy neki is van néhány exlibrise. Lassanként kiderült: ő a könyvjegyek gyűjté-

sének egy sajátos fajtáját választotta: az exlibrist a könyvvel együtt vásárolja meg antikváriumban vagy régiségpiacokon. (Korábban érmekeket gyűjtött, de a költségeket már nem tudta vállalni, és a Medicorból való nyugdíjba vonulása után fordult a könyvek felé. Állapotuk olykor nem kevés restaurálást kívánna, így némi iróniával „kukás gyűjtőnek” nevezi magát.)

Amikor módom volt megtekinteni kisebb kollekcióját, benne a mintegy félszáz exlibrises régi könyv mellett több tucat olyan kiadványt is forgattam, melyekben különböző intézményi, köz- vagy magánkönyvtári pecsétek szerepelnek. Csapókerti Református Olvasókör, Országos Frontharcos Szövetség Debreceni Főcsoportjának Könyvtára, az Ébredő Magyarok Egyesületének Debreceni Csoportja, Magyar Kommunista Párt Könyvtára. A Kígyó patika pecsétje egy 1863-as könyvben (a legrégebbi darab egyébként egy 1853-as *Iliász* kiadás, Ballagi Mór irodalomtörténész pecsétjével); a Debreceni Református Dóczy Leánylíceum és Tanítónőképző Intézet Ifjúsági Könyvtára, Csornai Prépostság könyvtára...

Hogyan kerül ez utóbbi könyv például aztán a nyíregyházi megyei közkönyvtárba, onnan pedig a selejtezés után antikváriumba? Vagy hogy kerül egy könyv a Dunántúlról a hajdúdorogi általános iskolába, majd Debrecenbe?

Olykor a pecsét, az exlibris, a személyes bejegyzés együtt látható, így Rózsa János a könyvek útját még jobban nyomon tudja követni. Utánanéző minden könyvtulajdonosnak, illetve magának az exlibrist készítő művésznek is. Rögtönzött előadását hallgatom a két világháború között működött Petri Béláról, amikor a Mezey Béla könyvtárából származó Rákosi Viktor-művet, a *Kóborlásokat* mutatja, Balla László festő- és grafikusművészről, a debreceni református rajztanáróról, majd Haranghy Jenőről.

Rózsa János felvette a kapcsolatot a *Kisgrafika* című folyóirat főszerkesztőjével, Palásti Lajossal, öt éve be is lépett a Kisgrafika-barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesületbe, onnan kapta meg (a Haranghy-exlibris után kutatva) Haranghy Jenő teljes alkotásjegyzékét, 386 lap szerepel a listán, benne a keresett művel.

*Keresi
Ferenc
könyve*

*Várkonyi
Károly
exlibrise*

Palásti azonosította az Exbibliotheca Forraiana szerzőjét Szoboszlai Mata János személyében, s Forraiékról is rögtön sorolja Rózsa János az adatokat: nagy debreceni zenészcsaládról van szó, az említett Forrai Istvánék pedig – a könyvbejegyzés szerint – az Apolló mozi mellett laktak a harmadik emeleten.

Forrai Istvánné házikönyvtárából való Thorne Smith: A felcserélt házaspár 1937-es kiadása, Mata János könyvjegyével

Rózsa János gyűjteményében külön csoportot képeznek azok a könyvek, melyekben kiadói exlibris található (saját kezűleg írható ide a név), illetve azok, amelyekbe exlibris-sablont ragasztottak, ugyancsak kihagyva a helyet a később beírandó névhez.

S maga is keresi a mind mélyebben fellelhető személyes kapcsolatokat. Például Bródy Sándor *Fehér Könyve* újraindított, 1914-es „új évfolyamának” I. (decemberi) kötetében Szendy Tihamérné exlibrise, a másik oldalon egy pecsét szerepel: „Szendy Tihamér hegedűművész”. Ez azért érdekes Rózsa János számára, mert ő az államosításig (ötödik osztályos koráig – és maga is ekkor tanult hegedülni a Vár utcán) a piaristákhoz járt, az 1947/48-as évkönyvben Szendy Tihamér zenetanár neve is ott van.

Keresi Ferencet a nyugdíjas kórusból ismeri, exlibrisgyűjtő barátja Rózsa Jánosnak, egyik exlibrise Várkonyi Károlytól, a másik Nagy László Lázár ceglédi grafikustól származik, a könyvet tőle kapta ajándékba, természetesen a könyvjegyekkel együtt.

Jeddi Fejér Endre könyve Várkonyi Károly exlibrise

Mécs László összegyűjtött verseinek kötetében Rózsa úr barátjának nagyapja, Rácz Sándor konkrétan is szerepel az egyik versben, a *Két férfi-könnycsepp* neki szól. Jeddi Fejér

Huba Rózsa úr öccsének volt osztálytársa, Jeddi Fejér Endre könyvében pedig Várkonyi-exlibrisre bukkanunk (Leleszy Béla: *Az őr – Tíz lovas élete a honfoglalás idején.*) Katona Imre exlibrisének szerzőjét egyelőre nem sikerült azonosítani. S Rózsa Jánosnak is van egy saját majdnem-könyvjegye: Molnár Sándor grafikus, korábban a filharmonikusok csellistája készített számára egy tusgrafikát, amit aztán fénymásolatban kicsinyített le.

Szendy Tihamérné könyve
Dobi Oláh István metszete

Mikor visszavittem a kölesön adott könyveket, magam is gyarapítottam Rózsa úr gyűjteményét: két korábban írt munkámba egy-egy exlibrisemet ragasztottam, Sz. Kovács Géza és Józsa Sándor nyomatait. Viszontaján-

dékul kaptam Bródy Sándor *Fehér Könyvének* 1900. novemberi folyóiratkiötetét, ebben ugyanis éppen nem szerepelt könyvjegy.

Keresi Ferenc könyve
Nagy László Lázár exlibrise

(Rózsa úr felesége, Marika néni is megmutatta: ő mit gyűjt. Legnagyobb unokájuk, Kovács Rózsa tűzzománcozik (egyetemistaként már kevesebb ideje jut erre), és a mappában sorakozó, a tűzzománcokról készített felvételek alapján azonnal látom, hogy még nyolcadik osztályosként Bobonkáné Papp Antónia tűzzománc körében ismerkedett meg a művészi alappal. Ez újra emlékeztetett korábbi tervemre, miszerint érdemes lesz bemutatni Bobonkáné műhelyét is...)

„KARD ÉS TOLL”

A Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum Látványszobája mindenki előtt nyitva áll a Déri Múzeum Baráti Körének rendezvényein

A Kölcsény Szövőműhely tagjai – *dr. Papp Lászlóné*, a Népművészet Mestere, *Bujdosó Sándorné* népi iparművész, *dr. Bimbó Mihályné* szövő –, illetve *Fazekas Ferenc* nádudvari fazekas, népi iparművész kiállításával nyílt meg február közepén a Medgyessy-emlékmúzeum látványszobája.

A bemutató ideje alatt rendhagyó tárlatvezetéseket és kézműves foglalkozásokat is tartottak, a kiállítást pedig a március 15-i ünnepi irodalmi műsorral búcsúztatták a múzeumbarátok, Erdélyi Márta, a baráti kör szervezőjének szerkesztésében

*Dr. Csohány János
ünnepi beszédet mond*

A műsorban Dezső Péterné, Kármán József, Keresztúri Mária, Rácz–Fodor Sándor, Régi Erzsébet, Tóth Pál, valamint a Zeleméri Citerakör működött közre. Köszöntőt dr. Lovas Márton, a baráti kör elnöke, ünnepi megemlékezést dr. Csohány János, teológus professor emeritus tartott.

*A Zeleméri Citerakör pászternóták
mellett a Kossuth-nóta
és Arany János Nemzetőr dalát
adta elő*

Fotók: ANDICS ÁRPÁD

Az összeállításban Ábrányi Emil, Babits Mihály, Bajza József, Faludy György, Illyés Gyula, Jékely Zoltán, Kosztolányi Dezső, Petőfi Sándor, Reményik Sándor, Sinka István, Tóth Árpád, Utassy József, Veres Péter művei hangzottak el.

A „látványszoba” Medgyessy Ferenc Táncosnőivel, síremlékterveivel és lovas királysobrával
Fotó: ANDICS ÁRPÁD

„ÁLMODNI KÉNE MÉG”

Vántsa Zoltán költő irodalmi délutánja és Palotai Erzsébet festőművész kiállításának megnyitója

A lapzártát követően, április 4-én „Álmodni kéne még” címmel rendezte meg a Déri Múzeum Baráti Köre Vántsa Zoltán nívódíjas költő irodalmi délutánját, mely egyúttal Palotai Erzsébet festőművész kiállításának megnyitója is volt. A versek előadására maga a költő szintén készült, közreműködött: Jámbor József, a Csokonai Színház színművésze és Erdélyi Márta; a kiállítás megnyitójához pedig konkrétan is kapcsolódott az Ady Endre Gimnázium drámatagozatos tanulóinak műsora.

A Déri Múzeum Baráti Köre által szervezett író–olvasó találkozó vendége volt: SZAKONYI KÁROLY

Van már vagy 15 éve, hogy (az akkor még a régi Kőlcsey művelődési központban) a Csokonai Színháznak írt *A pénz komédiája* című vígjátékot láthattam. Egészen pontosan a bonviván Simor Ottó színművésznek szánta Szakonyi Károly a darabot, fergeteges kibontakozási lehetőségeket teremtve a helyzet- és jellemkomikumnak. Lengyel György igazgató mellett Szakonyi volt a dramaturg (a közönség máig mély nyomokat őriz a Szakonyi közreműködésével színre állított *Félkegyelműről*), s Debrecennel és a Csokonai Színházzal a nyolcvényi aktív munkakapcsolat óta is ápolgatja a baráti és szakmai szálakat.

Legutóbb az itteni művészetbarátok kedvéért fogadott el egy meghívt – ha már egyébként is Debrecen vendége volt, az idén második alkalommal rendezett, a kortárs magyar színpadi műveket bemutató DESZKA Fesztiválnak. A Kossuth-díjas író és dramaturg február 21-én látogatott el

a Déri Múzeum Baráti Köréhez – az író–olvasó találkozóznak a Medgyessy Emlékmúzeum újabb időszaki kiállítótere, immár a célnak valóban megfelelő, múzeumpedagógiai foglalkoztató helyisége, a látványszoba adott otthont.

Erdélyi Márta, a baráti kör szervezője bevezetőjében kiemelte: Szakonyi Károlyt még az írotársai is szeretik – és az olvasói szeretet mellett ennél nagyobb elismerésre nem is nagyon vágyhat egy alkotó. (Bár néhányan meg szokták jegyezni, hogy ha már a többi író is elfogadja, akkor valamit nem jól csinál...) Kellemes és szellemes a lénye, simogató és szórakoztató; s nemcsak a közönséget, hanem magát is szórakoztatja.

*A legjobb barát,
Gyurkovics Tibor
fenti jellemzésének
igazságát
a közönség itt is
megtapasztalhatta*

Szakonyi Károly beszélt arról, hogy az irodalommal a rengeteg olvasás, a színházzal pedig a színészi ambíciók is jobban megismertették; beszélt a barátságról – egy megható történetet is felolvasott a *Barátság könyvéből* – s arról, hogy népmesei korba lépve, 77. évesen, megfelelő tisztánlátással

lehet értékelni az élet napos és árnyékos oldalait. Arról például, hogy nem árt olykor az árnyékban maradni, de a humor és a bizalom minden helyzetben képes előcsalogatni a napot.

A bizalom, az emberi hit az alapja a Szakonyi-féle humanizmusnak. Hogy mennyire hallgatnak erre az ember-szóra ma, azt az író sem tudja megválaszolni, de a bizalom és a megértés újabb hitet szül: nem mondhat le arról, hogy egyszer meghallgatják.

Humanizmusának éke a humor, humorának alapja a humanizmus

Szakonyi igazi szerelme a novella, de az egyik legsikeresebb, legtermékenyebb művelője a hangjáték műfajának is.

Az író *Képnovellák* című kötete apropóján beszélt az irodalom és a képzőművészet összekapcsolódásáról – Eigel István festőművészhez legendás barátság fűzte; hol a festő ihlette meg az író, máskor az írás nyomán született a kép...

Az író-olvasó találkozó után Szakonyi Károly korábban megjelent és újabb műveiből dedikált

Fotók: ANDICS ÁRPÁD

Folytatódott a Baráti Kör műterem-látogató sorozata

A Déri Múzeum Baráti Körének szervezője, Erdélyi Márta 2007-ben indította útjára azt a műterem-látogató sorozatot, melynek keretében az elmúlt évben Kövér József szobrász- és David Beeri festőművész műtermében jártak a baráti

köri tagok. Szintén a tavalyi esztendőben, decemberben jutottak el az Újkerti Községi Házban működő Medgyessy Képzőművészeti Kör kollektív műtermébe (a régi, Piac utcai székhelyükön ma a Grafikusművészek Ajtói Dürer Egyesület tagjai dolgoznak).

A vendéglátók (akik egykor maguk is a Medgyessy Körből, illetve stúdióból indultak: Lukács Gábor, Palotai Erzsébet, Subicz István, B. Orosz István festő- és grafikusművészek), a mai művésztanárok, személyes emlékeiket is felidézve számoltak be az amatőr képzőművészeti mozgalomban a leg-rangosabbaknak kijáró helyet elfoglaló szabadiskola hőskoráról, hagyományairól, meghatározó egyéniségeiről. Közte a Bíró Lajos festőművésztől kaptott – olykor a fájdalmas kérlelhetlenséget is magában hordozó, de művészileg építő – örökségről.

*Enteriőr
– a kollektív
műterem
„modellekkel”
és a készülő
stúdiuumokkal*

A Medgyessy Kör 2007-ben ünnepelte (képzőművészeti szabadiskolaként való) létrehozásának 60. évfordulóját. Kezdetben esztétikát, művészettörténetet Tóth Ervin, szobrászatot Debreczeny Tivadar, alakrajzot Tamás Ervin, grafikai technikákat Menyhárt József tanított. 1952-től Veress Géza lett a szabadiskola vezetője, az új (meghatározó) korszak azonban Bíró Lajos körvezetésével, 1962-től kezdődött, létrehozva a nyári művésztelepet (Tiszacsegén, Hajdúböszörményben, Hajdúnánáson, Berettyóújfaluban), a stúdiót és a szövóműhelyt, elindítva a gyerekszakkört. A legtehetségesebb növendékek számára az igazi továbblépési lehetőséget a Medgyessy Stúdió jelentette, a rajztanári stúdió pedig a szakmai és pedagógiai munkát segítette.

Mára a Kör (illetve általában az amatőr mozgalom) szerepe ártértékelődött, az érdeklődés lanygulásáról is hallhattunk, Lukács Gábor ugyanakkor azt emelte ki, hogy továbbra is csak a valódi értékeket vállalják.

Fent:
Palotai Erzsébet
festőművész
beszél Bíró és
Félegyházi
tanításairól

Lent:
B. Orosz István
festőművész
magyaráz
a hallgatóságának

Fotók:
 ANDICS ÁRPÁD

FAMILIENBANDE

Dokumentumfilm David Beeri festőművészről és családjáról

„Nagyon örülök, hogy jól sikerült ez a ma esti koncert, s még inkább annak örülök, hogy a gyerekeimnek nem kell végigélni azt, amit nekem kellett.” – Ezzel a mondattal, s Beeri Barnabás virtuóz zongorajátékával fejeződik be az a dokumentumfilm, melyet Familienbande címmel a német Helge Lindau készített a ZDF televízió számára David Beeri festőművészről és családjáról.

A film nyilvános bemutóját rendezték meg március 14-én Debrecenben, a Beeri-festmények állandó kiállításának otthont adó Misztika Galériában. A

bemutatón jelen volt Helge Lindau, a film producere és rendezője is, a március végén amerikai (floridai, kaliforniai és New York-i) alkotói- és kiállításkörútra induló David Beeri itt mutatta be legújabb festményeit, a Beeri-gyerekek pedig zenés műsort adtak.

„Három vér keveredik bennem: a magyar, a zsidó és a cigány. Édesanyám magyar volt, apám zsidó, illetve cigány és magyar szülők gyereke. (...) Zavart, hogy cigány vagyok, míg felnőtté nem váltam. Aztán kezdtek kialakulni bennem más identitások is, megfogalmazódtak a zsidó gyökök, egy időben még Izraelbe is ki akartam települni.

(...) És erős bennem a magyarság érzése is, habár külföldön – például Németországban, ahol több évet töltöttünk – soha nem tudtam teljesen magyarként viselkedni. Néztek arabnak engem, töröknek, indiainak és zsidónak is.

(...) Ha számot kell vetnem mégis: magyar cigánynak vallom magam.”

David Beeri: Szellemlátás (olaj) – fenti kép

David Beeri: Títok (olaj) – lenti kép

Hosszú volt az út a nyírmihálydi cigányteleptől az önálló galériáig s odáig, hogy David Beeri nagy, kiegyensúlyozott, művelt és békés családban élhessen. Nyolc gyerekének mindegyike zenét tanul, Barnabás önállóan is koncertezik, de a többi gyereket is hallgathatta már a közönség brácsán, szaxofonon, trombitán játszani és énekelni.

*David Beeri grafikája:
Don Quijote oroszlánja*

Lent balra: *Fényvirágok*;
jobbra: *Virágmosoly (olaj)*

Helge Lindau filmje a Beeri-család nagyjából egy napját követi figyelemmel – a galériától a galériáig. S visszaidézzük a nyitó képsorokat: a festő új képét mutatja Majoros Lászlónak, aki a teljességhez vezető perspektíváról beszél, a fény fókuszáról, hogy az hív az úton, mely a Golgota-hegy felé vezet, a mindenség fényéről és arról: mindegy, honnan nézzük az irány egyértelmű...

A MADÁRKIRÁLYTÓL A SÁRKÁNYKÚTIG

Műterem-látogatás Szabó Antónia és Horváth István képzőművészeknél

Idei első műterem-látogatását február 28-án tartotta a Déri Múzeum Baráti Köre. A vendéglátók ezúttal Horváth István és Szabó Antónia képzőművészek voltak. (Leányuk, Horváth Bíbor is művésztanár – iskolai elfoglaltsága miatt azonban ő nem lehetett jelen a bemutatkozásnál; a Juha Richárd szobrászművésszel közösen rendezett kiállításáról az itteni képriportot követő cikkben számolok be.)

Nemcsak a fotózás közös az életükben – egyébként fotókiállításokon találkoztak először –, de a szerves műveltség iránti elkötelezettség is, képi anyanyelvünk gyökereit a népművészetben keresik.

Horváth István a hatvanas évek végén szokatlanul nagyméretű, szürrealista jellegű fotográfiákat állított ki – ezekből a találkozón is bemutatott egyet –, s már az avantgárdban is a szellemi otthontalanságunkat mutatta be; a rekeszzománcokkal és selyembatik festményekkel jelentkező Szabó Antónia máig készít fotográfiákat, itt a népművészeti fotóalbumairól beszélt.

A baráti kör tagjai Szabó Antóniának a folyóiratkötet reneszánsz összeállításában ismertetett Ébredj, Mátyás király! című albuma illusztrációinak eredeti selyemkompozícióit is végignézhatték a rögtönzött kiállítás keretében

A szerves műveltség egyetemes és magyar vonatkozásaival, egységével és rendszerével való megismerkedés nagyjából egybe esett az addig párhuzamosan haladó életpályák egy fedél alá hozásával az 1970-es évek közepén.

*Horváth István
madármotívumai
a sámánköpenyek
díszítéséig
visszavezethetők*

*Szabó Antónia
Sárkányút
című nagyméretű
(220x70 cm)
batikolt vászonnképét
mutatja be*

MÁRIÁN KATALIN
fotóriportjával néhány
képet villantottam fel
a februári látogatásból

A VARJÚVÁR SZELLEMI FÉNYEI

Horváth Bíbor és Juha Richárd kiállítása a Kós Károly Művészeti Középiskola Varjúvár Galériájában

A művészeti szakközépiskola két új művésztanára, Horváth Bíbor festő- és Juha Richárd szobrászművész közös kiállításon mutatkozott be februárban az intézmény Varjúvár Galériájában. A festő szobrászattal is foglalkozik, a szobrász pasztelleket készít, de nemcsak ilyen áthallások jelzik a rokonságot: a hitvallások párhuzamai és a családi szellemi örökség iránymutató kötelezettség-volta is. A szerves műveltség Horváth Bíbor számára kiindulási alap, Juha Richárd művészetének fontos része.

Horváth Bíbor:

Horváth Bíbor a művészetbe született bele. Néhány nappal a kiállítás előtt azt kérdezte nagyobbik, négyéves kislányom, hogy „mi az a szellemi útravaló?” A rádióban hallotta, s másnap már magyarázta a nagymamájának: „mama, a szellemi útravaló az, hogy nekünk sok kép van a falon,

hogy milyen mesét olvasunk, miről beszélgetünk, és a rosszat legyőzzük, ha szeretjük egymást a családban”.

Bíbor szülei alkotóművészek, Szabó Antónia képzőművész tűzzománcait és zománc installációit mélyről felfakadó azonosság tudatunk katartikus megnyilvánulásainak érzem, Horváth István a nagy debreceni fotóművész-generáció, a MŰHELY '67 után festőművészként szintén a szerves műveltség – véleményem szerint leghitelesebb debreceni – képviselője.

Horváth Bíbor szellemi útravalója adott volt, elrendelten lett maga is képzőművész. Középiskolai tanulmányai után az egri főiskolán egyik mestere volt Földi Péter Munkácsy- és Kossuth-díjas festőművész, aki szintén e szerves műveltséget tolmácsolta. 2002-ben a képzőművészeti egyetem festő-tanár szakos hallgatója lett, s nemcsak fest, de az említett szobrászat mellett batik-, nemez- és rekesz-zománc technikával is foglalkozik.

A szellemi útravaló része, hogy kiállításokon is 1996-tól, 15 éves kora óta vesz részt. Rendszeresen szerepelt a kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelep nyári szimpóziумain, kiállításain. Tíz éve van ott a hajdú-bihari őszi tárlatokon, kiállított a MAG csoporttal, kollektív anyagban szerepeltek azsúrzománcai az Újpesti Galériában. 2000-ben beválogatták műveit az Országos Zománcművészeti Pályázaton, a Déri Múzeum kupola-termébe a II. debreceni Ötvös-zománc Szimpóziум csoportkiállításával jutott el, a Vigadó Galériában az Amator

Artium XVII. Országos Képző- és Iparművészeti Tárlaton volt kiállítva képe. S emeljük még ki az „*Európa asztala*” pályázati kiállítást a budapesti Magyar Mezőgazdasági Múzeumban, a *Szkita kincsek nyomában* című tárlatot a Debreceni Egyetem aulájában, ahol két rekeszzománc munkával vett részt, a kézdivásárhegyi művésztelep kiállítását, a szentendrei Művészetmalomban megrendezett festészeti biennálét, a dániai nemzetközi Andersen-év kiállításán való szereplést vagy a „*Teremtő tűz*” válogatást. 2006-ban önállóan mutatkozott be a Magyar Képzőművészeti Egyetem Aulájában, majd újabb családi és egyéni kiállítások következtek. Díjakat is rendszeresen kapott, először még középiskolásként, majd 1999-ben a kecskeméti rekesz és festőzománc munkáiért a MAOE díjazta, a Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelep Ifjúsági Díját nyerte el, az „*Európa asztala*” pályázaton kiemelt különdíjat kapott.

Horváth Bátor:

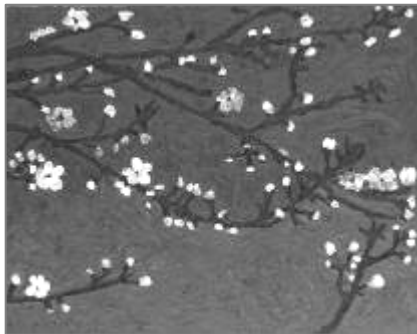
Horváth Bátor a művészetbe született bele, és az elrendeléssel megfelelő módon élt. Míg szüleinek (Pap Gábor előadásainak köszönhetően) a hazatalálás útját kellett végigjárni, Bátor már hazát talált.

A család közös katalógusában olvassom: „Az emberben óhatatlanul felsejlik a gyanú, hogy miért adja át nemzedékről-nemzedékre népünk évezredek óta a regei hagyományt, talán bizony azért is, mert újra és újra szükség van a 'hazatalálásra', talán a nimiródi nemzetségnek ez is elő vagyion írva a csillagokban.” S hadd idézzem Báborka a 2007 májusában a Vojtina Bábszínházban (Fejér Mátéval közösen) rendezett „*Töredékek a fehérről*” című kiállításához készült vallomását:

„A sors, melyet nekem szántak, nem más, mint a művészet. Festő leszek, mert nem beszélhetek más nyelvet. Volt idő, mikor hittem, a Széppel meg lehet váltani a Világot, most már csak remélem, hogy képeimmel támaszt nyújthatok az ezt keresőknek. Képi világomban megpróbálom az élet víziószerűségét fölerősíteni, visszahozni azt, ami ma igen távol került tőlünk, emberektől. Céloom az emberi szellem megmozgatása, gondolkodásra, meditatálásra késztetése. (...) Képeim nem megoldások, hanem továbbgondolások. Igyekszem megfesteni a valóság mögött rejtve maradó lényegi dolgokat, azt, ami valójában megalkotja a lényt, a Lelket és a Szellemet.”

Törvényszerű, hogy bár a szellemiség közös, a második generációnak ugyanazon a képi anyanyelven belül más hangsúlyokat s kifejezési formát kell találnia, kiépíteni a közös üzenet, a gyökerek „lélekzetének” (így, k-val) saját artikulációját. Ezért is örülhetünk annak, hogy a kezdeti, az azonoságvallásról konkrét formai, szerkezeti és motívikus keretben tanúszkodó, a szó legpozitívabb értelmében vett stílusgyakorlatok után Horváth Bátor saját képi világát – vagy miként az ugyanebbe a szellemi körbe tartozó Láposi Terka képzőművész fogal-

mazott –, egy tündéri sejtelmű világot varázsolt. A természetes szellemi létezés mesei (vagy regei) hangulatokba transzponált, a nagy felületeket is magabiztosan kezelő, a „keleti szél” virágait is illatozó, a madarak mítoszi üzeneteit is hordozó világot.

Horváth Bíbor: Cseresznyevirágzás

Juha Richárd egy lovat küldött nekem Bulgáriából. Nem igazit, hanem kőből faragottat – 2007 augusztusában meghívást kapott a sumeni nemzetközi szobrász szimpóziumra. S ha nem is volt igazi ló, s ha nem is volt teljes, csak a fej, de igazi szobor volt, még ha fényképen kaptam is a művet, egyszerre realista és archaikus, az anyagformába szellemileg is átlényegített, Juha Richárdos alkotás.

Mióta 2005 szeptemberében megnyitottam első önálló kiállítását (azóta már nyolc önálló tárlata volt, a MAOE-tagság után pedig az országos tárlatokon, szemléken és szalonokban is kiállít), abban az előjogban részesülök, hogy nemcsak több tárlatát ajánlhattam, szobrát avathattam, de a legelsőik között látom új műveit.

Juha Richárd: Magóg (terrakotta)

Az internet segítségével így történt ez a *Latinovits-* és *Bertók Lajos-*mellszobrok mellett *Szabó Magda* portréja és bronz kisplasztikába fogalmazott emlékműterve vagy legújabb alkotása, a köztéri *Bem József-*dombormű esetében is. Három vagy négy stádiumát postázta át „Bem-evolúció” címmel. – Ez Juha Richárd sajátos humorára is utal, ami több az öniróniánál, és ami az alkotói szemléletben úgy van jelen, hogy a portré alanyát vagy szobra tárgyát, témáját a művész előbb profanizálja, hogy emberként, hétköznapi valóságként ismerje meg, aztán a köz- vagy beltéri szoborstátuszából adódóan felruhazza a kiemelkedő személyiséget megillető szakrális atmoszférával azt. A karakterben egyaránt tükrözi az embert és példaképet – *Adynál*, *Batthyánynál*, *Nagy Lászlónál*, *Mansfeld Péternél*, az intézményi gyűjteményekben elhelye-

zett *Bartóknál*, *Kodálynál*, *Bocskainál*, de sorolhatnánk a zeneiskolákban, könyvtárakban, egyházaknál és a Terror Háza Múzeumban elhelyezett alkotásait is.

Juha Richárd: Nagy László (terrakotta)

Az emblematicus figuráknál – például *Szkíta lovas*, *Vezér*, *Magóg* – egy szellemi örökség kap tárgyi formát. A szobrász odafigyelt az apró részletekre, az ornemens motívumok

*Juha Richárd:
Fürdőző (bronz)*

hitelességére – hosszas előtanulmányokat folytatott, hogy ábrázolásában hű maradjon a történelmi (és mitikus) régmúlthoz. A lovasokat (így a *Lovagkirály* Szent Lászlót is) nemcsak a szakirodalom igazolja, és nemcsak az attribútumok helyénvalóságára figyelt Juha Richárd, de a méltóságteljességet a ló–lovas összhangja is sugározza. A ló szinte emberi jegyeket kap, sőt, az emberi érzékenység a lóban még jobban kifejeződik, mint lovasában. Otthon van a plakettek és domborművek világában is, ezt a *Prospero* ugyanúgy igazolja, miként kifejezik a leginkább Degas festményeinek világát bronzba átfogalmazó képplasztikái.

Érett, de még fiatal szobrászművésszel van dolgunk, aki komolyan veszi a művészetet. Erre utal ars poétikája: „Úgy gondolom, hogy ideje ismét összekötni a művészetet a mondanivalóval. Vallom, hogy a művész feladata elsősorban, hogy gondolatokat ébresszen és gyönyörködtessen, úgy ahogy azt a régi mesterek tették.”

„A SZABADSÁG RÉGI BAJNOKA”

Felavatták Juha Richárd szobrászművész Bem-domborművét

Az eredetileg „Lengyel–Magyar barátsági emlékmű”-nek gondolt – a Bem téren a névadó szabadságharcos lengyel tábornok előtt tisztelgő – alkotás ötletgazdája dr. D. Molnár István egyetemi tanár, a Debreceni Egyetem Lengyel Nyelv és Irodalom Tanszékének professzora volt. Az ő alapötlete és elgondolásai mentén körvonalazódott az elképzelés, mely szerint az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 160. évfordulója alkalmából létrejöhetne egy Bem József alakját elénk táró mű, s ennek helyét magától értetődően a tábornok nevét viselő téren jelölték ki. Az alkotás végül egy dombormű lett, ugyanis az építéssel átalakult Bem tér környezeti, strukturális szerkezetének leginkább a márvány alapra helyezett bronz portrédomborműves emléktábla felelt meg. A szöveges rész, Petőfi Sándor: *Az Erdélyi hadsereg* című 1849-ben írt verséből kiragadott első két sor, és ennek lengyel tükörfordítása.

Az emléktábla szövege:

BEM JÓZSEF
1794–1850
AZ 1848/49-ES
SZABADSÁGHARC TÁBORNOKA

„MI NE GYŐZNÉNK? HISZ BEM A VEZÉRÜNK,
A SZABADSÁG RÉGI BAJNOKA!”
Petőfi Sándor: *Az Erdélyi hadsereg*

„WĄTPICÍ W ZWYCIĘSTWO? PRZECIEŻ BEM Z NAMI,
SZERMIERZ WOLNOŚCI, SZAFARZ NASZYCH LOSÓW.”
Sándor Petőfi: *Armia siedmiogrodzka*

ÁLLÍTTATTA 2008-BAN DEBRECEN VÁROS ÖNKORMÁNYZATA.

Az emlékmű elkészítésével Juha Richárd szobrászművészt bízták meg. Az alkotó szinte az összes fellelhető Bem-ábrázolást felkutatta, a határon kívüli szobrokat is beleértve. (A tábornok szülővárosában, Tarnóuban szintén látható szobra Bemnek.)

Juha Richárd szerint a különböző ábrázolások közül – a *Nagyszebeni panoráma* körkép fennmaradt darabjaival együtt – talán Barabás Mik-

lós festőművész – a magyar biedermeier festészet legkiválóbb mestere – által készített Bem-portré tekinthető a legpontosabbnak.

„Kicsit talán Petőfi idealizáló szemével láttam a hadvezért, és minden ábrázolásból a nekem legjobban tetszőt emeltem be a plasztikámba – kommentálja a művész. – Az tetszett, ahol a kalapján nagy a darutoll, nem pedig rövidebb. Így természetesen az

impozáns nagy méretet választottam. A tollforgóval ellátott 'Kossuth-kalap' számomra egyébként is egyértelműen Bem attribútumának tekinthető. A fennmaradt írásokban is szerepel: miként volt látható Bem darutollas kalapja már messziről az ütközetben.

Bodon József, aki Mezey naplóját 1880-ban a *Vasárnapi Újság*ban sajtó alá rendezte, így jellemezte a tábornokot:

„Kistermetű, gyöngye, roskatag ember volt Bem, zöldesszürke szemmel, kiálló pofacsontokkal, szürke hajjal. A kenderszín bajusz és rövidke szakáll szintén szürke volt. Ehhez a csupa szürkeséghez nem roszszul illett a fekete viaszos vászonnal bevont kis csákó kócsagforgóval.”

Fehér kalapot Bem csak akkor tett a fejére, amikor tavasszal a tüzerek is ilyet kaptak. A tábornok kalapján fehér szalag volt, a Petőfién piros, és a szalagjának vége leért a háta közepéig.

„Amikor azt mondom, hogy kicsit Petőfi szemével és idealizálva látom Bemet, az azt jelenti, hogy adva van egy már nem is fiatal hadvezér, aki idegen ország ügye miatt hajlandó ontani vérért, és életét áldozni. Sebesüléseinek száma jelentős volt, nem véletlenül ábrázolja Istók János szobrászművész a pesti Bem-szobron felkötött kézzel Bemet.”

Bem József Törökországban muzulmán hitre tért – Murád pasa néven –, Aleppo kormányzójaként halt meg 1850. december 10-én. Hamvait 1929-ben hazaszállíttatta a lengyel

*Juha Richárd
Bem József
bronz domborműve*

kormány. Az Aleppóból Tarnóba tartó vonat 1929. június 27-én megállt Budapesten, ahol a főváros lakossága a Magyar Nemzeti Múzeum előtt röhögte le tiszteletét „Bem apó” kopersójánál.

Az 1848–49-es magyar szabadságharc lengyel hőseiről és áldozatairól szóló cikkekben is több utalást talá-lunk arra: az esemény rádöbbenette a magyarokat, hogy a szabadságharc legendás tábornokának nincs köztéri szobra az országban.

(Marosvásárhelyen 1880-ban állították fel Huszár Adolf Bem-szobrát, amelyet azonban Erdély elcsatolása után ledöntöttek.)

Az 1929-ben megalakult Magyar Nemzeti Bem–Szoborbizottság báró

Az Országzászlóra és a Magyar fájdalom szobrára néző lakóház falán elhelyezett Bem József-domborművet és emléktáblát a Magyar-lengyel barátság napján, március 26-án a testvérvárosok polgármesterei is megkoszorúzták

Fotó: Turcsányi Béla

Balás György elnöktele alatt gyűjtést indított a lengyel tábornok fővárosi szobrára. 1932-re már jelentős összeg gyűlt össze, így a bizottság felkérhette Istók János szobrászművészt „Bem apó” emlékművének elkészítésére. A szobor helyéül a II. kerületi Pálffy teret jelölték ki. (A tér 1950 óta viseli Bem József nevét.)

„Egyszóval: nagy megtiszteltetés, hogy szülővárosomban, ahol élek és ahol tanítok, az első köztéri munkám éppen Bem József alakja lehet, hiszen Bem alakját nem kell, és nem kellett magyarázni sohasem.”

SZÜKSÉGSZERŰSÉG ÉS SZABADSÁG

A XVII. Debreceni Tavaszi Tárlat képei között

Imre László akadémikus irodalomtörténész, egyetemi tanár arról is beszélt a március 15-én a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumban megnyílt, április közepén zárt XVII. Debreceni Tavaszi Tárlat szakmai megnyitóján, hogy „a hely és idő koordinátái között a műalkotás mindig a jövőbe tart”. Mellette olyan művészetfilozófiai és alkotásszociológiai fogalmakat is idézett, mint a művészi alázat, az alakító bátorság, az életöszön, a létező hagyományok új összefüggésbe állítása.

(A tavaszi tárlatról aktuális kritikát kért tőlem a *Debrecen* című hetilap – alább az abban megjelent cikkem kiemeléseit is közlöm.)

Babalátogatás
Józsa János olajfestménye

A kiállító félszáz debreceni és Hajdú-Bihar megyei művész legújabb munkáit bemutató seregszemle után (Rácz Györgyre külön is emlékeztek a szervezők, itt hangzott el a kötet elején közölt versem) talán éppen az említett „életöszön” miatt lapoztam fel újra Henri Bergson *Teremtő fejlődés* című könyvét.

„Az életlendület, melyről beszélünk, alapjában véve teremtés-igény. Nem teremthet abszolúte, mert maga

előtt találja az anyagot, azaz mozgásának fordítottját. De bekapaszkodik ebbe az anyagba, mely maga a szükségszerűség, s igyekszik belevinni a lehető legtöbb meghatározatlanságot és szabadságot.”

Úgy véltem, hogy ez a megállapítás érvényes a művészetre is, és ennek jegyében szemléltem újra a tavaszi tárlaton kiállított műveket, a „bizonyításhoz” azonban csupán néhány mű idézetére vállalkoztam.

Vajon az anyagi szükségszerűségben hol mutatkozik meg leginkább a meghatározatlanság és szabadság, az életlendület maga; az anyagban vajon hol formálódik láthatóvá a lélek?

S rögtön ott van előttem Sulyok Géza festménye, *A testiség testet öltése*. A címbéli paradoxon – a benne rejlő elhallgatással – éppen a lélek és a szellem jelenvalóságára utal, képi illokúciójában pedig (a kimondáson és a megnevezésen túl a festmény in-

formáló, illusztráló és felmutató erejénél fogva) a szabályozandó ösztönös-érzéki mezőt vonja a szabályozó szellemi aktusok hatása alá.

Horváth István:
*Furcsa fohász
a sínek között*
(In memoriam
József Attila)
– egyes technika

S habár figuralitásával látszólag el-
lentmond a szellemi aktus irányító
érvényének Horváth István nagymé-
retű festménye, a József Attila emlé-
kére készült *Furcsa fohász a sínek
között*, pontosan az allegória szellemi
kiterjedése helyezi új kontextusba az
önmagában illusztratív elemeket. Én
ezt a harmóniába vágyó feszültségre
utaló „kozmosz ösztön” minőségével
jellemmeztem.

Szilágyi Imre rézkarcai szintén a
kozmosz ösztön bármely térben és
időben lokalizálható érzéki lenyoma-
tai (Márkus Béla irodalomtörténész-
nek a katalógus bevezetőjében olvas-

ható figyelmeztetését szem előtt tart-
va: a jövőben is közszemlére méltó
értékek); miként Komlódi Judit *Mu-
tációja*, Fátyol Zoltán Malom-gáti
jelenései hitet ad-
nak abban, hogy a
modern művészet
mégsem egyenlő a
blöffel.

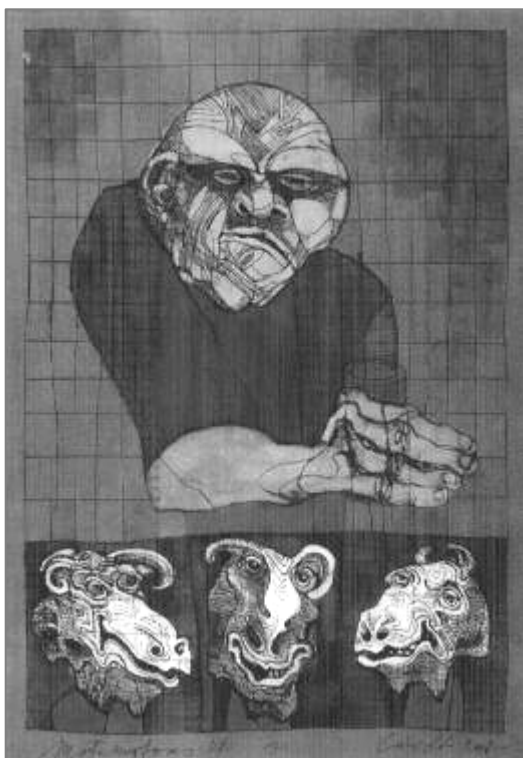
Aztán a díjazottak között kerestem
az „új sorrendiség” életlendületét –
többször idéztem Németh Lászlót, aki
szerint a művész nem Isten módjára
teremt, csupán új terv szerint új
arányba állítja a világ már meglévő
elemeit, s a köztük futkosó erővona-
lak rendszerében fejezi ki művészi
igazságát.

S meg is találtam ezt az életet Ma-
darász Kathy Margit applikált, hím-
zett textiljeiben (Kert-triptichonjában
az iparművész érzéki mélységgé pu-
hítja a szellem feyelmét), de legin-
kább László Ákos grafikáiban buk-
kantom rá.

Mutáció II.

Komlódi Judit olajképe

A fődíjas László Ákos újra megérezte (ösztönös erővel fejezte ki) a groteszket szinte a drámai kegyetlenségtől elbűvölve komponáló *Metamorfózisaiban* s *Guberáló* magyar sorsában: a lelki és szellemi átlényegülés nem valamilyen metafizikai ígéretet, hanem a testi béklyókkal való állandó harc.

Tehát nem az állapot, hanem a folyamat – a növényi és állati létezés attribútumait pedig a „kavicsemler” átváltozásaiban érzékeltette.

Mintegy válaszolva is ezzel a bergsoni felvetésre: tudniillik, az anyagban leli meg a mozgást, ebben a mozgásban pedig a szabadságot.

A művészet életöszöntön jellegét helyettesíthetjük itt az esztétikai energia kifejezéssel. Ez táplálja a kísérletező ember erejét is, és ez az erő ébreszti rá a művészt például arra, hogy az emberi formák néha nem alkalmasak a zsigeri és lelki torz egyszerre érzéki és szellemi meghatórozására.

Metamorfoses VII.
László Ákos szerigrafikája

PÁVA

Volt egy erdő,
benne páva,
szivárvány a
páva szárnya.

Ibolya és
sárga rózsza
szirma röppent
rá a tóra.

S arra szállt a
páva pompán,
kék tulipán
nőtt a tollán.

Mályva-gyógyot
megkacsintott,
s legyezett egy
rozsmaringot.

Kankalinnal
mennyországba
adott kulcsot
pille páva,

s ráfogta a
mákvirágra,
hogy a neve
árva zsálya.

Volt egy erdő,
páva benne,
az én szívem
tolla lenne.

Legyezném a
Napot véle,
s befesténék
mindent kékre.

„Én a bohócokat szeretem a legjobban”

Nádházi Patrícia rajza

(„Igazgyöngy” Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Berettyóújfalu; felkészítő tanár: Pap Orsolya.

Patrícia öt éves volt, amikor 2007 tavaszán elküldte rajzá a Vojtina Bábszínház „Mutatványosok” pályázatára)

BESZÉDGYAKORLATOK

*(Mesei vázlat a **H**-hoz)*

Hol a holló
hiú szájából hulló
sajtot áhítja a henyé hasú
róka odva mohapihés hűvösébe,
hét behemót potrohú
poszméh röppenhetne, hej,
csípős ebédként,
feldühödve e néhai éhen,
a sajt hűlő helyére.

KÉPEK

(Napló Nórinak – Július 1., csütörtök)

Kövek és levelek. Csend és moccanás van.
Arche-álmok, lányok... Semmiségek,
súlyos hiányuk: nemlét.
Vászon és pihe, kagylók és száraz,
szirmok és ágak,
a fém s a könnyűség - a lég...

Homlok. Föld-barázdált lett az emlék,
s az árkokba górt ősi tűzből
egy eltévedt széllovas szavára
platányökér alvó parázsa kél.

Világfa nő levél eréből,
őstojás reped ma kő-nehéz gyökérből.
A világ tetején járunk
és mélyén a kútnak,
szikkadt boszorkányt látunk
és foltnyi női testet.
Látunk ölet két levél
– mint két tenyér – közé feszítve,
s féltve ott a röppenő csodát.

A pillanat gépkattanás,
egy dobbanás a szívben és az érben,
de hosszú álmú az,
megáll a kezdet és a vég között.
Születnek történetek,
elmesélni őket nem lehet.
Megtervezettek, akár egy templom,
s kedves robbanásúak, mint a tündért
nevető gyermek rajzai.

Érezni rejtőző világot, semmiséget,
fonyadt pipacsszirom,
korhadó torzójú fél-törzs igaz
súlyát, izgalmát és a báját,
halott levelek mosolyát.

Képek.

Egy röppenés a rozsdamarta,
sav kiette földről,
homlokunk mögé növő költemények.

Arcok.

Agyag-ráncúak, kagylótükörben,
szálkaszáiban s kavics belsejében.

Házak és temetők nyúlnak,
a tisztaság s a kéj,
hogyan bűnbe esni jó, s az éj
majd megbocsát.

A levél hajó és múmia,
bebábozódott hernyó,
az igaz és a szép.
A föld és színes röppenés a lét.

A kiválasztás pillanata.
Mint a bibliai hat napon, a ki s külön.
Azt gondolta: Legyen!
Legyen a réten nőtt félnék
virágból gazdag erdő,
nőjenek fölé kereszttek,
legyen levélből szárnyaló madár.

Legyenek az indák emberek,
öleljenek és üssenek,
legyenek az erek életek,
legyen tündérből gyermekangyal,
legyen kékszakállú herceg vára,
legyen kulcslyuk, s legyen, keressük,
mi illik majd a zárba.

Legyenek ágak, s legyen árnyéka az ágnak,
legyen tekintet a görcsből,
legyen a kalász is madár,
súlyos terhe-szárnyú,
s legyen táncoló asszony, röppenő lábú,
ki hajnal szavára jár,
mint a nyár.

Az Isten nem az égben él, megtanultuk.
Bőrünk alatt s fűszálban, levélben lakik.
Szent ezért a fűszál, s szent levél
nyomát kívánjuk homlokunkra,
erét kezünkbe s ágyunkba száraz ölelését,
hogy feküdjünk fűbe és virágba,
bölc s avarba, s lehullott levélként
legyünk a világ bőrébe varrva.

Június 14., hétfő

A harang ugyanúgy
szólt, ahogy szokott.
De ott álltam alatta, benne.

Gyászra hívott vagy csak
emlékezetként?
Míntha én lettem volna nyelve.

Lopakodott a hang,
mázsásan ütött,
mint ahogy bongott szívverésem.

Lehet, hogy csak dél volt.
S egy percre megállt
a madár szárnya is az égen.

FÉNY – A MINDENSÉGHEZ VALÓ VISZONY

Egry József festőművész születésének 125. évfordulójára rendezett kiállítást a Volksbank fővárosi, Istenhegyi úti fiókjának galériája

Öt éve jártam a badacsonyi Egry József Emlékmúzeumban, és hiába volt a hely szelleme, hiába a balatoni festészet tematikája, a képekkel való találkozás élménye jelezte, hogy a művészettörténet által Egry Józsefre agatott „balatoni tájfestő” kategóriája egyoldalúan keveset mond művészetéről. „Nem a Balatont festem – mondta Kassák Lajosnak a vele készült művészinterjúban (Kassák: *Valomás tizenöt művésze*ről. Budapest, Pantheon kiadás, 1942. Kassák Lajos egyébként ehhez az íráshoz felhasználta a művész korábbi vallomásait, levélrészleteit is.) – Azt festem, amit a Balaton mond nekem. Festői nyelven szólva, nem azt festem, amit látok, hanem amit láttat velem a táj.” Azt is olvassuk, hogy a Balaton azoknak a festőknek, akik a belső értékekkel nem foglalkoznak, „csak külső, tetszetős banalitását adja... A Balatontól nem lehet iskolát csinálni... Aki csak részleteiben ismeri a Balatont, és nem egészében, az soha nem ismerheti meg valójában...”

S erre a vallomásra erősít rá a „magányos fénykövető” jelzője – mellyel szintén találkozunk az Egryről szóló írásokban –, immár jóval szélesebbre nyitva az értelmezési kapukat. Annál is inkább, mert a kezdeti impresszionista hatásokra ugyanúgy következtethetünk belőle, mint az impresszió hagyományos kifejezésével való szakításra – ezzel együtt a Nyolcak és az aktivisták, a magyar expresszionizmus képviselőivel való rokonságra –,

illetve egy egyetemesebb (szellemi) dimenzióban való gondolkodásra.

Amikor pedig fénykövetésről beszélünk, tulajdonképpen nem is művészettörténeti kategóriákban, stílusokban és/vagy irányzatokban kell szólnunk Egryről, hanem a Fény szakrális jelentését előtérbe helyezve.

Egry József: Fény

„... művészete végül teljesen a természetbeli fényjelenségek lelki interpretálásán alapul – írta róla Kállai Ernő 1925-ben. – Amennyire immaterialitásról magyar tudatviszonylatok között egyáltalán beszélni lehet, Egry piktúrája az anyag legtökéletesebb átszellemülését jelenti, a legtisz-

több és egyben legmagyarabb lírát, melyre expresszív naturalizmusunk eddig eljutott. Van ugyan még egy-két művésziünk, kinek lírai bensősége szintolyan zavartalan, mint az Egryé. De nincs egy sem, akinél ez a líra a férfias temperamentum olyan gyönyörű lendületével társulna, mint őnála. Egry magyar temperamentuma inkább érzelmesen expresszív, mint szellemi értelemben konstruktív természetű. Inkább térre nyíló és áramló dinamika, mint síkfelületen megférő, lekötött nyugalom. Inkább rapszodikus lelkendezés, mint kimért klasszicitás."

Jó tíz évvel később ugyancsak Kálai Ernő írta, újabb képeit bemutatva, hogy művészetében a fény nem pusztán optikai tényező, sokkal inkább az átszellemülés jelképe. „A fény átfúrja, lazítja, bomlasztja a teret és a tárgyakat, a sötétséget és a légkör párák, zavaros fátyolát. Nyugtalanul, riadtan lobog, vagy dúsan, nedvesen csordul. Elnyúló dombok és szántóföldek felett szálldos vagy ősziesen törött és

hanyatló. Mélységeket áraszt el, és sugarakból font kupolát épít a Balaton csillogó tükre fölé. Lassanként egyre tisztább, fokozottabb uralomra jut. A tárgyak elvesztik való anyagi jelentésüket, és maguk is fényvé válnak, melynek sugarai csodálatos lelki pályákat teremtenek ég és föld között. (...) Egry képein a dolgok nemcsak látszanak, hanem jelentenek is valamit. A jelenítés festői szépségében mélyebb szövevények érzékeny jelei fénylenek.”

Ezt a Fényhez való sajátos, metafizikai viszonyt igyekezett bemutatni a Volksbank Magyarország Istenhegyi úti bankfiókjának galériája a 2007. november 27. és 2008. március 15. között rendezett kiállítás keretében. Egry József 24 munkája mellett 19 kortárs művész, Egry festészete által inspirált műveit is bemutatták, melyek között figurális és absztrakciós alkotás, táblakép, „fénykalligráfia”, a festészet és a fotográfia eszközeit ötvöző mű és videó-installáció egyaránt szerepelt.

*Egry József:
Párák part (1944)*

Egry József egyébként valóban csak élete első felében festett hagyományos értelemben tájképeket – megérintette a szecesszió is, mint azt az alábbi festmény is mutatja. Aztán az egyik balatoni éjszaka élménye teljesen átalakította festészetéről való gondolkodását. (Nemcsak Baglyas Erika videó-munkája reflektált erre, hanem szívesen hivatkoznak Egry vallomására a művészettörténészek is.) Bretus Imre például azt emelte ki, hogy Egry ettől a pillanattól fogva már nem tájfestő. „Innentől a téma már nem fontos, sokkal inkább lényeges, hogy az embert a szakrálissal összekötő problémákat kezdi kutatni a festészetében.”

Egry József: Táj fákkal (1913)

A már idézett Kassák-írásban ezt ekképp olvassuk: „... állandóan keresem valamit, s csak később jöttem rá,

hogy saját magamat kerestem. Amit addig festettem, többé nem elégített ki, tele voltam nyugtalansággal, és sehogy sem tudtam formát adni annak, amit ki szerettem volna mondani. Aztán, mint beteg katona, a Balaton mellé kerültem. Életem egyik legnagyobb élménye volt az az éjszaka, mikor a halászokkal először kimentem a vízre. Semmi mást nem láttam, csak a gyönyörű csillagos eget és a vizet, s ekkor úgy éreztem, hogy valahol a végtelenség közepén vagyok, s ennek az éjszakának az átélése újra kezembe adta az ecsetet. Nem érdekelték többé az impresszionisztikus természet-megfigyelések, nem akartam 'kivágásokat' csinálni. Szinte tárgyitalan volt az inspiráció, ami hevített, képeimből kimaradtak a záró vonalak, a színeim lebegőkké lettek, s arra törekedtem, hogy a mindenséghez való viszonyomat fejezzem ki általuk.”

Ez a mindenséghez kötő, a kozmikusra nyitó viszony adja meg *A Fény* szellemi ívét is. Amint azt P. Szabó Ernő kritikájában kiemelte: „az Egryműveket szemlélve szinte lépésről lépésre követhetjük, hogyan jutott el a gyakran a Balaton festőjeként emlegetett, valójában Csontváryhoz vagy éppen Tóth Menyhérthez hasonlóan a fény egyetemességét, isteni természetét megfogalmazó művész korai, konkrét jeleneteket ábrázoló expresszív műveitől azokig a látomásos képekig, amelyekben minden elveszti tárgyi valóját”.

„Hát tudja a nyavalya, hogy miért festek! Hát festek, mert ez az életem. Vagy mit gondolsz, most, hogy így szemben állok veled és beszélek hozzád, most talán nem festek? Most is festek! Itt vagy előttem, és látlak, és

vizsgálom rajtad a formákat és síkokat, a színeket és a vonalakat, s amíg beszélek, közben érzem, hogy a háttérben zavarnak azok a sárga foltok. Hát nem érted meg, hogy a festő mindig fest?” – Ezt az idézetet olvashattuk a Volksbank meghívóján, és természetesen a tárlatról szóló ismeretéseik is idézték Egry csak látszólag meglepő mondatait. A lényegről szólnak a Kassák Lajoshoz intézett szavak (hiszen eredetileg ez is a fent említett interjúban szerepel) – az is kiténik az idézetből, hogy a (fény)festés nem egyszerűen a tárgyasult aktust, a fizikai műveletet, hanem a létállapotot jelenti; az alkotás jóval több cselekvésnél: a végtelenségbe való szellemi növekedés átélése az.

Egry József: Kínálás (1930)

Tüskés Tibor szerint képe „felszívja a látványt, átrendezi a természet elemeit, festői értékjelentést ruház rájuk; a látott dolgokat átértékeli, mí-

toszt teremt”. Egry József a végtelenség misztikumának, a Fény szakrális jelentésének felismerése után tudatosan kereste az élmény misztikus kifejezésének, vagy még pontosabban: a misztikum élménnyé tételének útját. Erre utal egyébként több vallomásrészlete is. Például: „A látott dolgokkal addig foglalkozom, míg a festőileg érdekelt lényeg emlémben teljesen fel nem szívódik és nem rögződik.” – „A látottakat ismertté, az is-merteket tudottá, a tudottakat élménnyé, az élményeket magasztossá kell tennünk, hogy művészetet hozhassunk létre.” – „Aki belép a természetbe, az elveszti reális valóját.” – „Soha nem felejttem el, hogy a táj, ami előttem van, mögöttem folytatódik.” – „A Balaton páras fényében minden elveszti tárgyi valóját.” Hiszen Egry Józsefet a tér és a végtelen érdekeltte, maga a Fény izgatta, felismerte, hogy „a Balatonnak nincsenek hétköznapijai”, az eget a földdel összehozó szakrális atmoszféra ez, az „életlen tárgyakat is magához vonzza”, s ez az a hely, ahol „még a tehénbőgés is megenésül”.

Ugyanakkor (különös párájú olajpasztell festményein) gyakran konkrét tárgyi formát kapott nála a fény, a természeti jelenség emberi gesztusokban és viselkedésben tükröződve tárgyasult. Erre utalt Németh Lajos, amikor azt írta, hogy „kevesen vannak a festészet történetében, akik megmaradva az érzéki-konkrét talaján, oly átszellemített és eszmei jelenléssel tudták volna megtölteni a látványt, mint ő. E programjával saját korában jószerevével egyedül is állt, hiszen a XX. században zárul a piktúrának az ábrázoló, az érzéki-konkrétat, a természeti látványt tisztelet-

ben tartó vagy legalábbis kiindulási pontnak tételező szakasza, a festészet többé már nem a 'természettel való pörlekedés', hanem közvetlenül célozza meg az ideát, mint történt a külföldi konstruktivista irányok neoplatonizmusában, vagy pedig az ábrázoló, mimitikus funkció helyett tárgy- és jelalkotó szándékú. Hogy Egly miért tudott még az érzéki-konkrét szféráján belül maradni, az összefügg azzal a ténnyel is, hogy magyar festő volt, nálunk pedig az érzéki-konkrét, a természeti és szenzuális sokkal erősebben tartja hadállását, mint bárhol Európában."

volt a cél, hanem az, hogy bemutassák, az Egly által a hazai művészetben meghonosított 'semmiből' építkező, oldott fényfestészet milyen hatást gyakorol a kortárs művészetre. A felkért – kétség kívül szubjektív szempontok szerint, a kiállítás kurátorai által válogatott – alkotók sokféle irányzatot és törekvést képviselnek, széles spektrumát fogják át a sokpólusú hazai művészeti szcénának. A kiállítás egyik feszültsége éppen az, hogy a 19 képzőművész milyen kölcsönhatásba lép Egly festészetével, milyen párbeszédet kezd a múlt és a jelen, mit kezdenek egymással a művek."

*Egly József:
Szüretelők a Badacsonyban (1952)*

Az Egly József születésének 125. évfordulójára rendezett kiállítás tisztelet a mester előtt és egyben „provokáció” is – fogalmazott Gopcsa Katalin és Bretus Imre, a tárlat két kurátora. – A kiállítás keretében felkért 19 kortárs alkotó vall saját művészetén keresztül a létezéshez, a fényhez való viszonyáról. A kiállítás rendezésekor, az alkotói folyamat elején - bár az hommage szempont volt -, nem csupán az Egly életmű előtti tisztelegés

A Fény (és Egly József) valóban inspirációt és feladatot jelentett, vagy ahogy a kurátorok fogalmaztak: „provokációt” – egyúttal arra is utalva, hogy a lezárt életműveknek is van megtermékenyítő utóéletük. S arra, hogy az egykori és a mai modern milyen párbeszédet tud kialakítani egymással, az új (a mában születő, tehát „romantikus”) kontextus hogyan segíti a régi (tehát a klasszikus) megértését, avagy újraolvasását.

A kiállításon a következő felkért művészek szerepeltek: Baglyas Erika, Benkó Viktor, Csáji Attila, Csontó Lajos, Eperjesi Ágnes, Gerzson Pál, Hajdú Kinga, Kondor Attila, Kovács Lehel, Köves Éva, Kőnig Frigyes, Kubinby Anna, László Dániel, Medve

András, Szotyory László, Szűcs Attila és Varga Patrícia Minerva (két alkotó életműve már lezárult: Pleidell János 2006-ban hunyt el, s a szervezők Újváry Lajos hagyatékából szintén válogattak).

A MAGYARORSZÁGI VOLKSBANK ZRT. A KÉPZŐMŰVÉSZET MECÉNÁSA

Az idén 15. éve van jelen a Magyarországi Volksbank Zrt. a magyar bankpiacon, s olvasom a fenti kiállításhoz készült meghívó dr. Balázs László elnöke vezéregazgató, igazgatósági elnök és Skonda Mária vezéregazgató-helyettes által jegyzett, a művészetpártoló tevékenységről szóló ismertetésben, hogy az elmúlt években 170 képzőművészeti kiállítást rendeztek bankfiókjaikban.

Az erős középbanki státusszal rendelkező Magyarországi Volksbank Zrt. már 55 fiókban nyújtja szolgáltatásait országszerte, s minden harmadikban galéria is működik. Az Istenhegyi úti galéria 2003 októberében nyílt meg, ennél idősebb a debreceni, hiszen az idén már hat éves. (A legutóbbi, Tamus István-tárlatról a február–márciusi kiadásban írtam, a folyóirat következő kötetében összeállítást közlök az eddigi debreceni kiállításokról – mások mellett például Holló László, Bényi Árpád, Burai István, Holb Margit vagy Fátyol Zoltán tárlatairól –, illetve bővebben is szemlézem a galéria-hálózat többi képzőművészeti rendezvényét.)

A számos egyéni bemutatkozás mellett több csoporttárlatnak adtak otthont – a 170 kiállításon mintegy 350 művész mutatkozhatott be az elmúlt év végéig.

*Fátyol Zoltán festőművész
vegyes technikájú műve
a Volksbank debreceni galériá-
jának 2005-ös kiállításáról*

„A Magyarországi Volksbank Zrt. szándéka kezdettől fogva az értékek közvetítése volt, méghozzá mecénási szerepben. A bank megszervezi a kiállítást, helyszínt biztosít, meghívót küld, megnyitót rendez. A megnyitók, melyek gyakran egy-egy új Volksbank-fiók átadásának ünnepei is egyben, mindig társadalmi események, amelyeken művészetkedvelők, ügyfelek és művészek

egyaránt összegyűlnek, valamint mindazok, akik az adott közösségek életében kitüntetett szerepet játszanak.

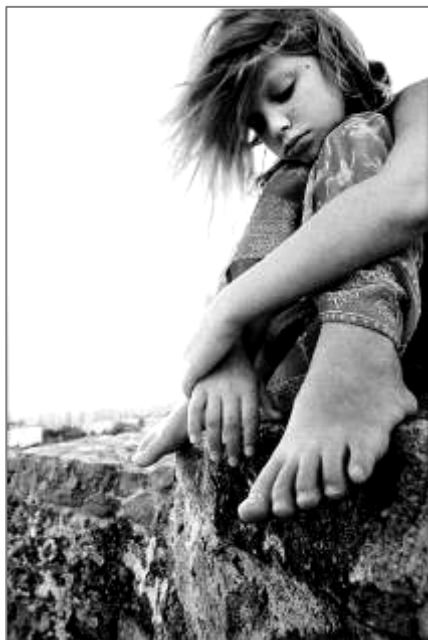
(...) Olyan alkotások és művészek bemutatkozását segíti a bank, akik kvalitással, művészi hitvallással, életútjukkal kapcsolatot jelentenek Magyarország és Európa között. A kiállítási sorozatnak ugyanakkor célja az összegzés, az új tehetségek keresése, az értékmegtartás és az értékképzés.

(...) A Volksbank szerte Európában hidat épít emberek, kultúrák között az egyetemes értékek mentén. Ez a híd – melynek pilléreit a bank stabil, színvonalas szolgáltatásaival folyamatosan építi – köt össze múltat és jövőt, társadalmi és gazdasági értékeket, a gondolkodó embert és a művészetet.”

A budapesti, *Istenhegyi úti* bankfiók galériájában (A Fény című kiállítást követően) március 20-tól április 22-ig a „deKOR” című csoporttárlatot rendezték meg, összesen 22 alkotó mutatkozott be a régi Dekoratór Iskola tanárai és diákjai közül.

A *Törökvész úti* bankfiókban május 1-jéig látható a „Rózsaszín város” című kiállítás a Kontakt Fotóművészeti Kurzusok nyolc alkotójának válogatott munkáiból.

A *Villányi úti* bankfiókban Kovács Lehel festőművész tárlata volt látható április közepéig, a *Zuglói* bankfiók galériájában pedig Sütő Petre Rozália és Bíró Sándor kiállítását még május 18-ig megtekinthetik az érdeklődők.

Gesztesi Katalin fotográfiája

A *Budaörsi* bankfiókban Gesztesi Katalin fotóművész kiállítását rendezték meg, aki fekete-fehér fotográfiákon örökíti meg a legrégebb, s mindig megfejthetetlen témát, a Nőt (ahogy a kislányból anya lesz, az anyából fotós, az együttlétből játék, a játékból pedig kiállítás).

A *Mohácsi* bankfiók galériájában március 31-ig állt Kedves István festőművész-rajztanár „Dunatáj” című akvarell sorozata; a *Szegedi* bankfiókban Kéri László festő- és Návay Sándor szobrászművész tárlata május 7-ig tekinthető meg; a *Székesfehérvári* Volksbank-fiók galériájában pedig Jakatics–Szabó Veronika mutatkozott be – a kiállítás május végéig látogatható.

KRÚDY ÉS DEBRECEN

Krúdy Gyula publicista pályakezdése

„Hírlapírónak szöktem el a szülői háztól, vidéki színésznőbe bolondultam, boldog voltam, művész voltam, ittam, mulattam, szerettem, nem is tudom, hogy mi történt velem?...” Egyik monográfiusa, Bori Imre idézte Krúdy Gyula 1913-as önéletrajzából a fenti sorokat. Hírlapírónak Debrecenbe szökött el, az érettségire szinte erőszakkal kellett hazavinni Nyíregyházára. A fiatal Krúdy számára az élet és az irodalom nem vált külön, s bár elsősorban író szeretett volna lenni, a folyamatos megjelenési felületet kezdetben (később a tisztánlátás kételyei ellenére is) a hírlapokban látta.

Az érettségig mintegy kétszáz novellát írt – első novellája 14 éves korában jelent meg *Miért ölte meg Káin Ábelt?* címmel a *Szabolcsi Szabadsajtó*ban –, közben diákújságot adott ki (a kézzel írt *Nagy Dobot*, majd a nyomtatott *Gimnáziumi Híradót*), és 1892–93-ban diáktársaival megszervezte a *Nyíregyházi Sajtóirodát* is, hogy helyi hírekkel lássák el a fővárosi lapokat.

Katona Béla a nyíregyházi diákéveket értékelő tanulmányában, illetve a *Krúdy Gyula pályakezdése* címmel, 1971-ben megjelent könyvében utalt arra, hogy ha éppen nem akadt elegendő érdekes híranyag, a maguk költötte szenzációkkal örvendeztették meg a pesti újságokat. „A nyíregyháziak fejcsóválva, nem kis csodálkozással olvashatták nap-nap után az újságokban, mi minden ’történt’ városukban.” A Krúdy Gyula publicisztikai írásait a legelső – már az *Orsovában* „Harczos Toll” aláírással 1894

tavasztól megjelenő heti jegyzeteket is magába foglaló – cikkeket összegyűjtő Bezeczky Gábor elképzelhetőnek tartja, hogy az álhírek készítésében részt vett Krúdy is. Lehet, hogy mindegyiket ő írta, s az is lehet, hogy egyiket sem. – Egy tiszai katasztrófájáról például később kiderült, hogy nemcsak a szerencsétlenség volt kitalált, de a tudósításban szereplő falu sem létezik. A *Szerelmi idill Nyíregyházán* című, a *Pesti Hírlapban* napvilágot látott cikksorozat apropóján pedig a helyi sajtó hasábjain is vita, illetve nyilatkozathaború indult arról, hogy az álhírek, a név nélküli cikkek vajon mennyire ártanak a városnak.

Szilágyi Imre Krúdy-exlibrise

Mindenesetre Krúdy számára az „élet” az irodalmi fikciót is valóságossá formáló keretként szolgált, az élet és az irodalom határai összemosódtak – innen is eredhet későbbi, tárgyi alapú leírásainak átköltött látomásossága, illetve az a stílus, melynek köszönhetően az írói látomás sokszor maga is valószerűnek tűnik.

Perkátai (Kelemen) László Krúdy újságírói munkásságáról szóló közleményében Szekfű Gyulát idézte, aki szerint a kiegyezést követő évtizedekben a szellemi műveltségre általában jellemző volt, hogy írói pálya csak akkor kecsegtetett sikerrel, ha a politika berkeiből és a hírlapirodalomból indul ki, vagy azokhoz vezet.

Számos példát látunk az írók politikai szerepvállalására (például Jókai és Mikszáth is országgyűlési képviselő volt), az újság pedig egyértelműen az ismertség (és nem kevésbé a kenyérkereset) fedezetét jelentette. A kiegyezéstől a két világháború közti időszakig végső soron azért is beszélhetünk a magyar újságírás aranykoráról, mert irodalmi nagyjaink (de még a másodvonalbeli szerzők is) gondoskodtak a sajtóműfajok sokszínűségéről és irodalmi színvonaláról. (Elegendő bizonyíték, ha ebben a sorban például Ady Endre, Ambrus Zoltán, Bródy Sándor, Gárdonyi Géza, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Márai Sándor, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond vagy Thury Zoltán nevét említjük meg.)

Perkátai szerint azonban az anyagi és irodalompolitikai kényszerűségek mellett Krúdy Gyulát sajátos adottsága szintén a hírlapirodalom felé vezette – impresszionista lelki alkata azzal a készséggel ruházta fel, hogy a napi eseményeket ne csak tényként

kezelje, hanem – ahogy már fentebb is utaltam erre – a pillanatnyi benyomást úgy szűrje át magán, hogy egy kerek történet formájában legyen része a valóság látomásos újrafelfedezésének. Krúdy írói és újságírói működése között tehát egyértelműek az összefüggések, utóbbi hatott stílusa és szerkesztésmódja kifejlődésére.

Az újságírói indulás további állomásai. Még csak tizenhat éves volt – Krúdy Gyula az idén 130 éve, 1878. október 21-én született, s ugyancsak az idén május 12-én emlékezünk halálának 75. évfordulójára is –, amikor a tuzséri hipnózis-tragédiáról készített (immár valódi) riportsorozatát a *Pesti Napló* jelentette meg. Nagy port kavart az ügy: a fejpanaszokkal sokat betegeskedő médium, Salamon Ella, egy földbirtokos lánya a korábban vele már látványos sikereket is elérő hipnotizőr egyik kezelése során nem ébredt fel többé a hipnotikus álmából. (Neukomm Ferenc kútfúró vállalkozó volt, aki értett a hipnotizáláshoz. A tragédia egy nagyobb társaság előtt történt. Amikor Krúdy tudomást szerzett az esetről, azonnal Tuzséra utazott. Salamon Ella tragédiájának híre a világsajtót is bejárta. Katona Béla megemlíti, hogy a *The New York Times* és a *New York Herald* is tudósítást kért a sajtóirodától, Bezeczy Gábor viszont nem lelt olyan nyomra, hogy a lapok megemlítették volna Krúdy nevét, tehát nem lehet tudni, hogy mit vettek át tőle, mit máshonnan, hiszen a különböző tudósításokból az is kiderül: számos újságíró utazott a helyszínre.)

Krúdy Gyula első írása 1894 szeptemberében jelent meg a *Debreczeni Ellenőrben*, éppen a fenti tragédiáról,

Tuzséri napok címmel. A szerkesztő hamarosan riporteri állást kínált fel a 16 éves ifjúnak. Az író első cikkeit (köztük minden debreceni publikációját) közreadó gyűjtemények a Krúdy teljes életműsorozat 7. és 11. köteteként 2007-ben, illetve az idei év elején jelentek meg. Az első két publicisztikai kötet a jegyzetekkel együtt összesen több mint 900 oldal terjedelmű, de még csak 1898-nál tartunk – az „újságíró” Krúdy ekkor még csak a 20. évét tölti.

Az itt közzétett írások több szempontból is újdonságnak számítanak. Bezeczy Gábor kiemeli, hogy közülük könyvformában eddig mindössze öt(!) jelent meg, és nagyjából százat semelyik Krúdy-bibliográfia nem tartott számon. A még érettségi előtt álló író az idősebb kollégák magukkal teljesen egyenrangú munkatársként fogadták be. Szathmáry Zoltán még a Szindbád-elbeszélések által megszerzett országos hírnév előtt a Gáspár Imréről szóló nekrológiájában idézte fel, hogyan mutatta be a *Debreczeni Ellenőr* szerkesztője a fiatal Krúdyt, amikor Salamon Ella tragédiáját közölte a lapban. „Gáspár Imre ideges örömmel jelentette a redakcióban a hírt. Később hozzátette: – De nemcsak az esemény szenzáció, hanem a feldolgozás is. Gyerekek, azt hiszem, felfedeztem a magyar irodalomnak egy kiváló novellistát.”

S igaz volt – nemcsak irodalomtörténeti szempontból, hanem műfaji értelemben is. A *Tuzséri napok*, *A tuzséri tragédia hősei* (Neukomm Ferenc, Salamon Ella, Alapi Salamon Tódor), *A tuzséri sírnál*, majd az epilógként 1894. október 9-én – két héttel az első jelentkezés után – megjelent *A tuzséri tragédia* nem is ha-

gyományos riportsorozat volt, inkább egy több folytatásban közölt novella. Valódi szépirói feszültségteremtés, a jelenlévő, de az eseményeket és szereplőket kívülről is formáló személyesség, az egyszerre dialogizáló és reflektáló narratíva jellemzi. Csupán az epilógus újságszerű, mintegy összefoglalása a történeteknek, mai műfajelméleti fogalmainkkal ez utóbbit rövid cikkriportnak neveznénk.

A harmadik, Nyíregyházáról küldött cikk után Gáspár Imre Debrecenbe táviratozta Krúdyt, és a debreceni viszonyokhoz képest szép kezdő fizetést ajánlott fel neki. Olvasom közben a születésének centenáriuma-ra önéletrajzi írásaiból, regényeinek első személyes vallomásaiból, illetve a levelekből összeállított, 1978-ban *Gordonkázás* címmel megjelent kötetben Gáspár Imre 1894. október 10-én hozzá írt üzenetét. Nem nehéz észrevenni benne, az újságírói életformát dicsőítő közhelyek mögött, azt a szemléletet sem, amellyel a fiatal Krúdy is könnyen azonosult.

„Kedves Uram!

Legyen szíves nekem forduló postával felelni a következő kérdésemre: hajlandó-e Ön október 25-től a Debreczeni Ellenőrhöz belépni? Ez esetben 40 forint havi díjjal szolgálnánk, a mely összeg gyakorlatának öregbülésével növekednék. Feladata lenne pedig a tárcza, színház, nagyobb fajta report sat. végzése.

Úgy értettem meg, hogy az érettségi vizsgára magánúton készül. Ha ez így van, kellő alkalmat találna erre közöttünk is, sőt mint a debreczeni nagy szabadelvű párt lapjánál működő, fényes tollú ifjú tárczaíró, biztos protekcióra is...

Végtelen örvendének, ha Ön, kinek kvalitása a szó teljes értelmében vitathatatlan, alulírott régi vén poéta mellé kerülne. Érzéke van – látom – a kiszínezett report, az aktualitások iránt, mik a journalisza pályára predestinálják...

Ön journalisza, a kinek muszáj sokat, mindennap, s ha kell, minden órában írni, írni és írni. Ez nem meríti ki, ez fokoz, élesít, edz. A hírlapíró félholtan dülhet a reggelig tartó munka után az ágyára (legyen nyugodt: csak délután jelenünk meg), de a sajtó, kerék zúgása fülét repeszi, a nyomdafesték szaga galvanizálja, maga az eszme, mely a journalisztai szemmel azonnal meglátott esemény mélyén ott van, szárnyra kelti az alkotás gyönyöre, mert hiszen a journalisza költő, bölcsész, drámaíró, humorista, regényíró, satirikus és ki tudja még, mi nem egyetlen czikében...

Mit érez ebből magában?... Vajon tanul-e Ön? Olvas nagy dolgokat? Tud nyelveket? Ezekkel oltsa be lelkét, ha... örökké fennmaradó író akar lenni!..."

Gáspár Imre újbóli hívására Krúdy 1895-ben már valóban (s törvényesen) elfoglalta a neki fenntartott állást az *Ellenőrnél*, ugyanannál a lapnál, ahol a szökése alatt is dolgozott. Titokban érkezett Krúdy ugyanis az első levélre Debrecenbe – a levélből kiderül, hogy Gáspár Imre úgy tudta, az érettségire magánúton készül az ifjú –, s apja a tanárával, Porubszky Pállal utazott nagy sebesen érte. Megígérték neki, hogy továbbra is írhat, ha leteszi az érettségét. A szerkesztői levelek között később egy pedagógiai tartalmú üzenet is megjelent Krúdy-

nak címezve, mely szerint tárcacikkét szívesen közli a lap, csak azt is óhajtja egyben, hogy az a gimnáziumi tanuló, aki „ily csinosan tud írni, egyszerűsmind kifogástalanul tanuljon is”.

Krúdy továbbra is küldte novelláit, és 1894 októberétől, 9 hónap alatt összesen 90 novellája jelent meg a lapban, tehát háromnaponként született egy új elbeszélése. Az érettségi napjain – a szerző kifejezett kérésére – egymás után jelentek meg tárcaelbeszélései a *Debreczeni Reggeli Újságban* és az *Ellenőrben*, illetve a nagyváradi *Szabadságban*; Katona Béla feltételezése szerint az érettségiző Krúdy előre gondoskodott róla, hogy a feleletek közben az elnök éppen aznap novelláját olvassa...

Az apja egyébként ügyvédet szeretett volna nevelni a fiából, ő azonban véglegesen az író pálya mellett döntött, s ehhez az ugródeszkát a hírlapi megjelenésekben látta. Gáspár Imre hívását elfogadta – s az itt eltöltött három hónap, majd a nagyváradi *Szabadság* című napilapnál ledolgozott fél év során pedig átmenetileg ki is ábrándult az újságírásból.

A csalódás – és a bohém örökség. Pillanatnyi elkeseredése mélyítette a csalódást. Hatalmas írói tervei voltak, a szerkesztőségi tapasztalatok számba vétele után azonban immár nem látta összeegyeztethetőnek a napi robotot a szépírói elhivatással. A *Debreczeni Ellenőrnél* eltöltött időszakra visszagondolva például azt jegyezte meg – éppen a szerkesztőjéről, Gáspár Imréről szóló egyik írásában –, hogy a három hónap alatt egyetlen könyvet sem olvasott. „Több mint húsz esztendeje e nyurga, vad, tomboló időszaknak, de még manapság is

a hideg fut végig a hátamon, ha eszembe jut, hogy Debrecenben maradtam volna, ha nem hajt a kalandos vágy, az ifjúság láza, a ma már ismeretlen áradó kedv új városokba, új emberek közé. Egy őszi estén, szeptembervégi szomorkodások között hagytam el Debrecent, bár a szívem majd megszakadt – emlékezett. – A nagyvárad *Szabadság* című újság hívott meg munkatársának, ahol aztán végképpen kiábrándultam a vidéki hírlapírásból, Nagyváradból, az emberekből, az ifjúkor fantasztikumaiából. De addig még sok minden történt Debrecenben.”

Erre a kiábrándultságra utalt egy másik újságcikkében – a *Debreczeni Ellenőr*ben még 1895. október 5-én megjelent, az irodalom pangásáról szóló *A debreceni irodalom* címűben, ahol – akképp fogalmazott, hogy „az a lázas, gyors munka, amely a napi sajtónál dominál, nem engedheti azt az odaadó munkálkodást, amelyet a leggyatrább szépirodalmi munka is megkövetel”. Ezt megelőzően állapította meg, revidálva korábbi lelkesedését: „Tény, hogy a napi zsurnaliztika soha nem volt melengető ágya az igazi szépliteratúrának, s ezt nem is lehet csodálni.”

Volt debreceni kollégájához, Zoltai Lajoshoz nyilvánvaló kétségbeeséssel fordult levelében Nagyváradról:

„Kedves Luikám, ma reggel veszedelmesen berúgva mentem haza, úgy 10 óra felé, és így csak este kaptam gratuláló soraidat, mikor újra feljöttem ebbe a bűdös szobába, ahol állítólag a dicsőség terem. (...) El kell mennem Váradról, mert megdöglöm, mint egy kutya. Minden nap részegen, holtrészezen menni haza, az megöl engem. Visszamennek szíve-

sen hozzátok, pedig ti nem tudátok annyi fizetést adni (15-től 70 forintom van; a regényemet 20 forintért varrtam a Laszky nyakába) – de bizony isten visszamennék a legelső percben, ha hívnátok.”

(A *Szabadság*ban 1895. december 7-én jelent meg az első cikke, de ezzel párhuzamosan a *Debreceni Hírlap* is közölte, valamint az *Ország-Világ* és a *Magyar Csendőr*. Feltűnő, hogy a nagyvárad *redakcióban* korántsem mutatott olyan alkotói intenzitást, mint Debrecenben, a levélpanaszból árulkodó életmód átmenetileg visszavetette publicisztikai tevékenységét. A *Debreczeni Ellenőr*rel 1896 tavaszától ismét rendszeresen tartotta a kapcsolatot: március végén, május 1-jén, júniusban, júliusban és szeptemberben is közölte írásait a lap – főleg tárcákat és recenziókat.)

Czére Béla arra is felhívta a figyelmet, hogy a bohém, éjszakázó, bor mellett álmokat, adomákat színezgető életmód Nyíregyházán – még a nagyapai örökségből – hatott rá először, ám azt is megtanulta, hogy ezt az életformát kellő fegyelmezettséggel össze lehet egyeztetni a rendszeres munkával, a naponkénti írással. Szabó Ede pedig arra utalt monográfiájában, hogy Krúdy még a legkilátástalanabb helyzetben, betegen vagy másnaposan, szervi bajoktól szenvedve vagy a kilakoltatás árnyékában is rendszeresen megírta minden nap legalább az egy ív terjedelmet, 16-20 oldalt újságcikkből, tárcából, novellából vagy regényből.

Írásművei mögött már az 1910-es évek elejére – a Szindbád-novellák megjelenésekor – rendkívül gazdag élményanyag húzódott. Születtek feltételezések arra vonatkozóan is, hogy

ez a zilált életforma tulajdonképpen csak szükséges eszköz volt számára, hiszen az alkotás köré kristályosodott minden, az írást szolgálták még a legfékteleőbb kalandok is.

Ahogy Ady Endre kapcsán maga Krúdy Gyula fogalmazta meg, hogy a tehetségesebb újságírókat egyik vidéki lap sem tudta magához kötni, s Nagyvárad is csak ugródeszka volt a pesti lapok felé, ő is hamar otthagya a várost. Debrecenből tehát Nagyváradra, onnan pedig Nyíregyházára tért vissza – fél évig mintha afféle Rastignacként készülődött volna a főváros meghódítására –, majd 1897-ben véglegesen Budapestre költözött. Ekkor már annyit publikált, hogy megélhetését lehetővé tudta tenni. Hetente két tárcája is megjelent, főleg a *Magyar Szemlébe* és a *Fővárosi Lapok*ba dolgozott. Ott találjuk a nevét az 1897 júniusában induló *Új Fővárosi Lapok*, az 1898-tól megjelenő *Előkelő Világ* munkatársai között – utóbbinak rendszeres szerzője lett. Nem kényszerült azonban arra, hogy belső munkatársa legyen valamelyik fővárosi lapnak, függetlenségét és egyéni időbeosztását élete végéig következetesen óvta.

Krúdy örökségként kapta a művész és a bohém alakjának összeolvadását. „Nincs már szó az ő esetében biztos polgári egzisztenciáról, enyhén szólva kétesnek kell neveznünk azt a létformát, amellyel már Nyíregyházán, később Debrecenben és Nagyváradon megismerkedett, s amelyet Budapesten tőkélyre emelt. (...) A polgárművész szövetsége volt ez, élni és írni, mámorral, melyet a bor, szerelem, kábítószer tudott adni a kor gyermekeinek” – írta Bori Imre az egész korán kialakult karakterről. Írói

körökben például egészen az 1910-es évek elejéig, a Szindbád-ciklus megszületésével is jellemezhető új stílus-korszakig, vagy az 1913-ban megjelent *A vörös postakocsi* kitörő sikeréig, nem is a műveiről, hanem kalandos életéről beszélgettek inkább, szerelmeiről és párbajairól vagy az elképesztő nagyságú kártyavesztéseiről.

A századforduló évében, amikor a nála csak egy évvel fiatalabb Móricz még kis tárcacikkeket írt Debrecenben, a huszonnégy éves Krúdy több száz elbeszéléssel, három novelláskötettel dicsekedhetett. Az igazi kritika azonban, melynek hiányát az író is érezte, kezdettől fogva elmaradt. Fájó öniróniával jegyezte meg, hogy az a szerény tíz sor, amelyet *Úres a fészek* címmel az *Ország-Világ* mellékletéből összeállított írásairól jelentetett meg a *Budapesti Hírlap*, a legnagyobb kritikai elismerés volt, ami ebben az időszakban érte.

Krúdy Gáspár Imréről. „Felfedező-jéről” és debreceni mentoráról Krúdy két emlékező cikket is írt később: *Gáspár Imre (Virradat, 1918. február)*, *Gáspár Imre, az álnevek lovagja (Világ, 1923. augusztus)*. A felvidéki költőpalánta úgy vonta verseire a fővárosi olvasók figyelmét, hogy öngyilkossága hírért küldte be az újságokba, melyek rögtön a tehetségéről kezdtek áradozni. Az állongyilkosságot azonban nem bocsátották meg számára, menekülnie kellett Pestről Debrecenbe, ahol előbb Kutasi Imre lapjánál, a *Debreceni Hírlap*nál dolgozott. „A debreceni hírlapírás még őskorát élte – írta Krúdy az 1880-as évekről –; a hírlapírók kevésbé tudták a helyesírást, mint a kardforgatást. Napjaikat és lapjaikat többnyire

éles tollcsatákkal töltötték, egymással polemizáltak, függetlenségiek és kormánypártiak legtöbbször a vívóteremben békültek ki, miután egymást megszabdalták. Lelkes ifjak, megrogzított korhelyek, rongyos bohémek, fanatikusok és jámbor tudatlanok voltak a hírlapírói karban.”

Gáspár Imre, aki Krúdy szerint korának egyik legműveltebb embere volt, nihilistának nevezte debreceni újságíró társait. Tudott például franciául, eredetiben olvasta Flaubert-t, úrnak nevelték a zólyomi kastélyban, szellemes volt, rajongott az élet finomságaiért, a szép olvasmányokért, a szellemeskedő társalgásért, az úri életmóddért. „Természetesen mindezt nem találhatta meg Debrecenben – jegyezte meg nem kevés malíciával Krúdy –, holott eleinte azt hitte, hogy egyetlen úr a szemétdombon, és majd vezetője lesz a helybeli intelligenciának.” Gáspár Imre magas nivójú színházi bírálatokat íratott aztán lapjába, „amelyet két-három ember értett meg a városban”.

Gáspár Imre konfliktusai – örökségeinek nyakára hágó könnyelműségén túl – elsősorban abból adódtak, hogy az újságírást igen komoly mesterségnek tartotta. „Gondos, csinos újságot szerkesztett, amely ment volt a vidéki ízléstelenségtől. A legjobb vidéki hírlapíró volt.”

Krúdy a Debreczeni Ellenőrben. De nézzük most meg részletesebben Krúdy Gyula debreceni cikkeit!

1894 szeptemberétől – ősszel sürűbben, a következő év tavaszán ritkábban – az 1895. szeptemberi alkalmazásig mintegy 40 cikke jelent meg a *Debreczeni Ellenőrben*, szeptembertől decemberig (a nagyváradi

Szabadsághoz való távozásáig) közel 100, valamint nagyjából húszra tehető aláírás nélküli vagy Krúdy Gyulának tulajdonított cikke látott napvilágot. (Nincsen benne az iménti leltárban a korábban említett tárcanovellák sora.) Szeptember 26-án debütált színházi újságíróként, ettől az időponttól cikkeinek mintegy kétharmada a debreceni színüggyel foglalkozott, előzeteseket, színikritikákat írt, valamint színházzal kapcsolatos tudósításai és glosszái jelentek meg.

Színház. A megnyitott rovat című referenci jelentkezésében Krúdy megadta kritikusi programját is: „A sajtó, legalábbis a *Debreceni Ellenőr* részéről bizvást kijelenthetjük, hogy véleménymondásban elsősorban *feltétlen szigorúsággal fog ragaszkodni az objektivitáshoz*, befolyásoltatni nem hagyja magát senki által, és referádaiban *lehetőleg* igyekezni fog a közönség hangulatát tolmácsolni. Egyébként oly kérdésekben, mikor a színtársulat figyelembe vehető érdekből rászorul a sajtó támogatására, azt meg fogja találni mindig, és a legnagyobb odaadással fogjuk igyekezni szolgálni az igaz érdekeket.” Mindenestre érdekes a „program” – az objektivitás és az elkötelezettség, de a közönség hangulat tolmácsolása is nehezen fér meg egymás mellett. Mivel Krúdynak nem nagyon volt színikritikusi tapasztalata – bár az értékmérést már korábbi könyvrecenzióiban többször is kipróbálhatta –, a színházi produkcióhoz egyszerre mint élményhez és feladathoz: olyan művészi eseményhez közelített, mely alkalom természetes része a mindennapoknak. Nyilvánvalóan három különböző igénynek kellett megfelelnie. A közönség elvárta, hogy saját benyo-

másaival is találkozzon a kritikában, a lap igyekezett támogatásáról meggyőzni a színházat, amit Krúdynak is illetett figyelembe vennie, ugyanakkor szabadságot kapott abban, hogy (a fentiek tudatában) saját véleményét is megírja, az objektivitás azonban nem a színház-esztétikai kérdésekre vonatkozott, hanem inkább magára a kritikai mérlegelő módszerre. (Színházi írásaira alább külön is kitérek.)

Krúdy Gyula 1894 őszétől, a tuzséri „riportsorozat” után helyszíni riportokkal (*Tűz az indóházban*, október 17.), nekrológgal (*Justh Zsigmond*, október 11.), novella-szerű, szituációs tárcaportréval (*Nyilasi Mátyás*, október 23.) jelentkezett. Voltak a cikkek között az iróniát sem nélkülöző, jegyzetemelekkel gazdagított könyvismertetések (*Az iszákosság korlátozásáról*, október 23.) és tárcakritikák (*Négyszemközt*, november 13., *Vámbery legújabb könyve*, 1895. április 20.), komoly értékkel megállapításokat tartalmazó recenziók (*Mikszáth Almanachja*, november 14.). Szintén találkozunk a szerkesztői üzenettel (*Rege Elemérről*, november 7.), a tárcának is beillő levéllel (*Kormos lesz a szívünk – Az ismeretlen Erzsikének*, 1895. február 15.), a tárcahelyen megjelenő vezércikkkel (*A cápa – Világnézetek a professzorokról*, február 19.). S írt a tárcához hasonlóan széles témaköri feldolgozásra lehetőséget adó jegyzeteket (*Márciusi hangulatok*, március 14., *Végtelenség*, március 24., *Tavaszi öngyilkosok*, június 11.). Tehát kipróbálta magát több klasszikus műfajban, meglepően kiforrott, témájához illő stílusban, egyre markánsabbá váló, önálló világnézetéről tanúskodó kritikai szemléletet tükrözve. Bírálatainak legfőbb

eszköze ekkor az irónia (ennek egyik válfajaként olykor az önmagában is árulkodó, szándékosan eltúlzott pártos) volt. Krúdy iróniája a vizsgálat alá vetett tárgyra (könyvek), jelenségre (szerelem, öngyilkosság), a külső és belső környezetre (színház, redakció), a kötelező ünnepi alkalmakra és az ilyenkor szokásos cikkekre (halottak napja, karácsony, húsvét) ugyanúgy vonatkozott, mint saját magára (például a fiktív levelekben).

Horváth János festőművész tojástemperapannója az Aranybika Szállóban

Köztudott, hogy Krúdy Gyulánál már a Szindbád-alteregő előtt megjelent Rezeda Kázmér szerep-figurája, s hogy milyen korán, arról novellái mellett a debreceni cikkek aláírásai is tanúskodnak. Fentebb jeleztem, hogy az *Orsovánál a Toll Harczos* aláírást használta Krúdy, de 1894 elejétől a saját név és monogram is megjelent. A *Debreczeni Ellenőrnél*, a *Krúdy Gyula* névvel és a *K. Gy.* monogrammal találkozunk, majd az 1895. szeptemberi alkalmazásától kezdve jelenik meg rendszeresen a *Rezeda* szignó – a *Vénemberek nyara* című cikke alatt szeptember 10-én már ezt olvassuk. (Ám a pontosság kedvéért meg kell jegyezni: először még az 1895. február 19-én megjelent *Nagyságos asszonyom, a doktor* című írást jelölte így, ám ekkor még *Rezeda Marczellként*.) A cikkeket olykor csak az „R” betűvel jelezte, ritkultak a *Krúdy Gyula* aláírások, igaz, ekkor már hosszú „ú”-val. Színházi írásai alatt is többnyire az „R” jelzést találjuk. Az álnevet tovább vitte Nagyváradra is, ahol azonban hamarosan eltűnt *Rezeda*, a fővárosi lapokban pedig a saját név helyett olykor a *Szilveszter* aláírással találkozunk.

Krúdy eleinte nem volt válogatós a témákban, cikkeinek tematikáját végignézve, azt is mondhatnánk, falánk volt. Szinte minden közeli vagy távoli, hétköznapi vagy szenzációs dolog és esemény alkalmat kínált véleményének megformálására, melyben a lo-kálpatriotizmus ugyanúgy munkált, mint a szakmahiúság, a hivatás védelme, olykor annak piederesztálra állítása, mindenek-előttisége. És ebben a (túl)buzgó hivatástudatban az újságíró szerepének felértékelésével – még ha utaltak is nyomok az efemer jel-

leggel való szembesülésre, főleg az irodalmi érvényesüléssel kapcsolatban – a társadalmi felelősségvállalás kötelező szerepét is magára vette, így gyakran emlegette publicisztikáiban az elesettek, a kisemberek sorsát. Kiváló pillanatképekben villannak elénk (akár egy-két mondatban is) a típusok, Krúdy „gyorsfotográfiákat” készített róluk. Az újságírói pillanattelvételeket a tárcaírói (szépírói) létmód keretezte szinte minden alkalommal.

Gyorsfotográfiák című tárcájában (november 19.) a Hungária kávéház (ezt a helyet még a mai negyvenesek is jól ismerhetik) hétfő éjszakai atmoszférája elevenedik meg, a kiadó és a tárcaíró, az „üzlet”, magának a tárcanak a megírása ad cselekménykeretet a gyorsfelvételekhez. Például: „Egy nagy, gömbölyű asztalnál két tudományos fiatalember ül. Komo-lyak és jogi dolgokról beszélgetnek. Valószínűleg vizsgára készülő jogászok. Egyik alaposabbnak igyekszik feltűnni, mint a másik. Filozopterek. S nem érdemes velük foglalkozni.” Jobban érdekli a lapzártá után érkező éjjeli redakció, tagjai olyan szenzációkról beszélnek, melyek a másnapi lapban soha nem fognak megjelenni.

Egyik első „hivatásos” jegyzetében, a *Vénemberek nyarában* (szeptember 10.) a szerkesztőségbe érkező őszi poémák apropóján elmélkedik a köz-zelegő télről, a szegényekről és a zálogházakról. Arról ír, hogy a becület mára luxuscikk lett (*Becsület*, szeptember 12.), s mai értelemben vett jegyzete attól válik tárca jellegűvé, hogy Krúdy gyakran dialógus-betéteket alkalmaz, anekdotikus példákkal illusztrálja mondanivalóját – kommentárszerű érveléséhez tehát az irodalmi eszközöket hívja segítségül, és

ez alkalmas annak az érzelmi atmoszférának a megteremtéséhez, ami végső soron mondanivalójának igazát hitelesíti az olvasóban.

Háttérként időről-időre feltűnik a szerkesztőség képe, a lapzártá fenyegetése, a holnap bizonytalanságának réme. „Lapzártá előtt vagyunk. Fáradtan és kimerülten dőlnek le a munkatársak a szerkesztőség díványára. A hétfői számról beszélgetünk. Tele leszünk szenzációval, újdonságokkal, és előre félünk. Sokat kell dolgozni, s ez nem kellemes.” (Az *első hangversenyek*, szeptember 14.) Krúdy, a korabeli újságírói gyakorlathoz híven, minduntalan familiarizálni kívánta a redakciót, az olvasót is részesevé téve a hírlapírói életnek. Látszólag ellentmond ennek a *Hírlapírók kongresszusáról* szóló beszámolójának (szeptember 17.) első mondata: „Őszintén mondjuk, hogy nem nagyon szeretünk magunkról beszélni.” De a folytatásban rejlik a magyarázat, nem kevés öniróniával, benne a közönség kritikájával. Az újságíró bármennyire is része az emberek mindennapi életének, afféle névtelen és arctalan közszolga, aki csupán akkor fontos, ha támogatására van szüksége valakinek. „A hírlapírónak dolgozni kell, és mikor már annyit dolgozott, hogy a közönség megelégedte, akkor igyekezzék minél gyorsabban elpusztulni: mert nincs rá szükség. A közönség csak akkor keresi fel a zurnalisztákat kedveskedő, hízelgő módorával, mikor szüksége van rá, mikor érzi, hogy a sajtó támogatása nélkül nem menne semmire.” S még sanyarúbb a sorsa a vidéki sajtónak, pedig nem lehet elégszer leírni: „a redakció az a hely, hol a világ vére kering, vagy legalábbis itt érezni meg a világ véré-

nek lüktetését” (*Hölgyek a redakcióban*). Ugyanaznapi a cikk, tehát Krúdy mintegy az előző gondolatot folytatta egy tárcapéldával.

S miközben beszámol Zoltai ügyéről (*Zoltai Lajos az esküdtek előtt*, szeptember 20.), a debreceni rendőrségi és a böszőrményi csendőrségi előállításokról (*A féllábú verklisről*, szeptember 25.), illetve további rendőri hírek között szemelget, recenziót készít, beszámol a város ünnepéről (*Simonffy Imre*, október 5.), minduntalan megjelenik a műhely, a riporterek munkájáról ír vagy arról, hogyan működik a szerkesztői posta (*A műhelyből*, szeptember 23., 24.). Arról panaszkodik, hogy Debrecenben irodalmi élet nincsen (*A debreceni irodalom*, október 5.), s visszafoghatatlan az ujjongása, hogy az újságíróknak viszont lesz egy otthona – Otthon írók és hírlapírók köre –, ami segíthet a szellemi élet fellendítésében is. Az Otthonról egymást követően három cikket írt (*Otthon Debrecenben*, október 17., *A mi Otthonunk*, október 19., 21.). S habár a zurnaliszták közül sokan ózdkodtak az írókkal való keveredés gondolatától, Krúdy egészen természetesnek tartotta – hiszen benne egy személyben keveredett a zurnaliszta és a szépíró. „Továtűnik az irodalmi élet jelenlegi pangása – írja harmadik *Otthon*-cikkében – elmúlik az a szellemi csőd, amelynek nyomasztó hatása alatt sorvad nálunk minden, ami szép az irodalomban, művészetekben; új levegő támad, mely üde lesz és friss: érdekes újítások következnek a megszokott szezonban: sok szépet rejt magában a jövő, amely biztosítani fogja a szellemi munkások ama kasztjának imponáló egzisztenciáját, amely kaszt szellemi verejtékével keresi ke-

nyerét: a zsurnalisztáknak teremt a jövő egy új irodalmi érárt Debrecenben, ahol ugyancsak feles számmal vannak eddig mindazok, akik rajongani tudnak a szép ama fajáért, mely a betűkben, a vásznon vagy kőben létezik, de lesznek többen, sokan kell hogy legyenek, ha megalakult az Otthon, melyben otthont lel minden, ami szép, jó és nemes.” A Krúdy szépprózájára jellemző mondafolyam már itt is megfigyelhető, ami jól tükrözi a lelkesült-ség áradását, mely révén a vágyképeket vizionálja.

Tulajdonképpen a későbbi örkényi egypercesekre emlékeztet az *Egy levelezőlap* (november 20., 21.) tárcákba öntött stílusgyakorlat-sora. A posta egy, a *Debreczeni Ellenőr szerkesztőségének* címzett levelezőlapot kézbesített, a hátoldali szövegmező azonban teljesen üres volt. Krúdy előbb egy, majd másnap négy szövegverziót is elképzelt, hogy mi állhatott a levelezőlapon. Természetesen az elismerés a lap nivóját és tartalmát illetően, nem nélkülözve a humoros bírálatot sem. Idézek az elsőből: „Kezdjük a legelején: a vezércikknél. No, hát ebben nem tud nekem ellentmondani a sógorasszony, mert ő vezércikket csak egyszer olvas egy héten, akkor is csak nagyon keveset ért belőle.” Másnap Krúdy egy politikus, egy Bathyány utcai férj és családapa, egy tizenöt esztendő bakfis, illetve egy Petőfi babérjaira törekvő borzos fiatalember üzenetét képzelte el, „kinek ragyogó pályáját mi esetleg be akarunk vágni a *Szerkesztői posta* rovatakba”.

Lássuk Mizandra, a bakfis levelét, aki Rezedáért rajong: „kedves Szerkesztő Úr! Ugye nem tetszik megharagudni? Ennek reményében küldök

egy cvikipuszt annak a kedves Rezedának, aki olyan szépet szokott írni. Tisztelettel: Mizandra.”

S álljon itt az önjelölt költő üzenete: „Ne higgyék, hogy azért haragszom, hogy versemet visszautasították, s gorombaságot üzenetek nekem. Ó, nem! Én felülemelkedem ily gyalázatoságok felett és megvetem magukat. Hanem haragszom azért, mert – haragszom. Hogy miért, nincs hozzá semmi közük. Tiszteletlenül: Viola Mihály.”

Krúdy debreceni színházi írásai.

Már e dolgozat első részében utaltam arra: Krúdy egyszerre több, egymásnak ellent is mondó elvárást igyekezett teljesíteni a kritikákban.

A publicisztikai műfaj alapja az értékelő véleménymondás, de amikor az író az objektivitást emlegeti, nehezen képzelhető el, hogy a drámaesztétikai vagy színművészeti sajátosságok és törvényszerűségek számonkéréséhez, mint objektív mércehez fordult volna. Mint a bemutatókról szóló híradásokból kitűnik: Krúdy Gyula számára az objektivitás egyfelől azt jelentette, hogy a színészi alakításokat mérlegelte – mondhatni: többnyire valóban elfogulatlanul, már ami azt illeti, hogy nem dicsért egyoldalúan.

Hiszen míg például *A suhancban* Pajor Emiliát kiemelte, a *Komédiások a táborban* című darabban elmarasztalta; ugyanígy *A piros bugyelláris* című népszínműben nyújtott alakításáért is – „... a tegnapi este nem szolgáltatót kellő anyagot arra az igazí színházi publikumnak (nem annak, melyik a frázisok tapsol), hogy határozott impresszióval távozhasson a színházból”. A színészek teljesítményét nemcsak egy elvárt színvonalhoz

vagy magához a szerephez mérte, de önmagukhoz képest is értékelte. A *Parasztbecsület*ben nyújtott alakításáért például ugyancsak az említett Pajor Emiliáról írta: „Meg lehetünk elégedve énekével is. Kissé gyenge volt hangja a Santuzza nagy terjedelmű szerepéhez, de konstatáljuk, hogy hanganyagával – nem úgy, mint múltkor – nem takarékoskodott, s igyekezett azt nemcsak a közép, de a felsőbb, sőt alsó regiszterekben is kellően érvényesíteni.” Klenovicsné Szerémi Gizellának a *Trónkereső*ben felrótta, a Nemzeti Színház Márkus Emiliája páratlan mimikájának üres utánzását – szintén ezt a nélkülözhető manírt jegyezte fel a *Fedorában* nyújtott alakítása után, ismét Márkus Emília példáját idézve –, ugyanakkor sikeres jövőt jósolt neki. S lám: a párhuzamosan futó *A bagdadi hercegnőről* írva már így fogalmazott: ő volt az est hősnője, „újjávarázsolta művészetével ezt a régi darabot”.

Megfigyelhető, hogy a kritika élét a fiatal Krúdy olykor azzal kívánta elűtni, hogy reményét fogalmazta meg a jövőbeni alakítások sikerét illetően. (Persze, ebben is megmaradt azért az ironia.) A szívébe zárta viszont Nyilasi Mátyást (őt a vidék elsőrangú komikusának tartotta), és mellőztetésének okait a színház-igazgatóságnál kereste.

Krúdy azt a célt tűzte ki, hogy senki ne befolyásolhassa, ellenben igyekezett a közönség hangulatát tolmácsolni, tehát befolyásolta őt a közönség, s feltűnően nagy számban hivatkozott is a nézők hangulatára vagy viselkedésére. Befolyásolta továbbá az elkötelezettség a debreceni színügy iránt – sajtójának támogatnia kellett a debreceni színházat, annak érdeke-

it. Krúdy sajátos „objektív” hangja tehát másfelől számos törvényszerű, illetve kényszerű szubjektív elemmel keveredett.

Emlegetett objektivitására vonatkozóan inkább azt kell feltételeznünk, hogy Krúdy nem esztéta kritikusként közeledett a színházhoz, hanem tárcaíróként. A színház, a darab, a szerep, a színész, a közeg, a közönség változatos életanyag volt számára, ennek az életanyagnak a megítélésében és felhasználásában pedig a történetmesélő és jellemábrázoló toll vezérelte. Figurákat, típusokat, fordulatokat és élethelyzeteket lesett el, melyek szépprózai élményanyagát is természetes módon gazdagították. S innen is elsősorban a jellemekre, a gesztusokra figyelt. Szinte mindegyik kritikájában jól elkülöníthetünk egy olyan részt, amikor „a dolgot őt magát” nézte: az alakítást.

Úgy tűnik, hogy Krúdy számára a hitelesség volt az első és középponti kérdés az alakításban, tehát hogy a szerep megvalósítása mennyiben lett életszerű. Objektivitása valójában az élet- avagy az élményszerűség számonkérésére épült.

Élmény pedig bőven érte. Alig több mint két hónap alatt harmincat is meghaladó színházi előadásról, bemutatóról írt kritikát. De szerepelnek a cikkei között színházi előzetesek, rövidebb reflexiók (recenziók) egy-egy előadás kapcsán, közreadott néhány glosszacsokrot, és művészeti kritikái jelentek meg (például az operaelőadások apropóján – vagy *Az új honpolgár* bemutatója után arról értekezve, hogy miért olyan sikeresek a zenés bohózatok), írt színházi jegyzeteket, külön foglalkozott a közönségreakcióval, a direktori pályázattal, s

rendszeresen beszámolt a színházi bizottság üléseiről. A beszámolókat gyakran további, a színházzal kapcsolatos, aláíratlan cikkek is követték (például a művészek tiszteletdíjairól, új színész érkezéséről, a „szomszédvárok” színházi eseményeiről, fővárosi aktualitásokról), melyek (vagy azok egy része) származhattak Krúdytól is.

(S nemcsak ez az elképesztő termékenység ejtethet bővületbe – ráadásul Krúdy gyorsan írt, az esetek többségében már a másnapi lapban olvasni lehetett az előző esti előadásról –, hanem a bemutatók nagy száma az élénkülő színházi életet is bizonyítja a 19. század végén Debrecenben...)

Rezeda a számára mindaddig idegen műfajok felé is meglehetősen biz-

tonsággal fordult. Ha csupán a felvultatott műfaji repertoárt nézzük – a színlapokról idézett, a címek alatt szereplő megnevezésekkel –, találkozunk a történelmi drámával, a színművel és eredeti népszínművel, az énekes vígjátékkal, a bohózáttal, a fővárosi életképpel, a melodrárával (operával), a bohózáttal, az operettel és a víg-operettel.

(Drámát és operát egyébként keveset játszottak, a népszínművek, vígjátékok és operettek, illetve más zenés darabok jelentették a kínálat háromnegyed részét – mint néhány hangsúlyozott megjegyzésből kiderül: Krúdy jócskán talált fogást a darabválasztásokon.)

*Sz. Gáspár
Ágnes:
Színdbád
visszanéz*

*– a pannó
méretű olaj-
kép a putnoki
Holló László
Galériában
látható*

A színház egyébként (főleg a magasabb művészi igények elismerésekor) minden bizonnyal rászorult a szerkesztőségek támogatására, a kritikusok jóindulatára. Az évadnyitó előadáson, Szigligeti Ede *Trónkereső* című, pályadíjas történelmi drámáján csekély volt az érdeklődés – „a trónkereső Klenovics jóformán üres parterre-nek dörögte el legszebb jeleneit”. Sardou négy felvonásos színművét, a *Fedorát* „módfelett kicsi közönség előtt” játszották, Feuillet drámáját, a *Delilát* „aránytalanul kicsi közönség nézte végig”, míg a bohózatok telt házat vonzottak. A komoly színházi estek iránt nem érdeklődött a közönség, más atmoszférával találkozott azonban Krúdy a *Mi történt az éjjel?* című „énekes vígjáték” előadásán. Rezeda bírálata szerint „élénken ostoba” volt a bohózat (következő napi reflexiójában a vígjáték jellegét is megkérdőjelezte), mert nélkülözte a „magasabb humort”, a helyzetkomikumok csupán „kacagtató ostobaságra” voltak elegendőek. (De „sületlenségek gyűjteményének” tekintette később Gabányi Árpádnak a Nemzeti Színházban már megbukott *Kisvárosi nagyságák* című vígjátékát is.)

Ám ez mellékes, utalt Krúdy a közönség szórakozására, ezzel együtt a színészekre és az igazgatóságra vonatkozó kritikáit is megfogalmazta: „Igen jólesnék a közönségnek, ha a színpadon tudomásul vennék, hogy elég, ha a sületlenségeken a nézőtérre kacagnak, s nem szükség azokon a színpadon is kacagni.”

Másrészt, ifjabb Németh János szereplésére utalva: „... helyre fogja ütni eme csorbát később, és a debreceni közönség szemében is mint elsőrendű tag fog szerepelni abban a névsorban,

mit a színháziügyi bizottság ugyan nem látott és jóvá sem hagyott, mint történt az avval a műsorral, mellyel Tiszai igazgató igyekszik közönséget szerezni magának a szezonra”.

Nem kívánok mindegyik bemutató utáni kritikára kitérni (az eddig idézett példák, illetve megjegyzések is kellően utalnak Krúdy szemléletére és módszerére), ám idézek a kínálat és a közönség viszonyára vonatkozó további bírálataiból.

1895. október 11-én jelent meg az *Opera Debrecenben* című jegyzete – műfaját tekintve művészeti kritika. Rezedának tetszett Tiszai Dezső színi igazgató ötlete, mely szerint operaelőadásokat is színpadra kíván állítani, versenyezve a nagyváradi vagy az aradi operaestékkal, ám tartani kell a fiaskótól. „Az eddig színre került *Parasztbecsület* nagyon kevés biztositókat nyújt a sikerekre nézve.” Krúdy azért aggódott, mert a primadonna beteg volt, s a helyettesítést akár még a „kisebb igényű” debreceni közönség is elbírná, de nem az újra csalódást okozó Pajor Emíliával. „Az operákhoz tehát hiányzik a legfontosabb kellék: az énekesnő. (...) Margó Zelma pompás hangú szobacica, Locsarekné páratlan komika... Kinek van még hangja, kit lehet még említeni? Senkit.” S Krúdy újra azt nehezményezte, hogy az évad műsortervét a színészi névjegyzékhez hasonlóan nem hagyta jóvá senki.

És sajtótámogatás ide, sajtótámogatás oda, a sajtó nem az igazgatót, hanem a színházügvet szerette volna támogatni. Ezért tekintett nagy váromozással Krúdy a színházi bizottság aznapi ülése elé október 16-i belső vezércikkében. „A józan ész felfogását követjük, mikor arra az állápontra

helyezkedünk, hogy a színügyi bizottság tekintszen el minden álérzékenységtől, írja ki a pályázatot a színházra. (...) Bízunk benne, hogy a debreceni színházra többes számban fognak pályázók akadni, oly igazgatók is, akik nem tekintik egyenesen üzletnek a színházat, hanem a legnemesebb ambícióval magáért a színügyért lelkesülnek. (...) Nem vagyunk megelégedve a szintársulattal jelen állapotában, arcpírítóan alacsony nivójú előadások jönnek nap nap után. Nincs ambíció a direktorban, mert el van bizakodva...”

S valóban, a másnapi lapban olvashatjuk: a Simonffy Imre polgármester elnöklétével vezetett gyűlésen elhatározták, hogy novemberben pályázatot írnak ki a direktori székre. (A bizottság azzal is egyetértett, hogy januárra kell egy normális primadonna. Nem valószínű, hogy az előzetesben Krúdy operairodalmi affinitása miatt bolygatta volna a kérdést, és ezt hallgatta meg a bizottság, inkább az tételezhető fel, hogy a *Debreceni Ellenőr*nek elő kellett készítenie a hangulatot a döntéshez. Mindenesetre Krúdy tovább is vitte a direktor és az énekesnő kérdését (nemcsak az operához, de az operethez sincs megfelelő hang), s hírt adott arról, hogy Tisza Pestre utazott primadonnaért. Egyértelmű az üzenet: „Ha valóban bekövetkeznek azok a változások műsorban, személyzetben s ott mindenütt, hol mi már annak szükségét felfedeztük, az igazgató számíthat a sajtó mindig objektív támogatására, amelyben eddig – s ha nem következniek be azok: a jövőben is – éppen nem volt része.” (*Színházi dolgok*, október 19.) Ehhez három hét múlva teszi hozzá, szintén a sajtó és a színház viszonyára reflek-

tálva: „A sajtó nemes hivatása kritika alá venni mindent: csak jót, szépet, nemeset hirdetni, elfogadni. Nos, legyen ön egyszer jó embere a sajtónak, s adjon rá alkalmat, hogy jót, szépet és nemeset hirdessen ön felől.” (*Egy hét*, november 9.)

S ez a (szinte már személyes határait súroló) kritika jellemezte néhány glosszáját. „A legújabb etnográfiai kutatások kiderítették, hogy a debreceni színtársulat Kutya bagosra való. Kutya bagosra csak komédiás truppok és csepűrágó művészek szoktak menni, nagy-mértékben érthetetlenek találjuk, hogy miért menne éppen Tiszai Dezső Kutya bagosra színházigazgatónak?” (*Színházi glosszák*, október 26.)

Csokonai színháza. A „színházügy” vége már nem a *Debreceni Ellenőr*-nél érte Krúdyt, december 7-én már a nagyváradi *Szabadság*ba cikkezett, s a három nap múlva megjelenő *Ének a halhatatlanságról* című írása is a laptárs, a *Debreceni Hírlap* olvasóit örvendeztette meg. Debreceni vonatkozású cikke volt az *Ország-Világnak* 1896 márciusában küldött *Bla-háné Debrecenben*, s csak március végén jelentkezett újra a *Debreceni Ellenőr*-ben, ahol szeptemberig szinte minden hónapban feltűnt egyszer a neve, majd elmaradt.

Krúdy (egyébként arányaiban szerény, szemléletében azonban meghatározó) debreceni élményköre néhány reflexiót szült később is, például az *Irodalmi kalendárium* sorozatában. Tanulságos lehet innen az Oláh Gáborról írott passzus – igaz, hogy felismerte: „Oláh Gábor Debrecen nélkül félemler volna”, érezhetően kapcsolódott a jegyzet Ady Endre Csokonai-revizíójához, illetve Debre-

cen-kritikájához. Naplójegyzetét így kezdte: „Oláh Gábor Csokonai Vitéz Mihály félbeszakadt életét folytatja a civisvárosban. (...) Oláh Gábor is szívével, testével Debrecenhez van nőve, bár kevés ember mondott annyi igazságot a zsíros lakosság szemébe, mint a félrevonult, halk költő.”

A Krúdy-féle kommentár kiemelkedő példájának tartom a *Csokonai színháza* című cikkét, mely a Debrecenből való távozása után húsz évvel, a *Magyarország* című lap 1915. december 28-i számában jelent meg (ez az írás egyébként napvilágot látott az *Irodalmi kalendáriomban* és az *Írói arcképek* sorozatban is). A tartalmi szempontok mellett alább a műfaji megoldásokra is utalok.

Ebben az író-publicista megcserélte a hírelem és a magyarázat sorrendjét, tulajdonképpen a késleltetett aktualitás eszközét alkalmazta. A kommentár úgy indult, mint egy esszé, egy városrajz, egy irodalmi, művészeti útikalauz, hiszen a Debrecenhez kapcsolódó, az ide köthető művészi teljesítményekből szemelgetett.

A színházról szólva, rögtön az érvelést olvashatjuk, miközben a hírt, az alaptételt, tehát a publicista úgynevezett prekonceptióját és a bizonyítást még nem ismerjük. Így a kiegészítő ismeretanyag, az érveléshez szükséges intellektuális háttér, az adatok felsorakoztatása ugyancsak megelőzi az állítást.

Krúdy cikkének közepén járunk – megismerkedtünk már a színház egy-egy külső (építészeti) és belső (színpad- és műsorszervezői) sajátosságával, a régi igényekkel és a komédia-ház történetével, „a sáros, pallós, disznózsíros város kultúra iránt való vágyakozását”-val –, amikor végre ki-

derül az olvasó számára, hogy mi is indította írásra Krúdyt:

„... erről a színházról állapította meg a debreceni tanács, hogy ezentúl: Debrecen Városa Csokonai Színháza legyen a hivatalos elnevezése”. Ezt a hírt most már gyorsan követi a koncepció megfogalmazása: „Vajon mi köze van Csokonai Vitéz Mihálynak e színházhoz?”

Remek fogás. A hírt és a kérdést követően – mely természetesen állítás is egyben, hiszen azt véljük kiolvasni belőle, hogy Csokonainak semmi köze nincsen ehhez a színházhoz – megállunk. Kénytelen az olvasó újragondolni a cikkben fentebb közölteket: Petőfi és Jókai debreceni kapcsolatait, Ady emlékezeit, Kossuth emlegetését és azt a példát, hogy a színház tulajdonképpen nem volt más a Petőfi és Csokonai képviselte félmúlt időnek, mint kárpótlás, szimbóluma a kárpótlásnak, a lelkiismeret megnyugtatójának.

Nos, eme, a kérdésben rejlő állítást követően – mint tömör, sűrített, igen éles kritikát – olvashatjuk azokat a sorokat, melyek Csokonai és Debrecen kapcsolatát taglalják: „Fájdalom, elkeseredettség, ifjúkori csalódások és fiatal korban bekövetkezett halál: ezt jelenti Debrecen Csokonai életében. Boldog-boldogtalan költői éveit távol töltötte Debrecenről.”

Krúdy éppen a kellő helyen, az olvasót immár jóval kevesebbet „várokozgatva” ismételte meg a kérdést: „Vajon ‘mi a mennykő ütött’ a civisekbe, hogy már a színházuk elnevezését is összekapcsolják ez elzúllott férfiú nevével?” – utalva arra, hogy a kollégiumi állásból életmódja miatt csapták ki, s arra is: a felállított Izsó Miklós-szobor (amit Krúdy Izsó leg-

jobb munkájának tartott) nem igazán dobogtatta meg a helybeliek szívét, és neve is csak néhanapján hangzott el az irodalombarátok társaságában, a Csokonai Körben.

A kommentár azzal a gondolattal fejeződik be, hogy Csokonait senki, s éppen Debrecen nem sajátíthatja ki – „miután olyan nyomorúságban és bajban élt szülővárosában, hogy csaknem leköpdösték az utcán” –, hiszen „a költő maga az irodalomé volt, a magyarságé, a legjobb lelkeké”.

Hadd hivatkozzak itt ismét a húsz évvel korábbi jegyzetére (művészeti kritikájára), az 1995. októberi *A debreceni irodalom* című cikkre, mely bizonyítja, hogy Krúdy Gyula már egészen fiatalon kialakította ezt az álláspontját. Ebben olvassuk: „Egy Csokonai Vitéz Mihály oly korszakot alkotó jelenség, hogy ha Debrecen városában más ember abszolúte nem is született volna, Csokonai neve naggyá és híressé tette volna Debrecen nevét örök időkre. Hja, de ez régen volt! Csokonai meghalt, új emberek támadtak, és nem volna méltó Debrecentől, ha örök időkig csak a Vitéz Mihály nevéből akarna élősködni.”

Az író itt arra is figyelmeztetni kívánt, hogy nem csak Csokonai élt és alkotott Debrecenben. Mert bár Csokonai neve maradandóan összeforrt a városával, nem csak Debrecen jellemzi a költőt, mint ahogy Debrecen sem csupán Csokonaival mérik. Hogy ez még sincs így, annak oka az, hogy Csokonai óta az irodalom pang Debrecenben. Krúdy nem értette az irodalmi életnek eme visszafogottságát: „Ott, hol négy politikai lap naponként megjelenik és másik kéthetenként, ott nem tespedhet el végleg az irodalom” – olvassuk az 1895-ös cikkben. (Ta-

nulmányomban hivatkoztam már rá, hogy Krúdy Gyula az irodalom és az újságírás viszonyát némileg ellentmondóan ítélte meg, s itt egyetlen bekezdésen belül lehető fel ez a diszszonancia. Az újságírás ösztönzően hat az irodalomra, ugyanakkor a napi sajtó felületessé teheti a szépirodalmi munkálkodást.)

Krúdy a színházi névadással foglalkozó 1915-ös kommentárjában apró megjegyzésével számon kérte a Csokonai Kör tevékenységét, húsz évvel korábban viszont művészeti kritikájának teljes második fele a Kör munkáját értékelte, illetve ösztönözni kívánta volna azt. Alkalmasnak vélte az egyesületet, hogy egy fajta vezérszerepre tegyen szert a vidéki irodalmi körök között, matinék és felolvasások egymásutánjával azonban véleménye szerint működése is könnyen bele-szűrkiül a pangásba.

De térjünk vissza a *Csokonai színháza* folytatásához: a publicista Krúdytól a költő, a prózaszóval is poétikus képeket teremtő író vette át a tollat. Gondolatilag újat nem hozott a kommentár utolsó harmadában – kivéve talán azt a megjegyzését, hogy Csokonai „színdarabot soha nem írt a városnak” –, ám a lírai érzékletességgel hatásosan transzponálta az üzenetet, még ha e hangnemből adódóan a túlzás, az érzelmi felfokozottság eszközeit is alkalmaznia kellett: „Nemzeti büszkeség a neve. A költészete gyönyör, mint a nőikkel való csókolózás.”

Majd a jól előkészített, az elsősorban érzelmileg ható, illetve a kritikát tudatossá tevő metafora zárja a cikket, jól érzékeltetve a költő Debrecenhez való vonzódását, kötődését, de kiváló dramatikus készséggel szférikus távolságokba is helyezve egy-

mástól a kettőt. Krúdy zsenialitása pontosan abban rejlett, hogy tudatosan épített arra az ösztönös olvasói asszociációs készségre, amely a várost és a nőt azonosítani tudja egymással: Csokonai „Rongyos csizmában járt... Egy hölgybe volt szerelmes, aki sohasem szerette őt”.

Tagadhatatlan, hogy – Adyhoz hasonlóan – Csokonai ürügyén az író magáról is vallott, a géniusz és a város kapcsolatáról, a Csokonai–Debrecen viszonyban, a konkrét példa

allegóriájában, nem nehéz felfedezni Krúdy provincializmussal hadakozó egyetemes zsenitudatának megnyilvánulásait sem.

*(Krúdy Gyula 1878. október 21-én született Nyíregyházán, 1933. május 12-én halt meg Óbudán. Az évfordulók alkalmából a **Néző • Pont** idei kötetiben esszét közlök még a Krúdy-publicisztika további alakulásáról és Márai Sándor Krúdy-képéről.)*

ANDICS ÁRPÁD:
Krúdy Gyula

*A fotográfia
Mészáros Dezső
Medgyessy-sétányon
látható Krúdy bronzportré
felhasználásával készült*

SZINDBÁD URAK GYARAPODNAK

Újabb névadó-portré került a Latinovits Kávézóba

Juha Richárd terrakotta Latinovits-mellszobra, Burai István akrill portréja, Turessányi Béla étlapot tanulmányozó Szindbád-olajfestménye után egy fiatal debreceni alkotó széngrafikája lett a Szindbád-arcképcsarnok újabb darabja a Pulykakakas Üzlet- és Irodaház földszintjén nyílt (a művészek és művészetbarátok által is egyre látogatottabb) Latinovits Kávézóban.

A grafika a fiatal(abb) színészt idézi meg, felvillantva egyet a ritkább, kevésbé ismert pillanatai közül: nem a Latinovits-toposzként útra kelt sziszegő szeretet-dac jelenik meg a képen, inkább egy fajta örömhelyzet ez, a látszólag könnyű révület állapota, benne azonban a szinte gyermeki lelkesültség a bölcs cinkossággal, a tudás sejtésével társul – s ebben a füstös sejtelenben bujkál a lélek

Vitéz Czuper Szilárd 1976-ban született Debrecenben. Az építőiparban dolgozik, de szabadúszóként a képzőművészettel is foglalkozik. Nemcsak konstruál, hanem komponál is – és ez az inspiráció már általános iskolás korában ösztönözte: helyezést ért el a tokiói gyermekrajz kiállításon, több képzőművészeti táborban vett részt Zánkán. Műszaki középiskolai tanulmányai után 1999–2001 között a Medgyessy Ferenc Művészeti Gimnázium grafikus szakán tanult, itt szerzett grafikus képesítést Ferenczy Zsolt, illetve Brúgos Gyula művésztanárok irányítása alatt. 2002–2004 között a budapesti Fáklya klub egyesületben tanult Bodonyi Ferenc festő- és grafikusművésznél, tagja lett a Magyar Művészbartók Egyesületének is. 2006 májusában avatták a Vitézi Lovagrend tagjává.

*Czuper Szilárd:
A Színészkirály (szén)*

„A SZÉP NŐ LEGVESZÉLYESEBB RIVÁLISA A VIRÁG”

Vaszary János (1867–1939) emlékezete

Mintegy negyedfélszáz alkotás (200 festmény, 100 grafika, számos iparművészeti munka) szerepelt a Magyar Nemzeti Galéria elmúlt év végén megnyílt, idén február 10-én zárult Vaszary János-életmű kiállításán.

Jubileumi volt a tárlat abban az értelemben, hogy a Magyar Nemzeti Galéria 50 évvel azelőtt nyitotta meg kapuit, s egyben Vaszary János születésének 140. évfordulójára is emlékeztek. A kiállításra 107 magán-, 55 köz- és egyházgyűjtemény, valamint 2 külföldi múzeum kölcsönzött műtárgyakat.

A pályaképen belül öt nagyobb korszakot különítettek el a rendezők: a fiatal művész főúri portréi és egyházi megrendelésre készült műveit követte az 1900-as éveket bemutató összeállítás, melyben a szecesszió és a szimbolizmus áramlataihoz kapcsolódó táblaképeket Vaszary iparművészeti és alkalmazott grafikai munkái (gobelinjei, plakátjai, könyvtervei) színesítették. Az 1910-es évek elejének ku-

bista formakísérletei mellett mutaták be az I. világháború idején haditudósítóként készített munkáit. Több lappangó kép is előkerült a kiállítás hírére, s láthattuk azokat a műveket, melyeket a korabeli modern nagyvárosi élet mozgalmassága inspirált.

Vaszary 1930-as Ernst Múzeumban rendezett kiállításához egyébként a fiatal Mihályfi Ernő műkritikus azt a megjegyzést fűzte, hogy a festőművészt ebből az új világból természetesen csak a szín, a fény és a ritmus érdekli. „Fényzuhatagok omlanak a hét terem falairól, színek lobogása, dekoratív foltok vibrálása mögött eltűnnek, kitágulnak a falak, és mi ellenállhatatlan szuggesztíója alá kerülünk egy szinte természetfölötti intenzitású művészi produkciónak.”

*Vaszary János: A pásztor
(szőnyeg, 1906) –
Móra Ferenc Múzeum, Szeged*

S felvetették bár művei láttán az új naturalizmus mint új művészi irány lehetőségét nála, mégis abban állapodott meg a kritika, hogy Vaszaryt nem lehet irányokhoz kötni.

„Nem impresszionista és nem expresszionista, csak átvette korának tempóját és ritmusát, és a többi művészi ösztönére és temperamentumára bízta. (...) Minden izgalomba hozza, minden megmámorosítja, minden művészi élménnyé válik nála, és ezt aztán bravúrosan, öntudatosan alakítja képpé” – írta róla Mihályfi. Öt évvel korábban ugyanő mondta: kiállítására „a progresszív művészet konszolidálása”, két évvel később pedig azt írta: „Tökéletes rutinja megkönnyíthetné Vaszary mesternek az alkotást, de a rutin egyszerűbb munkáját lehetetlenné teszi az a lázas feszültség, amely mindig egész lelkét felrázva, legmélyebbről indítja a művészt”.

Nemcsak az élet változása hatott rá, hanem tanulmányi s kortársi minták is. Székely Bertalan szigorú rajzkultúrája, a müncheni akadémizmus, a párizsi Julien-iskola, az impresszionista szemlélet. A botanikus hűség és a színigazságok kontrasztja, a naturalizmus természet harmóniája, a formarészletek hangsúlyozása után az absztrakció, a főformák biztos elrendezése és a tónusba fokozott színek ritmusa. A fátyolos hang és a brutális tónusok összhangzata, a rajz és a szín után a szabadon áramló reflexek, majd a magyar népélettel való kapcsolat – a szecesszió, az enteriőr látványbeli és érzelmi sokárnyalatúsága...

Vaszary János:

Lilaruhás nő macskával

(A magyar szecesszió kiemelkedő műve)

„Egyszerűség, s az egyszerűségben csupa rafinált ízlés” – írta róla Lázár Béla a *Művészet* folyóiratban 1906-ban, az első nagyobb összegzés idején, majd az élénk színakkordok után

ismét a pókháló-finomságú fátyol, a tárgyi világból teremtve „szubtilisan sejtelmes, izgatóan sajátos hangulati” látomást. Farkas Zoltán az 1939-es *Nyugat*-nekrológban fogalmazta meg, hogy Vaszary művészetének második nagyobb korszakában a naturalizmus elleni – kissé talán az önmaga elleni – küzdelem jellemezte.

Vaszary János: *Parkban* (olaj, 1928)

„A nagyközönség még benne élt az akadémikus szalonrealizmus langyos világában, a műbarátok az impresszionistákért lelkesedtek, a fiatal festők pedig nemcsak a naturalizmussal fordultak élesen szembe, hanem már az impresszionizmussal is. (...) Vaszary mohón élvezte ezt a feszült atmoszférát. (...) A tárgyak térszerű elhelyezkedését brutálisan hangsúlyozta, és minden szétpattanásra készen, ragyogó színekben égett még csendeleitein is, ahol virágok, gyümölcsök vagy egyéb tárgyak dagadozó testiséggel és harsányan hirdették festőjük izgatottságát.”

Az 1920-as évektől (ekkor már a Képzőművészeti Főiskola tanára volt) a spontán vázlatos festés jellemezte, a legkevesebb eszközzel, de a legnagyobb erővel alkotott – Farkas Zoltán szerint „ez a szűkszavúság messzire túlmegy az egykori impresszionista összevonásokon, a tárgyi elemeket ragyogóan dekoratív, sztenogramma egyszerűsíti.” Mindent meghatározott (még e sokféle irányban is) az azonosulás, nem annyira a témával, mint annak hangulati atmoszférájával, teret hagyva a gondolati értelmezésnek is.

Kállai Ernő *Új magyar piktúra* című könyvében ezért írhatta róla 1925-ben, hogy Rippl-Rónaihoz hasonlóan benne is „megvan a kettősség franciásan kultivált szellem és féktelen magyar érzékiség között. Vaszary János is fel-

adta a francia hatás alatt kevés eszközzel egyenletessé harmonizált, fegyelmezett képszerúséget térben, plasztikában dúskáló színrapsozóiak kedvéért. Összes egyenletlenségeivel, hirtelen fordulataival, fantasztikus kilengéseivel a magyar stílusproblema legtanulságosabb példáihoz tartozik.”

Az akadémista s francia hagyományok után, az „aszketikus szilárdságú, bizantikusan merev, majd a német expresszionizmussal rokon idegzetű kompozíciókon át (...) visszatálalt a szerves modell anyaggal, érzékiséggel telített magyar festőiségéhez.”

„A szép nő legveszélyesebb riválisa a virág” – idézte Vaszary Jánost Molnos Péter művészettörténész a *Virágcsendélet ablakban* című kompozíciót ajánlva a Kieselbach Galéria egy közelmúltbeli aukciós kiállításáról, s kiemelte a virág-erőben Vaszary jelenlétét Rabinovszky Máriusz megálapítása, mely szerint „Vaszary szomjas szem, mely mindent magába szív, ami életigenlő”. Ehhez kapcsolódik Herman Lipót leírása a kompozícióból kicsendülő líráról: „Az érett, jó művészetnek ez a nemes hangja az élet igazi megértéséből és élvezéséből fakad.” S kapcsolódva a fentebb írottakhoz, Kárpáti Aurél így jellemezte Vaszary János festészetét, benne a csendéletekkel:

„A szeme előtt kitaruló tárgyi valóságot szuverén módon, zsarnoki akarral és parancsoló fölényvel alakítja át önnön képzeletének egyéni színlátományává. Bármit fest, figurálist, gyümölcs- és virágcsendéletet, parkrészletet, szabad tájat, keleti mese-motívumot, bibliai kompozíciót, történelmi vagy modern jelenetet, ezért válik minden színű képein, a víziós szemlélet átírása révén. Ezek a színek pedig csorduló érzéssel telítettek.”

Vaszary János:
Pünkösdi rózsás csendélet
(olaj, vászon, 46,5x38 cm – 1904)
A csendélet a Múgyűjtők Galériája
1995-ös tavaszi árverésén került
debreceni magántulajdonba

Egy debreceni műgyűjtő egy jóval korábbi szerzeményt mutatott meg – Vaszary János 1904-ben festett *Pünkösdi rózsás csendéletét* (a reprodukció a bal oldalon látható). A Műgyűjtők Galériája Aukciós Ház 1995. évi májusi árverésén ez a festmény 350 ezer forintról indult, a gyűjtőnek 550 ezerért sikerült megvásárolnia.

Az árverésen egyébként még két Vaszary-csendéletet, valamint a *Kislány almával* és a *Fekvő akt* című képeket licitálták. Legmagasabb áron – 13 évvel ezelőtt már 1 millió 800 ezer forintért (!) – *A virágcsendélet cicával* című festmény talált gazdára (ez 750 ezerről indult), egy másik (a pünkösdi rózsáshoz hasonló) csendéletet pedig 300 ezer forintról indítva, 700 ezer forintért árvereztek el.

(A mai leütési árakat nyomon követve, a képek értéke azóta nagyjából meghúszszorozódott. Az árverésről beszámoló Kenessey András művészettörténész az egyik hírlapi cikkében is kiemelte: gyűjtőnk jó vételt nyugtáz-

hatott, hiszen minőségében s értékében semmi nem különbözteti meg ezt a Vaszaryt a másik leütéstől...)

A *Pünkösdi rózsás csendélet* vibráló színfoltokból összerakott kompozíciójában nemcsak a látványélmény és a hangulati atmoszféra frissessége a megragadó, hanem érzelmi többletsugárzása is van a festménynek.

Ez talán azzal magyarázható, hogy Vaszary János éppen a mű keletkezésének idején, 1904-ben ismerkedett meg későbbi feleségével, akit a következő év őszén oltár elé is vezetett.

A biográfia mellett művészettörténeti érdekessége a csendéletnek, hogy Vaszary 1904-ben járt ismét Párizsban, és a párizsi, illetve az ugyanekkor tett spanyolországi tanulmányúthoz kötik a művész impresszionista korszakának megjelenését. Ez a kép azonban már teljes mértékben impresszionista mű...

Vaszary János:
*Virágcsendélet
cicával*
(olaj, vászon,
45x62 cm – 1910)

VISSZA A PARADICSOMHOZ!

Gyórfi András festőművész kiállítása a Misztika Galériában

Gyórfi András festőművész úton van. Nem félúton – már megtalálta, amit keresett. Körbejárja, minden oldalról megfigyeli. A dolgot őt magát nézi. S amint körbejárja, diagnosztizálja tárgyát, tulajdonképpen belülre is kerül.

Gyórfi András utazása bár földrajzilag is leírható, bár a képzelet álomszerűen élénk villanó állomásaival szintén kijelölhető, és bár a festőhágyományok vagy szemléletek irányából művésztörténetileg is párhuzamokat kereső – elsősorban grafikai művészetére utalva, nem véletlenül idézték Reich Károlyt, Szász Endrét, s a szimbolikus szürrealis motívumok vagy a nő átváltozása nyomán említhetjük Magritte nevét is –, ez az utazás mégsem földrajzi, nem egyszerűen fantáziabeli, vagy nem esztétizáló, hanem metafizikus. A filozófiának abban az értelmében az, hogy a tapasztalat határán túli, az érzékeinkkel fel nem fogható állomásokat keresi a létezésben.

És paradox, tehát ellentmondást magában rejtő is így, hiszen a fel nem foghatót és látással vagy tapintással nem érzékelhetőt mindig konkretizálja, tárgyiasítja és antropomorfizálja. Természetesen groteszk is lesz ez a „mű-tárgyi” világ, ugyanis dialektikus szemléletünk minden jelenség és objektum között valamely könnyen magyarázható összefüggést kíván sejtetni, ám az összefüggéseket, a kapcsolatokat nem a fizikai törvényszerűségek hozzák létre, hanem egy magasabb rendű „étosz”, erkölcsi létezésünkre ható szellemi érzék.

Ennek tükrében pedig megkérdőjelezzük nemcsak az ösztönökből fakadó érdekeinket kiszolgáló hétköznapi tetteink igazságát, hanem a szépségről korábban alkotott fogalmainkat is. A szépség helyett a kimondás igazságára helyeződik át a hangsúly. Talán ezért érezzük Gyórfi András groteszkjét is szépnek, hiszen a szerepek és szereplők (figurák és tárgyak) szimbólumszerűen, szürrealista látomás-keretben nyilvánítják ki belső lényegük igazságát.

Gyórfi András: A lakat helye (olaj)

Mert Gyórfi András festményeire sem azt mondjuk az észlelés, az esztétikai reflex kialakulásának pillanatában, hogy szépek. Inkább azt, hogy meseszerűek (például a *Hárman az égben* vagy a *Nagy kert*, a *Piramisok* és a *Sárkány* című képek előtt).

A látomás mögött felsejlő valóság ezért kicsit nosztalgikus, a (térbeli és

időbeli, archaikus és mitologikus) távolság ellenére is intimizáló, míg a paradicsom-szerű gömbökkel és üres terekkel (hiányokkal) játszó kompozíciók (*Valami hiányzik, Lélekvesztő, A száj*) az érzelmi alapú nosztalgia mellett szellemi aktivitásunkat is mozgósítják, a női testek dezantropomorfizáló, emberlényegüktől megfosztott megnyilvánulásai pedig az ösztönszférákat érintik, így egyszerre távolságtartók és belülről fakadók.

A meseszerű jelző mellé így odatesszük a meghökkentő, elgondolkodtató jelzőt is, és a groteszk hangulatok okán az archaikumból táplálkozó intellektuális humor is az eszünkbe jut, a karikatúra-jelleg (*Akvárium, Vörös kert, Toronyfürdő*).

Györfi András: *Itt a paradicsom (olaj)*

Györfi András festészetében a szép női test – fizikai és érzéki mivoltában – tárggyá változik (ebből a szempontból is idézhetjük *A lakat helye*, az *Itt a paradicsom* vagy a *Háremképeket*), a tárgyak pedig – például a paradicsomok –, szimbólum-valóságukból kitörve, már-már érzéki formákká válnak. Szerényi Gábor reflexiójában olvastam, hogy Györfi András örömből fest. Eksztázispillanatai szinte egymásba érnek.

Györfi András: *Hárman az égben (olaj)*

Györfi András lehet, hogy úton van – mint ahogy az egyik kiállítás-vezető szövegben is utalást lelünk erre. Úgy tűnik, hogy körbejárja az Otthont, körbejárja saját magát, mert hazatalálása nem más, mint egy fajta önfelismerés. Szeretett példám (a Marcus Aureliusra hivatkozó Márai Sándor) szerint az ember negyvenéves kora után felelős a saját arcáért. Györfi András éppen a 40. születésnap kiállításra adott ki egy katalógust *Hazafelé* címmel. Ez természetesen a kaposvári tárlatára is asszociáltatott, hiszen Kaposvárott született 1964-ben, de szellemi értelemben is jelentette a hazatalálást, aminek szerves része, hogy folyton úton van önmaga körül, hogy egyre tágasabb és egyszerre egyre mélyebb legyen a körülötte és benne testet öltött szellemi és lelki realitás.

Úton volt Budapestre, ahová 1981-ben került. Úton a magazinok és könyvek világa felé (1984 óta jelennek meg illusztrációi, számos igényes könyvet illusztrált, több könyvborítót készített, és a sokirányúságra példák miniatűrjei vagy a nagyméretű pannói is). Úton volt a színházak felé

(1993-ban tervezett először díszletet a soproni színháznak, 2000-ben Pozsgai Zsolt *Fekete méz* című darabjának díszlettervével Londonban szerepelt). Úton volt, míg kiállításról kiállításra járt (1991 óta más városok mellett Budapesten, Kaposvárott, Egerben, Nagykanizsán, Kecskeméten, külföldön Aachenben, Amszterdamban és Genfben, két éve Kínában; 1994-ben öt hétig az Egyesült Államokban dolgozott, két év múlva három hónapra műterme volt Aachenben, galériát vezetett Budapesten). S úton volt a művésztelepek között – immár tíz éve (munkáival magam is 2007 nyarán találkoztam a Nagykanizsa melletti Kendlimajor Művészeti Akadémián, a Ludvig Nemzetközi Művésztelepen).

festészetének emblémájára, a paradicsomra. Újra az általa összeállított, neki ajánlott szövegekből idézek:

Györfi András: Háremek (olaj)

Györfi András: valami hiányzik (olaj)

Györfi András úton van az archaikus lények felé, ezt az utat a szépségből átfogalmazott igazságszimbólumaival jelöli ki. Hadd utaljak itt

„Györfi András évek óta rákattant a paradicsomokra, bár némelyek ezt almának, esetleg labdának nézik... mindegy is, a lényeg az a piros gömbök megjelenése a képeken, ami jelentheti a néző számára a művész boldogság-indexét vagy csak a térélmény erősítését. A festő jórészt kerteket ábrázoló képeiben szereplő gömböket pont azért festi, hogy a néző az édenkertben, azaz a paradicsomban érezze magát. És ahol a női test is megjelenik, az mi más lenne, mint az édenkert maga.”

„Átutazótársnak” nevezték, aki képeivel csomagol nekünk útravalót, melynek „nem üzenete és gőgös olvastata van, de szinte tapintható plaszticitása, lelke és ínycsokorai”. Habár az átutazó-jellegben is ott rejtőzik a filo-

zófia, én ezt a plasztikus formákban testet öltő lebegést inkább szemlélődő igazságkeresésnek mondom, egyszerre aktív és passzív állapotnak, aktusnak és történésnek.

Gyórfi András úgy tesz, mintha úton lenne (játszik, szimbolizál és ünnepel), közben már ott van Benne. Belülről így néz ki a mi külső világunk. – A paradicsom belsejéből.

*Gyórfi András olajfestményei:
Nagy kert;
Lent: Piramisok*

AZ ÖSSZESÚRÚSÓDOTT TÉR

Kövér József szobrászművész kiállításaihoz

„...megfigyelte, hogy a réműlet nem használható szobrászilag, mert színpadi és nem élő.”

József, a szobrász, kései örököse ama ácsmesternek, ott állt Terka előtt, az arc helyébe, az üres fejkendőbe nézve zuhant vissza valami ősi, zsigeri szédülettel a teremtés kínjaiba, a nagymama fejkendője figyelmeztette a hiányra és a teljességre, s szinte maga is átélte, hogyan rendeződnek egymás mellé az atomok, hogyan alakul ki a világnak egy új sorrendje.

„A réműlet nem használható szobrászilag” – emlékezett vissza Móricz Zsigmond szobrászának szavaira, Dús Péter küzdelmeire a *Míg új a szerelem* című regényből, melyben Móricz a saját maga és Medgyessy Ferenc alakjából gyúrta össze hősét, és József – aki viszolygott mindenféle színpadiasságtól –

mélységesen egyetértett vele, mert ha rémület van – márpedig van rémület is, amikor a teljesség vágya találkozik az egzisztenciális hiábavalóság érzésével –, az legyen inkább megrendültség.

Nézte az üres fejkendőt, benne az összesűrűsödött szent teret, a világ középpontját, az „imago mundi” képét, a rituális tájékozódás origóját, és hirtelen kinyílt a fejkendőben a tér, a Medgyessy-múzeum tere, ahol József maga is beszélt a műalkotás megítéléséről, nevezetesen: hogyan jelenik meg benne a gondolati, érzelmi és formai tartalom.

Itt nincsen színpad, itt élet van! József is szerette a gondolatok, érzelmek és formák életét, s habár ifjonti lelkesültségében drámaíró szeretett volna lenni, aztán fogorvos lett, és miközben egy demonstrációs gipszmintát faragott a hallgatóknak, ujjbegyén keresztül érezte, hogy az anyagnak hívása van – hogy életet akar tőle nemcsak a gipsz, de az agyag és a márvány, a kő is, életet a bronz, tüzet a fém hideg csillogása.

A fogak mellett szobrokat kezdett faragni, már egész formát látott, tettet, már nemcsak anatómiát, hanem gondolatot, komplex érzelmeket.

Móricz szobrásza ezt gondolta magában: „Festő leszek. Mi az egy szobrásznak. Ha akarja, fest. Csak nehezebb agyagból vagy kőből kihozni egy alakot, mint festékből” – Dús Pétert néha megszólította a festői vágy, és József is érezte, már a grafikák és pasztellek, a portrék és az aktok rajzolása közben is érezte, hogy vannak olyan témák, melyek „inkább a festői fantáziát érintik”.

*Kiállítási enteriőrök
Kövér József tárlatáról
a DOTE Elméleti Galériában*

*Kövér József
festménye és bronz
kisplasztikája*

Fotók:
ANDICS ÁRPÁD

Még mindig látta Medgyessyt *Terka* fejkendőjén keresztül József, kései örököse ama ácsmesternek, a huncut-mokány kis-nagyember festő akart lenni, aztán szobrász, a rajzain keresztül, azt mondta, a szobor csupa mozgás. És József alakjaiban is folyton mozgott a gondolat, a testben a szellemivé vált ösztön, a test érzékiségében a formába oldott érzelem, a formába fegyelmezett indulat, a szenvedély, mely a cselló hiányzó vonójának helyébe lép, s amely biztos pillére az Irodalomnak.

A polgár-szobor *Chaplin* mellett – a Petőfivel együtt kedves bronzai voltak ezek, a *Zene* és az *Irodalom* – barátjával többször is beszélgettek arról, hogy bizony, köztérre kíváncozna mindegyik, de a kőből faragott *Család* is, vagy a márvány *Ébredés*, meg a *Hajnali tánc*...

Allegorikus alkotások, hiszen egy fogalom térbeli megjelenítései voltak, nemcsak a figura életét, a hagyomány újjászületését érzékeltették, nemcsak kész formái, plasztikus rendszerei lettek az érzéki vagy a szellemi jeleknek,

hanem magára folyamatra is utaltak. *A Doleo ergo sum* – a fájok, tehát vagyok – egzisztenciális igazsága József-nél a test művészi formáiban expresszívizálódik, megőrizve közben a szimbólumjellegét és az impressziót, szobrászi értelemben: az éppen megszületőt, éppen átalakulót rögzíti a pillanatban.

Kövér József pasztellje

A látszatvalóságok mögött a kép- és szoborvalóságokban be kell mutatni az igazat, gondolhatta József, be kell bizonyítani, hogy az anyag csak a belé oltott emberi nemesség által lesz maradandó, és visszahallotta a regényhős szavait: „a roppant szerencsétlenség, mint általában minden művésznél: az ember azonnal őszinte”.

„Neki a feldolgozandó anyagnak! S egy ültőhelyében végezni el, mintha egy darabban szakadna ki a méhből az alkotás.” De ő nem szerencsétlenségként élte ezt meg, ezt az őszinteséget, ami a szobrász méhéből: agyából és lelkéből szakad ki, hanem egyetlen lehetséges útként, szoborban és festményben. S

József nem is az egy igazságot kereste – „egyáltalán nem akar különbséget tenni a kezébe kerülő vagy eszébe jutó ötletek és lehetőségek között. Neki teljesen közömbös az egy igazság. – Ő a millió igazság szerelmese.”

*Kövér József
olajfestménye*

Persze az igazságoknak egyetlen gyökerük van, akár egy nőt fest, akár a perspektíva kihívásának engedelmeskedve: a kiterítettet, megrendítő monumentalitását a végső kiszolgáltatottságnak, akár portrét rajzol vagy fejet mintáz. Dús Péter szinte Józsefnek is mondta, hogy: „Nincs emberi fej, mely a szobrász vésőjére ne volna méltó. Ha tökéletes konstrukciójú, azért, ha torz, azért. Minden fejből ki lehet vésni az egész emberiség szimbólumát.” S teheti József is ezt azért, mert az életből indul ki – legyen bár az a szellem élete akár, nem csupán a húsban mérhető –, és az alkotás közben válik „égi jellé a nyers massa”; és teheti ezt azért, mert „nem megörökíteni akar, hanem alkotni”.

*Az előtérben Kövér József
Irodalom című
bronz kisplasztikája*

Fotók: ANDICS ÁRPÁD

„...életem legfontosabb s legszebb vágya mindig az in statu nascendi, a megszületés pillanatában s valóságában fogni meg a létet” – szökött ki Dús Péter helyett Móricz a regényből, és József is tudta, hogy nem feladatot végez, de még csak nem is dolgozik, amikor alkot, hanem „ez a legnagyobb kék, ez több, mint húsban dolgozni: ez a végtelenbe sugárzó öröm”.

De a barátja nem rendelhetett tőle köztéri szobrot Debrecennek, sugalmazása is kevés volt – sugalmaz most is azért, hogy szívesen látná a *Zenét* és az *Irodalmat*, az *Ébredést* vagy a *Hajnali táncot*, kint az utcán, séta közben, hiszen József kövei és márványai kiválóan prezentálják, miként lehet felfedezni a kőben eleve benne lévő formát, a közismert michelangelói szállóigével: miként lehet és kell lefaragni róla a fölösleget.

Ellenben igencsak örült, mikor tavaly decemberben végre felavatták a Batthyány-portróját, előtte öt évvel Holló László mellszobrát. Amikor Hollót formázta, József a barátja egyik kérdésére ezt válaszolta:

„A portrészobor csak akkor jó, ha az anatómiai hasonlóságon túl él, néz – vagyis lelke van. A művész arca olyan, mint egy tiszta üveg: egy világot látsz mögötte.”

Az üres terek egzisztenciális játéka

Fotók: Andics Árpád

Ilyennek kell lennie József arcának is, és ilyen arc a *Terkáé*, ilyen a fejkendőből hiányzó arc, mintegy a művész arcát látni vissza benne, és mögötte az egész világot.

S hallotta vissza Brancusi – a másik szobrász – szavait, melyeket róla írva idéztek egyszer, s azóta már József is vallja a gondolkodó kézről szóló teóriát, mely szerint: „a kő faragása közben fedezzük fel anyagunk szellemét és sajátosságait. A kezünk gondolkodik, és követi az anyag gondolatait.”

– In statu nascendi: a megszületés valóságában úgy ragadni meg a létet, hogy mindent, mindig és újra, éppen annak a szobornak a kedvéért fedezünk fel, ami éppen készül.

Józsefnek van szobra Nyíracsádon, a *Fohászzkodó kőből*, II. János Pál bronzból, van *Szent Istvánja* és *Szent Erzsébeta* a nyírlugosi templom homlokzati fülkéjében, *Fleming*-portréja, *Benedek Elek* és *Brassai Sámuel* debreceni közintézményekben, Putnokon *Holló*-reliefje, oda most készíti *Serényi László* domborművét is, de a *Zenét* és az *Irodalmat* érdemes lenne megfontolni köztérre is.

József egyszer azt mondta, hogy a hiány megfogalmazásával a néző provokatív viszonyba kerül a művel, a formai hiány elősegíti az érzelmi és gondolati kapcsolódást a szoborhoz. Ráadásul az egyensúly, mint plasztikai forma is, provokatív lesz, a látszólagos instabilitás helyreállítása maga hozza létre a zenét és az irodalmat, a hiány és a disszonancia kérdéseire válaszolni kell, és a néző válasza fogják megteremteni az egyensúlyt – nem is a szoborban, hanem az emberben magában.

József, kései örököse ama ácsmesternek, maga is megfigyelte, hogy a réműlet nem használható szobrászilag, mert színpadi és nem élő. Ahogy bele-nézett Terka fejkendőjébe, nem réműletet érzett, hanem békét. Nem színpadot, nem múltat vagy jövőt, hanem folyamatos jelent. A fejkendő egzisztenciális terébe sűrűsödő egyetlen pillanatot, amelyben éppen helyreáll a rend a titkok és a nyilvánvalóság, az anyag, szellem és a lélek között.

József kitöltötte a hiányt.

DR. KÖVÉR JÓZSEF
szobrokból, grafikákból
és festményekből rendezett
tárlata március 2–14. között
volt látható a DOTE
Elméleti Galériában.

**Újabb kiállítás
április 9-én nyílt meg
a Debreceni
Művelődési Központ
BELVÁROSI
GALÉRIÁJÁBAN**

Fotó: Andics Árpád

MÚLTUNK ÖRÖKSÉGE

Dr. Angyal László András a Hajdú-Bihar megyei Műemléki Albizottság fél évszázadáról

„Emlékezünk, mert a műemlékben a benne rejlő immanens érték: esztétika, történet és etika ötvözete tömörödik. Lényege emberi környezete maradandó eleme, amely hat az ott élő emberekre. Szerepe, jelentősége van akkor is, ha a gazdasági és társadalmi viszonyok megváltoznak. Műveltebbé, bölcsébbé teszi az embert. Tiszteletre ösztönöz az alkotói iránt. Az etikai érték az érzelmet dúsíítja, színesíti és elmélyíti. A műemlék a régmúlt tanúja, a kultúraszint mérője, a praktikusság őrzője. A mindenkori igény kielégítője – otthonban, kultúrában, hitéletben, végtisztességben, életben-halálban. Az érték, a műemlék, az emberi alkotások ismerete alkotóinak felejthetetlenséget, örök elismerést és hálát jelent.”

Debreceni és hajdúböszörményi koszorúzással, majd másnap, február 26-án a Vármegyeháza Árpád-termében tartott jubileumi emléküléssel köszöntötték az 1958-ban alakult megyei műemléki albizottságot. Erre az alkalomra *Múltunk öröksége – A műemlékvédelem 50 éve Hajdú-Biharban* című, több mint 400 oldalas, gazdag fotóanyaggal illusztrált díszes kiadványt is a kezünkbe vehettük, melyet Angyal László András, a Műemléki Albizottság elnöke írt és gondozott. (A fenti idézet a könyv bevezetőjéből való.)

Angyal László András – aki a kezdetektől fogva ellátja az elnöki feladatokat, s aki ebben az esztendőben, november 25-én lesz 80 éves – volt szíves eljuttatni a „*Méltató emlékezet*” címmel megtartott előadásának teljes szövegét – alább ebből közlök részleteket, illetve tartalmi összefoglalót.

*Zeleméri templomrom
a bodai bekötőút mentén.
A Zeleméri család egyhá-
jós gótikus kegyúri temp-
loma a 14. században
épült, kurgánhalom tete-
jére, a Tóció-patak forrása
mellett. A körben támpil-
léres épületnek feltehetően
belső téri boltozata volt.
A millennium alkalmából
a MAB emléktáblát helye-
zett el*

Fotó: Horváth Tamás

A megyei műemléki albizottság megalakulásának idejére a 253 megyei műemlék 152-re csökkent, a 101 megsemmisült műemlékből 68 Debrecenben volt. Mintegy fél évszázad kellett ahhoz, hogy a műemlékek száma ismét meghaladja a 200-at. Jelenleg 208 műemlék található a megyében, ebből 76 Debrecenben.

„Öntevékeny szükségből” alapította meg 18 fiatalember 1958. február 26-án a megyei műemléki albizottságot (MAB), csökkentendő, majd ellensúlyozandó a megelőző időszakra jellemző érték- és műemlékpuszítást.

Kismarjai református csonkatemplom
A korábbi egyhajós gótikus templom alapjaira 1805-ben építették késő barokk stílusú homlokzattal. Az újonnan épült templomban helyezték el Bocskai István fejedelem képét, melyet 1829-ben Kiss András újra megfestett.

Hagymakupolás toronysisakját 1916-ban és 1956-ban is vihar döntötte le, a torony tetejét 1958-ban bástyaszerűen képezték ki

Fotó: Czagány Balázs

A kis csapat tagjai egyetemi tanárok, építészmérnökök, régészek, történészek, etnográfusok voltak. (A MAB egyébként ma 58 rendes és 17 tiszteletbeli tagot számlál.)

Óriási eredménynek számított, hogy hamarosan a műemlékvédelem is beépült a megyei és települési közigazgatási rendszerbe.

„Az egyre tervszerűbbé váló munkának volt köszönhető a műemlékek ápolása, védelme, szakszerű felújítása, gondozása. Fontosnak tartottuk, hogy a védett műemlék praktikus használatot kapjon. Így tudtuk megmenteni a nagykereki Bocskai-várkastélyt parkjával, megvédeni a herpályi monostorromot, a guti és zeleméri templomromokat, kurgánokat, továbbá a lebontásra ítélt hortobágyi Nagycsárdát, a tűz-marta debreceni Nagytemplomot, a Református Nagykolégium lebombázott részét, segítettük a Déri Múzeum helyreállítását, később a kolégium felújítását. Komoly erőfeszítést igényelt a Hajdúkerület Székházának megmentése, Hajdúszováton, Hajdúszoboszlón, Hajdúdorogon és Hajdúnánáson a templomerőd falmaradványok rendbehozatala. Feladatunknak tartottuk jeles személyiségeink lakóházainak védelmét, így például Kölcsey Ferenc álmosdi, Veres Péter balmazújvárosi, Bessenyei György bakonszegi házának jótéteményű hasznosítását. De ide sorolható a tiszacsegei zsellérház, a hosszúpályi népi lakóház mint tájház, a hortobágyi Szekérállás mint pásztor múzeum kialakítása.”

Dr. Angyal László András beszámolójában elhangzott, hogy nagy figyelmet fordítottak a kevés számú kastély műszaki felmérésére, bízva az országos kastélyprogramba történő felvételben, egyben kezdeményezték azok

praktikus hasznosítását. Megjegyezte: sajnos, a használatba vevők nem fordítottak kellő gondot fenntartásukra, állaguk megromlott.

Szűcs Sándor-emlékház és kovácsműhely-múzeum Biharnagybajomban. Az épület alapjait 1755-ben rakta le a Nemes család, akiktől Szűcs Sándor, a bihari táj kiemelkedő néprajztudósa (1905–1982) anyjai ágon örökölte a házat. A ma látható, 1906-ban épült lakóház három osztatú, faoszlopos tornácú parasztház, benne a Szűcs Sándor-kiállítás mellett kovácsműhely-bemutató is helyet kapott

Fotó: Zoltai Károly

A MAB kezdeményezte a képzőművészeti alkotások – főleg köztéri szobrok, emlékművek, kőtáblák – elhelyezését is. Angyal László András vetette fel elsőként Álmosdon a „Győzelmi Emlékmű” felállítását a Bocskai-szabadságharc első győztes csatájának színterén, Hortobágyon a „Pásztor fiú” felállítását a Pásztor múzeum előtt, a főtéren pedig a „Játszó csikók” elkészítését, Hajdúszoboszlóra a hévizek atyjának, Pávai Vajna Ferencnek a szobrát javasolta, valamint a Vármegyeháza kőtáblával történő műemléki megjelölését.

„Színvonalában és tartalmában segítette munkánkat az erdélyi Tusnádon tartott nemzetközi tudományos ülészek 1991–2001 között. Hét alkalommal vettem részt ezen, hat előadást is tartottam. Minden évben törekedtünk arra, hogy a Műemléki Világnapon koncentráltan is felhívjuk a figyelmet a műemlékvédelem fontosságára. A Millennium évében 13 kőtáblát avattunk István király bronz plakettjével ékesítve, melyek Somogyi Árpád Munkácsy-díjas szobrászművész, illetve Lugosi György kőfaragó munkái voltak.”

Szent Vendel, a pásztorok szentje Hortobágyon – Somogyi Árpád szobrászművész ötnegyedes bronzszobra. A Hortobágyi Állatpark előtti téren felállított – a „megható méltóságot” szimbolizáló – szobrot 2006 szeptemberében avatták

Fotó: Szabó Péter

Az emléktáblák a következő helyekre kerültek: Debrecen – Nagyverdó, Csokonai Színház, Nagyerdei Vigadó; Hortobágyi Nemzeti Park – Nyugati kapu; Álmosd – református templom; Hajdúdorog–Hajdúszoboszló – templomerőd falak; Hajdúböszörmény – Kerület-székház; Zelemér – templomrom; Nyíradony-Gútpusztá – templomrom; Nagykereki – Bocskai Várkastély; Nyíracsad – református templom; Nagyhortobágyi kőhid Vámkaputartó oszlopa. Az avató ünnepségeken mintegy 2 ezer vendég vett részt.”

Angyal László András hangsúlyozta továbbá a kiadványok szerepét. Már 1972-ben megjelent *Hajdú-Bihar megye műemlékei, irodalmi emlékhelyei*

és *népművészete* című könyvük Dercsényi Dezső, Entz Géza és Gerő László írásaival. Ezt követően a kétévenként tartott országos MAB-ülések kiemelt témáihoz kapcsolódva jelentették meg kiadványaikat.

Ilyen volt például a *Hajdú-Bihar népi építészete* 1979-ben, a *Hajdú-Bihar temetőművészete* 1980-ban, a *Hajdú-Bihar megye irodalmi kalauza* 1984-ben, a *Hajdú-Bihar évszázadai* 2000-ben, a *Millenniumi emléktáblák* 2002-ben, a *Műemlékek – graffitik* 2006-ban. Jó szolgálatot tett a *Múltunk tanúi – Hajdú-Bihar megye műemlékei* című színes film, amelyet a MAB kezdeményezésére készítettek el.

A HAJDÚHADHÁZI REFORMÁTUS TEMPLOM EGYHÁZ-, ISKOLA- ÉS HELYTÖRTÉNETI ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSA

A hajdúhadházi református műemléktemplom emeleti termében és két karzatán 2007 végén nyílt meg az az állandó egyház-, iskola- és helytörténeti kiállítás, melynek hatvan tárlónyi anyaga Hajdúhadház múltjának tárgyi és írásos emlékeit mutatja be.

A kéttornyú templomot 1872-ben – az egytornyú templom kibővített alapjaira – Szkalnitzky Antal terve szerint építették (az „ócskatemplomot” 1873-ig használták, majd köveiből 1896-ban felépítették a Református Elemi Fiúiskolát). Az első templomi emlékek 1332-ből valók, a góti-kus erődtemplomra vonatkozó első hiteles adat 1437-ből származik, legrégebbiről megmaradt – egy Borsod megyei kis faluban ma is működő – harangját 1598-ban öntötték.

A Korompai Balázsék által rendezett kiállításához Hadházy Jenő készített vezetőt. itt is figyelmeztet arra, hogy a templom főbejáratán belépve, balra az „ócskatemplom” kőtábláját és makettjét láthatjuk, s az egykori harangszó a makett melletti kapcsoló segítségével újra meghallgatható.

Az északi torony lépcsőházának falán eredeti egy- és kéttornyú templomterv variációk láthatók, majd az emeleti terem helytörténeti anyagot mutat be. A kiállítás legrégebbi tárgya a Ligetről előkerült bronzkori lelet egyik darabja, egy 3 ezer éves tokos véső. A képek és nyomdai kiadványok Nagy Sándor lelkész, Hajdúhadház első történetírója hagyatékából valók, majd Bartha Lajos tanító hadházi témájú festményei következnek.

A középső ajtó melletti festményen Égerházi Imre Silyye Ferenc legendáját örököltette meg, a tárlókban régi használati tárgyak, háborús emlékek és dokumentumok kaptak helyet, a fotók a város régi arculatát idézik.

Az egyháztörténeti kiállítás részlete

A karzaton videofilmes várostörténet, valamint diaképes anizx várja a látogatót, az egyháztörténeti anyag felé haladva pedig a templom egykori lelképásztorainak személyes emlékei, a város nevezetes polgárainak gyászjelentései láthatók. A bemutatott egyházi könyv-, Bibliai-, énekes- és imakönyv gyűjtemény darabjai a 17. és 20. század között készültek, s itt kaptak helyet a szertartási tárgyak, az egyik tárlóban a cserkészélet múltjának felidézésével. Az úrasztali ónkupák közül a legrégebbi 1623-ból való, a régi templom úrasztali terítője 1754-ben készült. A középső karzat falán további úrasztali terítők sorakoznak.

Az iskolatörténeti kiállítás tárlói neves hajdúhadházi pedagógusok emlékét őrzik, s kapunk egy összeállítást a

régi képeslapokból is. A kiállítás tárgyai és dokumentumai elsősorban az egykori Református Elemi Iskola és a Polgári iskola életét idézik – palatáblákkal, mives kalamárisokkal, irkákcal és tankönyvekkel, iskolaszerekkel, bizonyítványokkal, régi térképekkel, szemléltető eszközökkel, illetve nádpálcával.

A millennium idejében készült episzóp ma is működik, s ki lehet próbálni egy régi vetítőberendezést is. Az eszközök közül kiemeljük az elektroszkópot az 1800-as évek végéről, a holdfogyatkozást szemléltető lunáriumot és a távirómodellt.

Az osztálykép a 19–20. század fordulóját idézi Fotók: Hadházy Jenő

A déli torony csigalépcsőjén lefelé haladva, a Hajdúhadházi Egyházközség életét bemutató fotókat látni, az előtérben további képek idézik fel a templom történetét. A kiállítás Pély Nagy Gábor hajdúkapitány anyakönyvi bejegyzése, levelei, és sírköve megtekintésével zárul.

HORTOBÁGY

H. Csongrády Márta fotóművész kiállítása

A Hortobágyi Nemzetközi Művésztelenp szellemi elődjének tekintett Hortobágyi Kolónia létrejöttének 80. évfordulóját ünnepeljük az idén. Rendhagyó idényt rendezett a művésztelenp is ebből az alkalomból, s a hivatalos nyitóceremónia előtti első művészeti esemény H. Csongrády Márta fotóművész *Hortobágy* című tárlata volt a hortobágyi faluházban.

Öt évvel ezelőtt megjelent albumának az volt a címe, hogy *Haza felé*. A mostani kiállítás az egyszerű *Hortobágy* címet kapta. Nyugodtan lehetett volna például *Itthon, a Hortobágyon* is, hiszen egyrészt H. Csongrády Márta valóban itthon érezheti magát, másrészt olyan embereket mutat be, kiknek otthonuk a puszta, s olyan helyzeteket, amelyekben ez az otthonosság magáról a sorsról is árulkodik. A Faluházba a puszta ember-arcái és az ember-arcú Hortobágy képei költöztek. Hogy nem egyszerűen a portrét és a környezetet mint dokumentumot láthattuk, s a külsónél többet is mondtak a képek, az a művészi megjelenítésnek köszönhető.

Az előző folyóiratkötet beharangozójában azt írtam – Borges egyik hasonlatától indulva –, hogy a puszta íze nem önmagában a tájban, s nem is a pusztai emberben válik érzékelhetővé, hanem a kettő kapcsolatában. És ez azt jelenti, hogy a hortobágyi ember arcában a hortobágyi sors tükröződik vissza. Felhívtam a figyelmet a művész komponáló szimbo-

lizmusára, mely magában rejtja a sűrítést, így az egyedi és általános viszonya is plasztikusan érzékelhető. Az ismert alakok és személyek természetesen az egyedi karakterjegyeket, a másoktól megkülönböztető jellemvonásokat mutatják, az ismeretlen számára azonban típusokat jelentenek, tehát az egyediben jól nyomon követhetővé válik az általános tartalom.

És bár a portré műfajánál ritkábban alkalmazzuk az olyan jelzőket és párhuzamokat, mint a lírai, az epikus vagy a drámai, ezekhez a portrékhoz nyugodtan odailleszthetjük a drámai jelzőt. Még akkor is, ha életképbe, lírai hangulatba vagy éppen egy történetbe van illesztve az arckép.

Természetesen megvan az embereknek a saját, sorsukat író történetük, de történeteik is vannak, tehát a portré látványa előhívja másokból az anekdotikus visszaemlékezéseket, az arckép egy sor lírai vagy epikus elemet kelt életre. S nem egyszer kettős- vagy csoportképet látunk – figyelünk az emberek közötti viszonyra is.

Lírai a portréfelvétel, amennyiben megfigyelhető rajta az egyén és a lelkiállapot; epikus, mert az emberek életéről számol be; s leginkább drámai, mert a középpontban az egyes ember és a saját sors áll. Ráadásul érzelmi és szerkezeti sűrítést alkalmaz a fotóművész, hiszen egy adott karakterbe vagy szituációba a történelmi idő és a földrajzi térélmények sokasága sűrűsödik. Az érzékeny és nosztalgikus hangulatok mellett ez ad feszültséget a képeknek.

A fotóportré zárt erőteréről vallott Roland Barthes-féle négy mozzanattól – az vagyok, akinek hiszem magam, akinek láttatni szeretném magam, akinek a fényképész hisz, és akít a fotós művészetének bemutatására használ fel – H. Csongrády Márta felvételein három érhető tetten. A portréalany nem kíván szerepet játszani, nem akarja „mutatni magát” valamilyennek, mert a szerep és az ember nem különül el egymástól, a hortobágyi ember természetes valóságában áll előttünk. (A történetesen rájuk aggatott szerepek életük szerves része lett.)

Jobban érvényesül viszont ama jellemző, hogy a fotóművész milyennek látja őket, például milyen környezetbe helyezi őket, azaz: mit hangsúlyoz, mit emel ki az emberek természetes környezetéből. És az utolsó momentum, ami a művészet rangjára emeli a képi dokumentumot: hogyan használja, milyen attribútumokkal, kellékekkel, milyen technikai eszközökkel, milyen szemlélettel mutatja be képén az embereket.

H. Csongrády Márta a természetelvűséget vallja, kettős értelemben is: A természeti környezet, az ebből fakadó létezőmód, a térben és időben azonosítást meghatározó sors adja meg szemlélete alapjait. Az ember, mint élő anyag, szoborszerű méltóságot kap a plasztikus kiemelésekben, ami annak köszönhető, hogy a művésznek sikerült bemutatnia: az emberben magában benne van egész környezete, akárcsak a jól sikerült szobrászati alkotásokban.

Másrészt pedig: a környezet, a természet, a puszta sorsa, élete – a végtelen horizonttal, az évszakos változásaival, megejtő és különleges fényjátékaival, lélegző (és valóban lélekkel életre kelő) atmoszférájával, a nővény- és állatvilággal, az állapot- és a folyamatszerűség kifejezésével – nem választható külön az emberek sorsától és életétől.

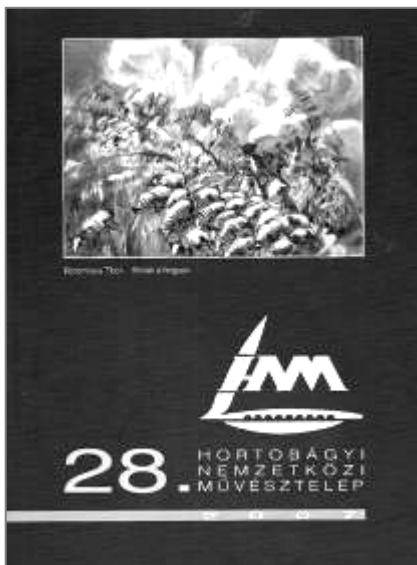
H. Csongrády Márta felvételei

Így mintegy egymás tükréi lesznek: az ember és a természet. Így láthatjuk viszont H. Csongrády Márta fotográfiáin az emberi természetet és a természetes embert.

A HORTOBÁGYI NEMZETKÖZI MŰVÉSZTELEP ARCKÉPCSARNOKA

A Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep idei jubileumi, kibővített idényét február közepe és március vége között három turnusban, mintegy hatvan meghívott művész részvételével rendezte meg. 80 évvel ezelőtt alapították a Hortobágyi Kolóniát.

Az elmúlt évi (és visszatekintő) katalógus címlapján Boromisza Tibor festménye látható

A telep 1975–76-os újraszerveződésétől, illetve az 1982-től datált folyamatos működéstől kezdve a mostani 29. idény február 18-i nyitó ünnepségén dr. Orosz István akadémikus, a Debreceni Egyetem professor emeritusa méltatta a művésztelep jelentőségét, dr. Antal Péter ügyvéd, műgyűjtő a telep szellemi jelentőségét

értékelt. Tamus István Holló László-díjas festő- és grafikusművész az alapítók, Boromisza Tibor, Maghy Zoltán és Káplár Miklós egy-egy hortobágyi festményén keresztül vázolta fel a művészek életútját, rámutatva a kapcsolódási pontokra is.

Hagyományosan a nyitó ünnepségen vehetjük kézbe az előző idényről beszámoló katalógust, mely ezúttal nemcsak a 2007-ben készült új alkotásokat szemlélte, de nagyobb, visszatekintő válogatást adott a korábbi évek terméséből is. A művészportrék összeállításban H. Csongrády Márta Holló László-díjas fotóművész összesen 60 kazettás portré színes reprodukcióját készítette el, az eredeti (jórészt) önarcképeken a hortobágyi telep hajdúszoboszlói Cívis tagozatán résztvevő művészeket láthatjuk.

(Az ott alkotók szinte mindegyike dolgozott a Hortobágyon is, a hortobágyi telep tagjai közül azonban nem mindenki készített portrét a Cívis Hotel Délibáb éttermébe. Ennek vagy az oka, hogy valaki csak a Hortobágyon dolgozott, illetve szomorú prózai a magyarázat, hogy B. Mikli Ferenc festőművész ötlete több alkotót már az égi műtermekben ért.)

Az itt látható kazettás-portré összeállításban Bod László (†), Balázs Imre, Slavko Grorovic, Madarász Gyula, B. Mikli Ferenc, Salamon Árpád, Duncsák Attila, Vincze László, Miholcsa József, Sz. Kovács Géza, Torok Sándor (†) és Hajdú Zoltán portréja szerepel

Reprodukciók: H. Csongrády Márta

Paul Smith

Robert Stone

Mark Stone

Michael Hyde

E. Allen Stone

William Lupton

Donald Smith

Victor Smith

Viktor Steif

Ole Tomis Sklar

Tom Sklar

E. J. Sklar

A Hortobágy művészi ábrázolása – néhány korai, 19. századi kísérlet és a Szolnoki Művésztelep 1902-es alapítása után az alföldi táj (mint alkotói közeg és téma) népszerűségének köszönhetően – a két világháború között lett valódi festői program. Hatással volt erre a nagybányai és a szolnoki mellett a gödöllői és a hódmezővásárhelyi művésztelepek karakterformáló és identitás erősítő jellege, illetve a festői csoportosulások közötti, jó értelemben vett versengés, meghatározta a programalkotást a szándék, hogy megtalálják a magyar festészet igazi karakterét.

1928 nyarán Boromisza Tibor festőművész a Hortobágyra hívta a fiatal Maghy Zoltánt és a szintén hajdúböszörményi Káplár Miklóst, megalapítva a Hortobágyi Kolóniát.

„Keletről kell kezdeni a magyar művészet megújítását, nem Nyugatról, s a Hortobágy a maga régiségével, romlatlanságával alkalmas is kiinduló

pontnak”. Gyakran idézzük e mondatot, ha a gyökerekre utalunk. (Sikerült felkutatni az eredeti cikket, ahol Boromisza Tibor tervét Sőregi János népszerűsítette *Van-e létjogosultsága egy debreceni művésztelepnek?* címmel a *Debreczen* hasábjain, a lap 1928. július 24-i számában. Részletesen írtam egyébként erről a folyóirat 4–5. kötetében.)

*Égerházi Imre (†), Horváth János,
Gaál András, Hézsó Ferenc,
Torok Melinda, Márton Árpád,
Cs. Uhrin Tibor, Paresh Maity,
Jacques Bernard, Bényi Árpád (†),
Földessy Péter, Petkes József
kazettás-portréi*

Reprodukciók: H. Csongrády Márta

Korpusz. Naplemente
Horváth Katalin fotográfiája már az idei művésztelepen készült

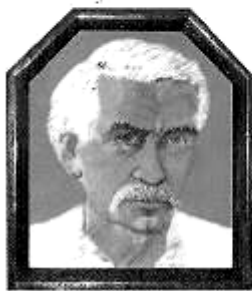
Egorkhai Stone

Korvith Stone

Jaill Archer

Harri Stone

Tomk Mibude

Milom Apid

S. Ulom Tiber

Boeth Mingo

Jaipos Tened

Olom Apid

Golkoy Riter

Teiter Stone

Ekkor kezdődött meg tehát a munka a Hortobágyi Kolónián, s a terv mellé Káplár Miklós és Maghy Zoltán festőművészek azonnal oda is szegődtek. Boromisznának az volt a meggyőződése, hogy egy, a Nagy-Hortobágyon működő debreceni festőiskolával túl lehetne szárnyalni Nagybánya egykori európai hírnevét. „...csonka hazánknak két pontja van, hol (...) ősi lelkületünknek, (...) eredeti sajátosságunknak ősi képe tisztán tükröződik, s ez a két pont: a Balaton és a Nagy Hortobágy. Amazt nevezhetjük átvitt értelemben a magyar lélek tükrének, emezt a magyar nép arculatának” – írta Sóregi János.

Minden évforduló alkalmat ad arra, hogy számba vegyük az örökséget, az eredményeket, de arra is, hogy emlékezzünk az alapítók mellett a közösség életében meghatározó szerepet vállalt, elhunyt művészekre.

Maghy Zoltán volt az összekötő kapocs, aki – miután nélkülözhetetlen szerepet vállalt a böszörményi mű-

vésztelep 1964-es alapításában –, 1982-ben az újraszerveződő Hortobágyi Alkotótábor alapító tagja volt (a már szintén elhunyt Egerházi Imre és Tar Zoltán, valamint a ma is a hortobágyi és Cívis művésztelepek tagjaként alkotó Madarász Gyula és Sipos Zsófia festőművészekkel együtt).

Kurucz D. István festőművész 1983 és 1996 között, haláláig aktív tagja volt a hortobágyi telepnek (ő egyébként részt vett az 1976-os előzményekben is), az alföldi ember realista megjelenítéséből, a táj emberségéből valósgos sorsallegóriákat tudott teremteni.

Miként személyes „ismerőse” volt a tájnak Bod László festőművész, aki belső lélekhallását közvetítette át a színeken – nemcsak a Hortobágyon, de Hajdúszoboszlón is, hiszen a művésztelep Cívis tagozatának alapító tőrzstagja volt. Az alapító művészeti vezető pedig Torok Sándor festőművész, akít bár nem a látványfestészet vonzott, modulációs képeinek rendjéből mégis az emberi értelem „látványa” sugárzott vissza.

*Hortobágyi
korpusz*

*Katona
György
festménye
februárban
készült.*

*A művésznek
március 20-án
nyílt önálló
kiállítása
a debreceni,
Böszörményi
úti Fény
Galériában*

A festékcsomókba sűrítette az indulatot, a szabadsághiányos világgal szemben jajgatta ki a színbe ébredő álmait Bényi Árpád festőművész, aki 2006 karácsonyán hunyt el.

S fájdalmas lapozni a névsort, benne az eltávoztak között Mátyás József, Molnár Dénes, Zsigmond Attila, Ilku Marion József, Fekete Borbála, Dévényiné Pál Katalin. D. Kovács Éva nevével (műveiből az elmúlt év végén az Aranybika Galériában, 2008 elején a Szoboszlói Galériában rendeztek emlékkiállítást), vagy éppen a kedves olaszéval, Antonio Moscioniéval.

Arany Lajos a hortobágyi tábor 1982–1996 közötti 15 esztendejének statisztikájában már 159 nevet rögzített, a 25. teledi katalógusban ez a szám már 217 volt. Ha összeadjuk az 1928–31, az 1975–76 közötti, illetve az 1982 óta folyamatosan megrende-

zett idényeken szereplő művészeket, az új meghívottakkal együtt ez a szám már meghaladja a 250-et.

Ha csak a számok beszélnének is, elmondanák: a Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep jó híre Japántól Amerikáig kétségbe vonhatatlan, s nem feledhetjük, hogy a határon túli magyar művészek szellemi köldökzsinórja volt a művésztelep az anyaországgal. S amit Sőregi János 1928-ban úgy fogalmazott meg, hogy a Hortobágy alkalmas kiinduló pontnak, azt most úgy írhatjuk át, hogy a Hortobágy nemcsak kiinduló pont, hanem valódi koncentrációerő lett.

Etsuko Nikumuro, Ikafalvi Farkas Béla, Réti Zoltán, Olga Huck Figol, Olesz Figol és Masami Amitámi kazettás-portréja
Reprodukciók: H. Csongrády Márta

Horváth Katalin: Hortobágy

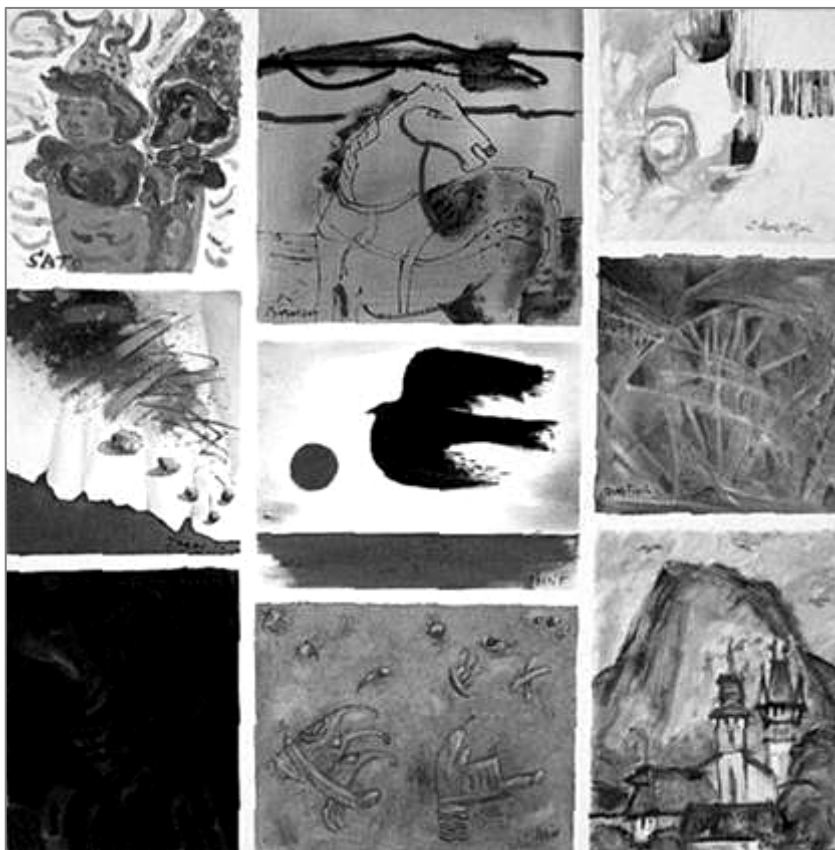
A 29. Hortobágyi Nemzetközi Művésztelepre meghívott alkotók névsora

1. turnus (február 15–29.) – Harald Gramberger (*Ausztria*); Andrius Kovelinas (*Írország*); Alain Dodeler (*Franciaország*); Balási Csaba, Dudás Gyula (*Románia*); Olesz Figol, Olga Figol, Ivancso András (*Ukrajna*); Nina Rostwska (*Lengyelország*); Aby Szabó Csaba, Hézsó Ferenc, Horváth Katalin, Horváth János, Katona György, Kelemen Marcel, Láng Eszter, Madarász Gyula, Nagy Előd, Petkes József, Szabán György (*Magyarország*).

2. turnus (március 1–15.) – Sato Kauruko, Etsuko Nakamura (*Japán*); Márta Mekker (*Németország*); Vaszil Beca, Földessy Péter (*Ukrajna*); Gyurkovics Hunor, Zsáki István (*Szerbia*); Krystyna Galat–Gryzwa, Dariusz Hankiewicz, Krzysztof Sak, M. Majka Zuzanska (*Lengyelország*); Ábrahám Jakab, Balázs József, Bálint Zsigmond, Hunyadi László, Sütő Éva, Szabó Vilmos, Székely Géza, Vass Géza (*Románia*); Ludmilla Lakoma Krausowa (*Szlovákia*); Vencsellei István (*Magyarország*).

3. turnus (március 16–30.) – Szergej Biba, Jurij Varga, Iván Pikoliczki (Ukrajna); Ryszard Dudek, Frantisek Turowsányi (Szlovákia); Maja Muiznicje, Anna Silabrama (Lettország); Buhály József, L. Ritók Nóra, Seres Géza (Magyarország).

BURAI István, MICSKA Zoltán (művészeti vezetők) és H. CSONGRÁDY Márta (művészeti titkár) a művésztelep mindhárom turnusában részt vett.

Kilencezes pannó a Hortobágyról

A művésztelep második turnusának munkáit bemutató kiállításon avatták fel a Sato Kauruko, Burai István, Olga Figol, Zsáki István, Hézsó Ferenc, Olesz Figol, Micska Zoltán, Szabán György és Dudás Gyula által készített mozaikos pannót

Ötlet és reprodukció: H. Csongrády Márta

Gazdag fotódokumentum-tára van a Hortobágyi Nemzetközi Művésztelepnek.

Az előző év terméséből szemelgető katalógusokban is közlik a szerkesztők a művésztelep ünnepi és hétköznapi pillanatait, a megnyitók, tanulmányutak és műtermi vívódások képeit.

Itt két, eddig nem publikált fényképet adok közre.

Gyurkovics Hunor társaságában a már elhunyt Égerházi Imre (középen) és Torok Sándor (bal oldalon) festőművészek ülnek. Lent: Torok Sándor tárlatnyitó előtt az Aranybika folyosóján

H. Csongrády Márta archívumából

VALAKI MINDIG...

Valaki mindig hívja az Istent,
ha úgy érzi, félelemre gyenge.
Parázson térdepel s imádkozik,

szívének riadt verését követve:
percenként százhuszat verő ütemre.

Folyók és tenger vizében mindig
látja az Istent – mint a keresztnen –,
kinek sóhajtása vízzé válik,
s álma átfolyik a felázott testen.

Fázom! –
A hiányt tudod-e mondani szebben?

CSOKONAI

(Bod László emlékére)

A poéta búsán elvándorolt,
hogy megmerítkezett e porban.

Pennája volt a botja, s szívében
– bár kutatta mindig, hol van –
őrzött “fársángos nagyvilágot” holtig.

Baráti ünnepeltek érte virtust,
s míg a rosszra mentség épült volna estvig,
kacér talányként hagyott ránk modus vivendit.

LÁNYOK A PUSZTÁN

(Balási Csaba néhány fotója mellé)

Amikor szemhéjunkon legelészik a nap,
és megérezzük a tikkadt szél
fuldoklását a fűcsomók között.

Amikor bikák ezüst nyálából szövött
álmainkat látjuk a feslett horizonton.

Amikor kicsorbult késünkön az él...

Akkor eljártsszuk még a délibábot.

Akkor összefoltozzuk az álmot.

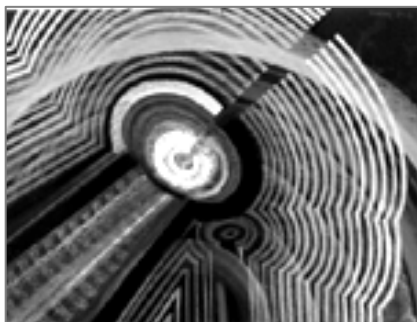
Akkor kenyeret szelünk az érkezőnek,
és elámulunk egy gyöngyöző öl magányán:
puszta vágyunk mennyi dús ugart benőhet!

A FÉNY KITERJEDÉSE

Torok Sándor festőművész (1936–2006) emlékkiállítás Hatvanban, a Moldvay Győző Galériában

„Kozmikus egzisztencialista” művészek titulálták Torok Sándort a *Tér és idő* című szabadkai katalógus előszavában 1985-ben, aki „a nagy terek és a rövid idő” birodalmában él. Torok Sándor 2006 júniusában meghalt, s a „rövid” 70 év alatt is hatalmas űrt hagzott, amit távozása óta érzünk.

Azzal is megújító szellemű volt, hogy nemcsak a tér és a fény egyszerre művészi és filozófiai problémáját kutatta – Ács József 1972-es szegedi megnyitójának szavaival azt: „menyire vagyunk jelen és itthon, mennyire idegenek egy térben” –, hanem radikálisan átértékelte a síkvidéki tájfestészet fogalmi rendszerét is.

Torok Sándor: Ritmusok a térben

„Torok kitörésének nem volt semmilyen alkalmas párhuzama az adott kultúrkör művészeti értékrendszerében, így szinte azonnal szuverén értéként rögzült a szakmai-kritikai tudatba” – írta róla Szombathy Bálint a 2006-os katalógus előszavában, és ő volt az, aki február 22-én a hatvani

Moldvay Győző Galériában is megnyitotta Torok március 21-én zárult emlékkiállítását.

Torok Sándor: Modulációk

Torok Sándor 1964-től kezdve a lírai és absztrakt expresszionizmust, illetve a geometrikus szimbolizmust képviselte. Művészetének autochton jellege, „bennszülött és ősi” volta az európai modern tradíciójával ötvöződve belső feszültségek rend(szer)-teremtő szándékában jelentkezett.

A Belgrádi Egyetem közgazdasági karát és az Újvidéki Tanárképző Főiskola képzőművészeti szakát végezte el, és szabadművészként dolgozott – előtte a szabadkai képzőművészeti találkozó szakmunkatársa, illetve a szabadkai Népszínház reklámgrafikusa volt. Európa számos országában több mint 70 önálló kiállítást rendezett, több száz hazai és nemzetközi csoportos tárlat résztvevője, számos művésztelep alapítója, vezetője és tagja, összesen több mint harminc telep rendszeres résztvevője volt.

Munkásságát mintegy 25 jelentős hazai és nemzetközi díjjal jutalmazták, köztük az újvidéki Forum-díjjal, Káplár Miklós-, Dévics Imre-, Boromisza Tibor-, Tőkés Sándor- és Októberi-díjjal, Csontváry-plakettel, a lengyel Opole város, a zentai művésztelep akvarellfestészeti, a makói és a Cívis nemzetközi művésztelep díjával.

S ott van az elismerések sorában a III. Összhangyel Pasztelbiennálé és a III. Nemzetközi Festészeti Biennálé különdíja, a gyergyószárhegyi „Szerencsepatkó-díj”, megkapta a Munkácsy Galéria diplomáját, az országos tájfestészeti biennálén lett ezüst- és bronzdiplomás, nívódíjat és kiemelt díjat kapott a Hajdú-Bihar megyei tavaszi, valamint a debreceni országos nyári tárlatokon.

Torok Sándor
„Pannon” modulációi

Munkáit Európa számos országában nemcsak bemutatták, de azok a világ tucatnyi országának közgyűjteményében is szerepelnek.

Torok Sándor elsősorban emotív festőnek tartotta magát, de nem tagadta a gondolatiságot sem. Az a fajta természet állt közel hozzá, amely még szabadon alakíthatja magát, s ahol az első látásra kaotikusnak tűnő biológiai kuszaságban fel lehet fedezni a belül feszülő hatalmas rendet.

Az emberi-festői aspektusból befogható legnagyobb volumenű világtól, a kozmosztól jutott el az úgynevezett kis világokig, melyek összességükben az univerzummal érnek fel.

A makrokozmosz dermesztő hidegétől ért el az ikaroszi perspektívát, a szférikus távlatokat is képeibe építő szemléletig.

Szimbolikus alkotói világában is az expresszív szín- és formaélményeket őrizte meg, pasztellkrétáját a sorssal bölcsen viaskodó, a drámát elfogadó – s ebből fakadóan a groteszkre és a derűre is hajlamos – festői alaphabitus irányította.

DEÁK NONNA KIÁLLÍTÁSA az örmény kisebbségi napokon a megyei könyvtárban

A LOVAKRÓL

*A lovakkal az a baj:
megszereti égő lelküket az ember.
Talán mert kevés-hitű,
s egy fájó földi asszonyt szeretni nem mer.*

*Hogy lép a ló a szélben,
tán irigykedik rá – büszke tartása van.
Ady úr lova kérdez,
s az ember holtra vált, mert oly bizonytalan.*

*Azért, igen bölcs a ló:
mert játszani tud azzal, hogy szigorú társ.
Rád néz, s megszeretteti
az életet. – És ez a legnagyobb tudás.*

A ló és az ember viszonya e nemes állat domesztikálása óta foglalkoztatja a kultúrákat, és benne természetesen a művészeteket. A fenti vers egy fajta rövid, lírai értelmezési kísérlet, s annak köszönhetem formába öntését, hogy találkoztam Deák Nonna kiállítási anyagával, amelyben külön ciklust alkotnak a ló-ábrázolások. Itt a ló nemcsak vezérmotívum vagy anatómiai lecke, hanem a látvány alapú allegorikus kompozíció kerete is.

Amikor dr. Bagi Éva közvetítésével látóterembe került Deák Nonna festőművész, a név hallatán eszembe jutott: nem is teljesen új ez a találkozás, hiszen már láttam (még ha nem is beszélgettem vele). Az arca is, a lovakról készült érzékeny és impulzív grafikák is felsejlettek az emlékezetben. S régebb óta figyelemmel követ-

ve Debrecen és a régió képzőművészeti közéletének történéseit, rémlett, hogy néhány évvel ezelőtt, a 2000-es évek legelején kiállításokon már szintén láthattuk a munkáit. A Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep kuratóriumának tagjaként a művésztelepi meghívottak között, a záró-kiállítások és a katalógus-kollekciók anyagában láthattam műveit. Itt is lovakat rajzolt és vázlatozott, ceruzarajz- és kréta-tanulmányokat készített.

Deák Nonna a kiállítást megelőző napon mesélte el, hogy a lovak rajzolásának szeretetét éppen a művészteleptől kapta, Égerházi Imrétől, aki 2000-ben meghívta a Hortobágyra, majd a művész halála után, 2002-ben szintén a meghívottak között szerepelhetett. És beleszeretett a tájba is, a végtelen pusztaságba, ahol lélegzet-

hez jut az ember, fiziológiai és lelki értelemben egyaránt: lélegzik a tájban, mely lelket éltet.

Ez a végtelenség azonban kijelöli a pontos állomásokat a térben (a földrajziban és a szellemi identitásban) – a kövek világa, a platán-gyökerű ott-onok és a magyar-alföldi létezés színtereit kötik össze a lovak sörényeként az égit lebegő lelki hajszálgyökér-szálak. Mert amikor faggatom erről, emlékeztetem, hogy legutóbb egy internetes keresőben találkoztam nevével: a cikkben egy hajdúszoboszlói kiállításról olvastam és egy ünnepegről – tudniillik, az örmény származású Deák Nonna 2006-ban kapta meg a magyar állampolgárságot. A „kövek zenéje” – Bagi Éva könyvének szóképét kölcsönözve – elkíséri a pusztába is.

Deák Nonna 1997-ben került Magyarországra, s egy év múlva, 1998-ban telepedett le itt. A rokonok Örményországban vannak, származását, gyökereit mindvégig őrizte, örmény nyelven beszéltek édesanyjával, akitől egyébként művészi hajlamait is örökölhette, hiszen édesanyja operaénekes. Abházában született, Grúziában élt, művészeti tanulmányait Groznijban, a képzőművészeti főiskolán végezte (szomorúan mondja: ma már az épület sincs meg, ahol tanultak); majd Szocsiba költöztek, ahová nyaranta rendszeresen visszajár. Néhány olajfestménye a szocsi emlékeket idézi meg, a természeti és – több utalásában – az épített környezetet.

S ezekből a képekből hadd emeljek ki kettőt – nem a biográfiai, hanem az esztétikai szempontok alapján. Deák Nonna tájképein a színek viszonylag kevés történést indukálnak, inkább a hangulatot írják le. A plein air

hatásokat visszaadó, napfényes platanligetek karcsú és izmos méltóságában apró színtoltokként jelenik meg az ember, s ez a visszafogottságában is expresszív jelzés megváltoztatja a viszonylatokat és a nézőpontot. Az emberi jelenlét valamilyen formában az emberek és fák viszonyát szimbolizálja, a kiszolgáltatottságot és a biztonságot egyszerre. Egy másik munkáján a fák mögül elővilágló vörösek (a szanatórium kempingrészében felállított sátrak képze- te) derít és játékoságot kölcsönöz a képnek.

Deák Nonna azt mondja, hogy művészetében a legfontosabbnak a látványhűséget tartja, a természeti élet figuráit és látható jelenségeit, a bennünket körbevevő életet. Természetesen mindannak képét, ami bennünket körbevesz, befolyásolja a hangulat, a bennünk lévő „környezet” – de ez a viszony fordított is lehet. A környezeti és lelki hangulatok egymásba játsása a tájképekénél olykor erősebben jelentkezik a csendéleteken. A virág nem egyszerű csokor, de hangulati kompozíció is, gyümölcsös-virágos csendélete pedig túlnövi a látvány-tanulmány jellegét: a profán tárgyi leltár mögött az életjelképekhez kapcsolódó vallomás húzódik.

De más hangsúlyokat is kijelöl Deák Nonna vallomása: „Akkor vagyok boldog, ha lovakat rajzolhatok.” S visszaérkeztünk a kiállítás meghatározó sorozatához. Nem mélyedve el a technikai részletekben, érdemes megjegyezni, hogy Deák Nonna a ceruza, a tus, a pasztellkréta mellett más anyagokkal is kísérletezik. A tusrajzokhoz például lúdtollat használ, a lovak puha téglavöröse valóban a téglaporából formálódik meg, az archaikus

mélységeket lebegtető zöldes-szürkék pedig úgy jönnek létre, hogy a művész hamut oldt bele a festóanyagba. (Talán ezeknek a szín- és anyagoldásoknak köszönhető az is, hogy néhány grafikája festményhatásokat ébreszt.)

A lovakról rajzolt sorozatában három főbb kompozíciós és tartalmi irányt vélek felfedezni. A vonalak és fehér felületek játékára is építő tusgrafikák a mozdulat és a tartás, illetve a lovak közötti viszonyok vázát, mint tiszta alapképet (grafikai képletet) mutatják be. A sorozat törzsét alkotó ló-ábrázolásokat nevezhetnénk életképeknek is, hiszen valóban felfedezük a zsáner-jelleget. Itt azonban a ló-ember metafora teljes kompozíción keresztül, allegorikus kifejtéséről van szó. Ahogy a lovak viselkednek, illetve amilyen viszonyt egymással kialakítanak, az kódolt mintája lehet az emberi kapcsolatoknak is: a harcnak és a szeretetnek, a reménynek, az óvatosságnak és a bizalomnak. A habitus meghatározza a helyzetet, de ez fordítva is igaz: a bemutatott élethelyzet alakítja a pillanatnyi viselkedést. Jelen van azonban az ember is: a ló és ló közötti viselkedést az ember figyeli, illetve egy helyütt – valódi kompozíciós és művészi trouvaille-ként – megjelenik az ember árnyéka.

Az esti tűznél archaikus csillogást kap az embert és tüzet néző lovak tekintete, s benne az ember mintegy saját ösztöneit, tudattalanját látja viszont. Deák Nonna azonban nem pszichologizál, inkább megszólít.

Végül: három kompozíció konstruktív szimbolikus jegyeket mutat fel, a komponálás és dekomponálás révén új sorrendiséget állít elénk a művész. A lófejek szinte egymásból nőnek, sörényük fasor, s az általa elrejtett messziség megjelenik tekintetükben. A másik képen a geometrikus ívek szabályozzák a lovak mozgását, átírják a lendületet, adnak egy másik, metafizikusan is értelmezhető dimenziót. S arrébb megtörténik a ló metamorfózisa: A *Hortobágyi rózsák* című kompozíció azt a kiindulási pontot keresi, ahol a ló, a virág és az ember minősége, esszenciája közös gyökérből fakad. Ez pedig (érzésem szerint) nem más, mint a büszkeséget mindig legyőző remény.

Talán nem is baj, hogy a lovakat könnyen megszereti az ember...

Szeretet
Deák Nonna grafikája

BURAI ISTVÁN FESTŐ- ÉS GRAFIKUSMŰVÉSZ KIÁLLÍTÁSA SIÓFOKON, A KÁLMÁN IMRE KULTURÁLIS KÖZPONTBAN

Ragaszkodtam hozzá, hogy a siófoki kiállítás anyagának elszállítása előtt megnézzem a munkákat. Nem mint-ha nem ismertem volna elég jól Burai István művészetét, vagy kételkedtem volna az összeállításban... Tudtam: hiába van egy kisebb múzeumra való életműanyaga, nem elégszik meg a visszatekintéssel.

Nem tévedtem. A nemzetközi díjas vagy az országos nyári tárlaton nívódíjas munkák, vegyes technikájú színházi továbbgondolások vagy az utóbbi két-három esztendőben született művek mellett igen sok új festményével és grafikai lapjával találkoztam. Február második felét a hortobágyi művésztelepen, annak vezetőjeként is, intenzív munkával töltötte, friss, lírai szimbolikus, az expresszív szépség-geisztusokat az archaikus indulatig fokozó, mélyről fakadó, súlyos, mégis önfeledt mámorú kompozíciókat készített.

Buraitól a siófoki tavaszi fesztiválra készült programfüzet kiállítás-hívogatójában azt is idézték a rendezők, hogy „egy előttünk lévő fehér felület ott hordozza magában az élet minden mozzanatát: tragédiát, humort, színességet, szürkeséget, groteszket és racionalitást. Ezeket mind ismerjük, de hogy az alkotó belső tudatalatti energiájának a vonalak, színek miként adhatnak értelmezhető eredményt, azt csak sejteni tudjuk.” S én erre azt mondom, hogy nem is kell értelmezhető eredmény. Hiszen Burai István – bár tudatosan és következetesen építette fel saját, a lelkek ősidejében születő mitologikus hely-

zeteit, aztán többnyire reneszánsz ruhába bújó figuráival népesítette be azokat; s bár jól körvonalazható művészi szándék teremtett szimbólumot nála a madárból, a lóból, az egyszerre büszke és kiszolgáltatott, furfangos és naivan érzeki nőalakokból – elsősorban az érzelemre, az érzelmi-indulati asszociációkra apellál.

Burai István tusgraffikája

Egyéni alkotói világát ugyanúgy jellemzi a lírai hangulatok és a humor iránti érzékenység, mint a groteszk és drámai összhangjának érzékeltetése. Díszleteivel egy mitikusnak tűnő, de mai, tehát allegorikus világba helyezi szereplőit és helyzetét. Következetes jelrendszerében a mesés történetek hősei, az álomképek alakjai és a groteszk látomások figurái a minden-

napok szereplői lesznek. A királyok és lovagok, a reneszánsz hangulatot, a visszafogott méltóságot és az álomi bujaságot egyaránt megelevenítő nőalakok, a mítoszi szereplők által megtestesített archaikus jelleg tehát nem valamilyen megbocsátó anekdotizmusba vagy sopánkodó nosztalgiába fordul át, hanem minden ízében friss és mai üzenetű.

Fájdalmas is, persze, de nem fájdalomként, hanem szépségként éljük meg a képek „kiterjedését” – és ebben a vonatkozásban (bár konkrét stílusjegyek nem utalnak erre, mégis) a spanyol Goya vagy a magyar Kondor Béla üzen tovább általa. Ám Burai nem nyelvezetüket kölcsönzi, hanem a látomást.

A képet gyakran nem az expresszív dráma formálja gesztussá, hanem a magába fojtott személyes érzés találja meg nála a világhangulat kötéspontjait. Az expresszió, a kifejezés így nem önmagában drámai, hanem a kor, az egyén és közösség, az általános vágyhangulat és a valóság megélt lehetetlenségének lüktető ellentmondása miatt lesz az.

Egyszerre játékos és drámai, a kiemeléssel és az elhallgatáson alapuló vonal-, forma és tömegalakítása, a festményekben is gyakran grafikai jelleget őrző kompozíciós megoldásai, a kromatikus elemeket a grafikai sík-tér-tömeg alakításával ötvöző alkotói módszerében a kép epizódjai jelekké változnak vissza. Így a nyers esztétikum,

az árnyalt etikai tartalom és a tömör közlésmód ellenére is cizellált játékoság ugyanúgy azonosíthatóvá teszi a Burai-képet a kiválasztott történelmi vagy mitikus közegben, mint a klasszikus formanyelvet értelmező jelenben, illetve a látomásokon alapuló szürrealitás világában.

S reflektál az üvegfestmény technikájára is amennyiben néhány jellemző Burai-alkotás formaképzési, szerkezeti-hangulati sajátosságaira gondolunk. Ezért is indokolt például az olyan művek egymás mellett szerepeltetése, amelyeken egy helyütt a figura háttérét ólomosztásnyi felületekre bontja fel a művész, az alakot helyezve a szerkezet lírai dimenziójába, másutt maga a szerkezet, a szín- és formastruktúra válik főszereplővé, a figura csupán attribútum, az egyetemes létezés tereit azonosító kellék.

Burai István festménye

Nagyobb (monumentális) sorozatait is összefogja a téma, a technika, a stílus és a szemlélet, a grafikai és a festői nyelv, a plasztikus formakezelés vagy a síkdimenziós látomás egyisége, mindig újrakódolva a már létező fikciót. Itt hívom fel a figyelmet – az emlegetett terek mellett – az időtlenségre, ami egyrészt a mítosz időtlensége, másrészt a folyamatos jelen filozófiai kérdését veti fel.

Tavasza van, de mondhatjuk, hogy a művész számára ez az évszakos idő az alkotás állandósága, tehát időtlensége is. A tavasz jelenti a művész számára a legnagyobb felelősséget, és ez kívánja meg tőle a legnagyobb igazmondást.

*Fotó és festmény találkozása
Burai István
színházi sorozatában*

Télen hallgat, ősszel tagad, nyáron felelőtlenül nyilatkozik az ember, de tavasszal igazat kell mondani.

Ezért lehet a művész számára valamósos évszak a tavasz.

Az örök tavasz.

Siófok erősíteni kívánja a kulturális kapcsolatot Debrecennel

Burai István kiállítása volt a Siófoki Tavasz fesztivál nyitórendezvénye. Megnyitójában Kiss László, a Kálmán Imre Kulturális Központ igazgatója visszaigazolta Matyikó Sebestyén József, a Kálmán Imre Múzeum vezetőjének évtizedes törekvését, miszerint rendszeresen bemutatkozhatnak itt a debreceni képzőművészek, Debrecen kulturális rangját elismerve, erősítve egyben Siófok vonzását is. Beszélgetésünkön Kiss László arról is beszámolt, hogy a jövő év nyárára tervezett első Stefánia Fesztiválon szintén számít a debreceni közreműködőkre. „Stefánia hercegnőről nevezték el a siófoki vitorláskikötőt, és szobra ma is ott látható. A Stefánia Fesztivál kicsit operettes elnevezés, de olyan történelmi személyiséghez kötődik, aki Siófokon valóban megfordult.” A történelmi arcképcsarnokot színesítik az irodalmi és művészeti élet klasszikus alakjai, összekötötést keresve és teremtve a mával. S máris közös pont Holló László, akinek művei ott lesznek a siófoki képzőművészeti gyűjteményt bemutató fővárosi kiállításon májusban, s Varga Imre szobrászművész, aki Siófok szülötte, s szobrai Debrecenben és a régióban is nagy szeretet övezi.

A KERTVALÓSÁG MINT EGZISZTENCIÁLIS KÖZEG

Pálnagy Balázs festőművész kiállítása Hajdúböszörményben

Az 1927-ben született Pálnagy Balázs életművét jól ismeri szülővárosa. Fél évszázada mutatkozott be először, és azóta rendszeresen szerepel a kiállításokon. De vajon kielégítő választ adtunk-e arra a kérdésre, ami a művészgenerációk felelősségét faggatja? Az édesapa, Pálnagy Zsigmond művészete viszonyítási pont, nem a megismétlés, hanem a hagyományt őrző és a hagyományt alakító megújításra kötelez. Ugyanúgy érvényes ez a fiúra (unokára), az ifjabb Pálnagy Balázsra is. Hogyan sikerült kialakítani az önálló karaktert, ami a Pálnagy-generációk folyamatosságát, az egyes életművek autonóm jellegét, a közös gyökerű sokárnyalatuságot is jellemzi?

Ha ehhez hozzáadjuk: Pálnagy Balázs rajztanári diplomájának megszerzése után nyugdíjba vonulásáig tanított (debreceni általános iskolákban és a református gimnáziumban), azt is összegezni kell: vajon a rajztechnikai vagy műtörténeti ismereteken túl milyen szemléleti útravalót adott a felnövő generációknak? Mai, közkeletű kifejezéssel: a vizuális kommunikációban miként hívta fel a figyelmet arra, hogy a képi szemlélet, az ember és környezetének párbeszéde, az ember külső és belső valósága közti kapcsolatteremtés hogyan alakítja az ösztönös érzéki és a szellemi elvonatkoztatott tengelyében a lelki világnézetet is?

Harmadikként az életmű karakterére nem csupán a művészörökség és nemcsak a pedagógia volt hatással, de az iskola- és közösségteremtés egy

másik formája is: a művésztelep. Pálnagy Balázs alapító tagja volt a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelepnek, s annak ma is állandó tagja, az akvarell hangulati frissességével a hagyományos látvány-építkezésből képes a lírai expresszív elvonatkoztatásokra, egyszerre őrizve meg a látvány érzékeségét és lelkiségét.

*Pálnagy Balázs
2006-os művésztelepi akvarellje*

Pálnagy Balázs (Maghy Zoltánnal együtt) – előbbinél az apai örökség, utóbbinál a Hortobágyi Kolónia révén – összekötő kapocs volt a nem stílustörténeti, hanem esztétikai szemléleti értelemben vett klasszikus és romantikus között: a múltban példa értékű üzeneteket a mának szóló, közvetlen valóságból merítkező képzőművészeti kifejezéssel ötvözte. A közös pont, a kiindulási alap pedig az úgynevezett tájvalóság volt. Miként él nemcsak körülöttünk, hanem bennünk is a táj? Hogyan alakítja – esetenként hogyan határozza meg – az ember karakterét

a környezet? Miképpen veszi magára a táj az emberi hangulatok és érzelmek minőségét? Tehát hogyan lesz a tájnak emberarca?

Pálnagy Balázs festészete jól példázza azt a ma is érvényes utat, mely szerint a tájábrázolás akkor adhat többletet, ha nem csupán imitáció, hanem kifejezéssé válik. Ha a táj, a természet külső élete az ember belső életével harmonizál. Ez a jelleg természetesen nem zárja ki azt, hogy feszültséget közvetítsen, ami érzékelhető Pálnagy akvarellfestészetében is. A táj lelke és az ember lelke kölcsönhatásban van egymással, párbeszédet folytatnak, egyik a másikban visszatükröződik. Ez a vonás újabb árnyalatot ad a harmónia és diszszonancia kérdésére vonatkozó művészi válaszoknak. Pálnagy Balázs ugyanis nem idealizál – még ha nem egyszer a nosztalgikus harmóniavágy szól is ki a képből –, hanem azonosít és konfrontál. Egyszerre állít és kérdez. Az emberi viszonylatokat helyezi a tájba, a kertbe, még akkor is, ha az ember konkrétan nem jelenik meg (a „kertművelőt” csupán néhány kompozíción látjuk). Ha a tájvalóság az emberi lélekvalósággal van összehangban, akkor örvendezik ennek a nyugalomnak. Ha pedig a természet valósága diszsonáns hatásokat kelt bennünk, akkor számon kér és figyelmeztet. Felhívja a figyelmet arra – a lírai realista, vagy gyakran a sajátosan impresszionisztikus kompozícióba allegorikus tartalmakat is becsempészve –, milyen értékekről nem szabad lemondanunk. Mert a

természet tükre megmutatja, hogy hol sérül a mi emberi rendünk. Pálnagy Balázs a kertbe menekül, oda húzódik vissza, a kertvalóság allegóriájában sztoikus boldogsággal veszi tudomásul a rendet. A világ, a természet és a természettel harmonizáló ember rendjét.

Fülep Lajos művészettörténész joggal írhatta, hogy amikor a természet a festő benyomása, akkor már világnézetéről is beszélhetünk. A művész szuverén módon átformálja a természeti képet azzal, hogy belevetíti szubjektív lelkivilágát, és ezzel a saját képére formálja át a tájat. A művésznek tehát a műben visszatükröződő kedélyét is látjuk.

*Pálnagy Balázs akvarellje
a Kertem sorozatból*

A kiállított művek majdnem fele erre konkrétan is utal. A kert eleve a személyességet, a biztonságos szigetet jelenti. Összeköti az emberi szükségletek alsó és legfelsőbb régióit, tehát az alapigények kielégítését – ide tartozik a biztonság is –, valamint az önmegvalósítást és az esztétikai igé-

nyeket. A kert-allegória a tevékeny (a szemlélődésben is aktív) életformát feltételezi. Elűzi az unalmat, a bűnt és a szükségét (mint Voltaire Pangloss mesterének üzenete is erre vonatkozik), tehát egybekapcsolja az ösztönöst, az erkölcsöst és a szellemit.

Vallomásos, ars poétikus ez a viszony, amikor egyes szám első személyű birtokjellel szól a kertről a művész. Erre az intim atmoszféra mellett a címek is utalnak: kertem árnyékai, Kertem színei, Virágaim, Kamrám. A természet Pálnagy Balázs benyomása, a kert az ő tájvalósága és egzisztenciális közege, ez pedig – Fülep Lajos-sal szólva – már világnézet is.

S van egy másik kulcskép is a tárlaton: Belső erdő. Képzettársításomban ez egyszerre jelenti az erdő belsejét, de jelenti az ember bensőjének, az

ember lelkének erdejét is. Az érzéki tájvalóság érzelmi valósággá formálódott át, de szellemi közeggé is együttal, hiszen az erdő, mint metafora – hasonlóan a kerthez –, egy személyes mitológia kereteit jelöli ki.

Végül a Pálnagy Balázs-féle akvarell néhány sajátosságára hívom fel a figyelmet. Az akvarell különös helyet foglal el a képzőművészeti technikák között, ugyanis egyaránt sorolják a festészethez és a grafikához is, a vegyes technikák egyik alkotóeleme. Az olaj-képekhez tanulmányként szolgált, a grafikát pedig színezték, árnyalták vele. A gouache vagy a száraz akvarell sok grafikai hatást mutat fel, a kihagyott, fehér papírfelületek is a grafikai kontrasztokra emlékeztetnek. S a vizes akvarell bravúros festői megoldásokra alkalmas, atmoszférát

érezkeltet és frissességet sugároz, az árnyalatok és tónusok, a színek tünékeny és áttetsző keveredése magát a lélekhangulatot csillogtatja vissza. Pálnagy mindkét válfaját használja, valóban festői képet hozva létre.

*Pálnagy Balázs:
Utcarészlet (akvarell)*

A KALAND MINT ÉRZELMI LÉTFORMA

Uzonyi Ferenc festőművész kiállítása az Agráregyetemen

A szervezők talán nem feltétlenül a legjobb címet választották Uzonyi Ferenc festőművész kiállításához, melyet a „140 éves a debreceni gazdasági és agrár felsőoktatás” programjainak keretében március 28-án nyitottak meg a Debreceni Egyetem Agrár és Műszaki Tudományok Centrumában.

„Agráros a művészvilágban” – bár tényszerűen utal rá a cím, hogy Uzonyi Ferenc agrárdiplomát szerzett, s hogy a képzőművészet területén elért sikerei alapján ismerjük őt, a címsugallattal ellentétben azonban nem egyszerű kirándulásról vagy érdekes kalandról van szó a művészvilágban, hanem egész életről, mindent meghatározó létformáról, alkotói döntésről és vállalásról.

Igaz, hogy Uzonyi Ferenc végső soron az agráregyetemnek köszönheti azt, hogy festőművész lett, nem pedig agrármérnök, hiszen már az 1980-as években itt működött az a Csontváry Képzőművészeti Kör, melynek munkájába Uzonyi is bekapcsolódott, s kinyílt előtte egy másik világ is, az ő világa, ahol a növényi és állati létezésnek a műveltségi hagyományból eredeztethető szimbólumait, a folyamatot és az állapotszerűséget, mint szemléleti alkotóelvet tette magáévá.

A folyamat (mint növekedés) nem egy korábbi korszakában – például a fa és az ember átváltozásait látomásos módon rögzítő festmény-allegóriáiban – meghatározta kifejezésének irányát. Az állapot megjelent már első, fiktív tájképeinek (vagy lelki táj-asszociációinak) időszakában; a kettő

pedig ötvöződött az öt évvel ezelőtti karnevál-sorozatában.

S Uzonyi Ferenc képeinek meghatározó egységében az állapotot (mint folyamatból kiragadott pillanatot) érzékeljük ma is – nem sorolom ide a lélekállapotnak vagy hangulatnak a városképeket, épített környezetet bemutató festmények másodlagos kifejezését, de ide sorolom az enteriőröket vagy csendjeleket.

Uzonyi Ferenc: Tükörben (olaj)

A városképek és alakos plein air kompozíciók – de a portré vagy az akt enteriőrös vagy neutrális közegének – közös pontjáról, a fény sajátos, op-

tikai hatásán túl az érzelmi többletjelentésről később külön is szólni érdemes, az állapotba sűrített pillanat lelki-egzisztenciális jelentéséről és jelentőségéről azonban egy dolog már most biztosan megállapítható.

Uzonyi Ferenc olykor a stílus, máskor a téma vagy hangulat okán nosztalgikusnak tűnő festői létmegragadása minden, harmóniába feszített disszonanciájában mai gyökerű s érvényes üzenetű.

Az egzisztenciális jelző persze nem a gondolati vagy filozofikus építmények, hanem a lelki, érzelmi mezők karakterére utal. Ezért Uzonyi Ferenc nem formailag absztrahál, nem a kompozíciót és látványt bontja szét, majd építi újra. Nem is az eredeti látványt tölti fel érzelmi és hangulati jelentéssel, hanem az érzelmi (és érzéki) indíttatásokból épít fel egy képet. Természetesen ott van előtte a tárgy formában látott kép is, a modell vagy a természeti stáció és helyzet, Uzonyi azonban saját belső világát tárgyasítja, ha úgy tetszik: konkretizálja ezeken a festményeken.

És pontosan ebben az iménti értelemben lesz egzisztenciális, érzelmi

létforma az úgynevezett kaland. A művész számára ugyanis a külső világ minden megnyilvánulása kaland abban a vonatkozásban, hogy nemcsak a festői kifejezőmód, hanem a hétköznapi létezés során is folyton arra kényszerül: testet – színt és tömeget – adjon a megfoghatatlannak.

Hogy hússá és vérré váljon a szerelem, miközben a szerelem nem hús és vér, hanem a lelkek húst és vért is pezsdítő vibrálása; hogy mozdulattá váljék a fény, miközben a fény nem mozdulat, hanem olyan életenergia, amely képessé teszi a testet a súlyától való megszabadulásra.

Uzonyi Ferenc: Párizsi este (olaj)

Lent: *Leányportré (olaj)*

A művész kiállításait majdnem a kezdetektől, az 1990-es évek elejétől követhetem figyelemmel, és most, az Agráregyetemen bemutatott festményein, elsősorban a nagyobb méretű képeken – a kisebb táblák összhatásában, együttesében – érkezem ezt a megfoghatatlant, a kaland fénné válását, az érzelmi és finoman érzéki transzpozíció irányát egy olyan transzcendens sík felé, mely azonban megőrizz minden konkrét tárgyi jelet, így egyszerre andalítja el és mozgósítja a befogadót.

nált, imakönyvet, ágyút jelentett neki, amellyel megcélozhatta a gonosz halált” – bukkantunk rá másutt Hermann Hesse idézetére.

Majd a kiválasztott Weöres Sándor-szentenciára:

*Uzonyi Ferenc:
Fényben (olaj)*

S mit hozott még Uzonyi Ferenc az elmúlt két évtized festőlétéből? Néhány korábbi ars poétikájának üzente ma is érvényes.

„Talán a tudatalattiban létező kérdésekre az álmok adnak megfelelő választ, hogy ébren aztán még inkább megfoghatatlan dolgokról álmodozunk” – írta az alkotó. „November végigöpört az erdőn. A legfényesebben világító, tiszta, keveretlen színek kis palettája vigaszt, mentsvárat, arze-

„Itt minden örömbé / bogárka vész, // s a fájdalom mélye / tiszta méz.” Ehhez maga toldotta hozzá a következőket:

„A pillanatokba sűríthető valóság valahol az álom határán van.”

Bizonyos értelemben fentebb is az álom és az ébrenlét kettősségéről, a művészet mint fikciós valóság és a tapasztalati lét párhuzamairól szóltam. A természet és az ember reflexív viszonya fogalmazódik át.

Az ember nem a természet tükre, és fordítva: a természet nem az emberi hangulatok visszatükrözője. Uzonyi Ferenc ennél tovább lép.

Szimbolikus-szagrális, mert idolumokat is használ, mégsem az, mert meditatív tereiben az egyénire transzmált világhangulat sűrűsödik.

Egyszerű lenne kijelenteni: Uzonyi Ferenc impresszionista vagy látványfestő, bár e vonzódásainak konkrét jelei vannak (például Ferenczy Károlyt idéző témafeldolgoásaiban), s a virágos természeti motívumtárban, a formaalakító készségekben olykor a szecessziós szemlélet nyomait fedezhetjük fel.

Uzonyi Ferenc: Tavasz

Nem feszegeti a szubjektív idealizmus határait – tudniillik, hogy az anyagi világ tulajdonképpen csak saját képzeletünk kivételével –, miközben az alkotó egyszerre marad szubjektív és idealista.

Nem metafizikus, mégis a tapasztalat határain túli kérdéseket faggatja, ezt azonban az érzékeinkkel felfogható eszközök segítségével teszi.

A fényben például nemcsak a fény metafizikai jelentése van ott, hanem a fény fizikai létezésre gyakorolt, optikailag látszó, érzelmi és hangulati állapotainkat is befolyásoló hatása.

Nem romantikus és nem realista, miközben a hétköznapi élet elsikkadt egzotikuma ugyanúgy foglalkoztatja, mint a látványvalóság kliséinek aktualizálása.

A naturális szemléletű zsánerszituációt bár nem egyszer megtartja, a zsánérben azonban nem az ideált – mint képet –, hanem a kép mögötti érzelmet hangsúlyozza.

Uzonyi Ferenc: Ünnepre készülődve

Az aktokon – ezzel a műfajjal Uzonyi egyébként most jelentkezett először – szintén a fény érzéki testté

válása tükröződik, utalva egyben arra a paradoxonra is, hogy a művész a szabadságot keresi a szépségben, de a szabadság érzéki megtestesülése csak egy újabb korlátot jelent a szabadság kiterjedése előtt.

Uzonyi Ferenc: Akt fényben (olaj)

Legújabb összeállítását szemlélve nekem Egry József „fényfestő” korszaka jutott az eszembe, ennek egy sajátos változatát látom Uzonyi Ferencnél. Mint utaltam erre: festményein a fénynek szinte teste van. Ha újabb árnyalattal gazdagítva az értelmezést, közelítünk a művek felé: számára a fény jelenléte nem valamilyen csoda, nem is megfejthetetlen titok, de maga a természetes valóság. A titkokat megfejti Uzonyi azzal, hogy megfesti a képet. Amit nemcsak a belső fény ragyog át, hanem a természetiek is felerősödnek – tüzelnek és hidegen virítanak, alkalmazkodnak a helyzethez.

A varázslat titka, az álomhatár valósága, a pillanatokba sűrített folyamatos jelen idő titka

ott rejlik, hogy igyekszik alázatos maradni a tárgyával kialakított viszonyban. S ez ama képességből ered, hogy a művész azonosul a megfestett valósággal. Nem egyik pillanatról a másikra – van egy jól nyomon követhető folyamata. Több festményén e folyamat minőségét is bemutatja: a képen – itt elsősorban a nagyobb művek vázlataiként felfogható kisméretű kompozíciók együttesére gondolok – érzéklni lehet a tárggyal való azonosulás állomásait.

Tehát ha azt mondom, hogy Uzonyi Ferencnél a kaland érzelmi létformaként jelenik meg, úgy a festés kalandja nem kirándulás a hétköznapokból, hanem annak módja, hogy a művész emberként élje át a létezés titkait.

És rájőjjön arra, hogy mennyire kiszolgáltatott.

Uzonyi Ferenc: Stégen (olaj)

BÁRÁNYKÖNNYEK

Folytatásos regény (I.)

1.

Elmebeteg ötlet szilveszterkor költözni. Egerből Debrecenbe, egy majdnem albérletből egy majdnem lakásba. Ami persze szintén nem a sajátja, de legalább fizet érte. Előrelátható jövedelmét illetően ez egyáltalán nem viaszta, némi elégtételt csupán amiatt érzett, hogy ezentúl senki nem vághatja a fejéhez eltartott státuszát.

Bertalan ott ült a személyes holmiját és személytelen tárgyait rejtő dobozai és műanyag szatyrjai közepén, és kibontott egy dobozt. Ennek a véletlenszerű mozdulatnak csupán annyi, logikusnak tűnő előzménye volt, hogy az apja, aki segédkezett a költözésben, az utolsó fordulónál ezt a dobozt leejtette a bejáratnál. S ha már így esett, a pakolást célszerű volt ezzel kezdeni, annál is inkább, mert Bertalan fölöttébb gyanúsnak tartotta a dobozból kihallatszó csörömpölést. Tudomása szerint könyvek voltak benne, melyek tulajdonságait illetően eddig semmiféle olyan adat birtokába nem jutott, ami azt feltételezné, hogy a könyvek törékenyek lennének.

Bertalan apja, akit szintén Bertalannak hívtak, sebtében elbúcsúzott a fiától, és sietett is vissza Egerbe az utánfutós autóval, hogy még elő tudjon készülni a Szépasszony-völgyben rendezett szilveszteri bulihoz. Az ifjabb Bertalan az ebben való részvételhez a legcsekélyebb kedvet sem érezte, mert mióta ő is teljes jogú meghívottja volt ezeknek a fergetegesnek egyáltalán nem mondható összejöveteleknek, mindig ugyanabban az étteremben ültek, ugyanazt ették, ugyanazokkal az emberekkel, akik évek óta ugyanazokat a nótákat rendelték a pszeudo-cigányzenészekről, továbbá ugyanazokat a vicceket és állítólagos sztorikat kellett végighallgatnia.

A könyvek törhetetlen voltáról alkotott hite beigazolódott, a doboz tartalmát átvizsgálva azonban Bertalannak alkalmá nyílt a Shakespeare összes drámái négy kötetének lapjaira ragadt eperlekvár sajátos viselkedésén morfondírozni. Persze, a nagy áll eme „action gratuit” mögött, aki csak addig a pontig volt előrelátó, hogy az ő kis Bercikéje elsőként biztos a kedvenc eperlekvárját találja meg, hiszen tudta, hogy az unokája a lekvárnál már csak Shakespeare-t imádja jobban, arra viszont nem gondolt, hogy az üveg össze is törhet.

Rómeó és Júlia egészen összeragadt, mármint nem a két szerelmes, hanem a tragédia lapjai, és az örök szerelemnek hirtelen eperszaga lett, csakúgy, mint a velencei mórnak. Az 532. oldal alján lévő szövegről mutatój-

jával leszedte a lekvárt, lassan lenyalta, és úgy olvasta Othello vad epekedését: „*Bűvös teremtés! Hogyha belepusztul / A lelkem, akkor is szeretlek! És ha / Nem szeretlek, a káosz visszatér.*” De nemcsak a mórnak, hanem jutott a lekvárból A velencei kalmárnak is, a színművek közül, a vígjátékokból pedig A makrancos hölgy néhány lapja esett áldozatul. Bertalan örült neki, hogy a királydrámák epermentesek maradtak, ez a kötet ugyanis a gerincével támaszkodott a lekváros üvegnek.

Egerben egy kétszobás, loggiás, belvárosi lakásban élt, másfél perc sétányira a Dobó térhez. Harmincévesen már kezdett elege lenni a szüleinek való egy-fedéltől, s amikor végre megkapta élete első állását, úgy döntött, elköltözik otthonról. Ezt a döntését megerősítette az akkori barátnője életében bekövetkezett változás: ő is elköltözött otthonról. A helyzetet csupán az bonyolította, hogy a nő a férjétől költözött el, aki egyáltalán nem volt olyan megértő, mint Bertalan családja.

Kapóra jött, hogy Bertáné unokatestvére, Kálmán bácsi, egyéves vendég-tanári pályázatot nyert Helsinkibe, s habár a Keresztes-féle finn nyelv-könyvnek még csak az első hat lelkéjén rágta át magát, ez nem volt akadálya annak, hogy magyart taníthasson az egyetemen. Vitte a feleségét is, két lányuk már Pesten élt. Amikor meghallották, hogy az ifjabb Bertalan albérletet keres, egyetértettek az ötlettel, hogy egy felnőtt férfinak már a saját lábára kell állni, felajánlották, hogy ehhez a saját lábra álláshoz egy évig a lakásukkal tudnak hozzájárulni. Bercinek csak a rezsit kell fizetnie.

Azt elfelejtettem mondani, hogy Bertalannak már a nevével is gondjai akadtak, nem értette: ha így kiszúrtak az apjával a nagyszülők, hogy a Berta vezetéknevhez a Bertalan keresztnevet választották, miért kellett tovább is örökíteni ezt a hülyeséget. De aztán azzal vigasztalta magát, hogy még mindig jobb, mintha Bertalan lenne a vezetékneve és Berta a keresztneve. Élete egyik legnagyobb (és egyelőre egyetlen) áldásának ugyanis azt tekintette, hogy nem lánynak született. El fogom mondani azt is, hogy miért gondolta így, egyelőre azonban Shakespeare szilveszteri balesetéhez kell még néhány kiegészítést tennem.

A királydrámáknak egyszer már volt életmentő szerepe, mondhatni meghatározó és kizárólagos. Említettem ugyanis, hogy Bertalan barátnője, a telt idomú Laura, akivel együtt költözött oda édesanyja unokatestvérének lakásába, férjezettként volt nyilvántartva, és ezt a minősítést bíróságilag még nem törölték, amikor a férj meglátogatta őket.

Azt nem mondhatnám, hogy baráti hangnemben folyt a beszélgetés, de még az illó távolságtartás is hiányzott, értve ezalatt, hogy a férj előbb a feleségét pofozta fel, aztán belerúgott Bertalan combjába, amit Bertalan kissé zokon vett, és tőle szokatlan vehemenciával szerette volna az állólámpa talpas felével viszonzni ezt az udvariatlan gesztust. Aztán eszébe jutott, hogy a lámpa nem az övé, egyáltalán, a könyvein és a ruháin kívül itt semmi nem az övé, még a szeretője sem, vigyáznia kell Kálmán bácsiék

berendezésére, és nagyon úgy tűnt, hogy ezentúl a csapodár asszony erkölcsi cseire ismét a felszarvazott férj akar vigyázni. Hogy ennek újabb nyomatékát adja, megragadta a vacsorához előkészített hússzeletelő kést, és Bertalan állólámpa felé induló kezét vette célba.

Bertalanról egyébként tudni kell, hogy alkatra nem kifejezetten hőszerűelmes vagy amolyan harcias, keményfiú típus, sőt. 166 centire nőtt és 59 kilóval nehezítette a földet, amit tizenhét éves koráig csupán a későn érés reményében bocsátott meg a sorsnak, Amikor azonban ez a fizikai folyamat itt megállt, és húsz fölött sem akart újabb lendületet venni (hiába kísérletezett még a testedzéssel is), apróbb kétségei támadtak az isteni elosztórendszer igazságosságát illetően. Megjelenésének azért valamiféle tekintélyt parancsolt magas homloka, mely másodéves egyetemista korára már olyan magas volt, hogy egészen a feje tetejéig ért. Mint később Laura elmondta neki, azért szeretett bele, mert olyan okosan kopaszodik.

Most azonban ez a halántéka irányában is egyre nagyobb kiterjedést öltő hajhiány csak arra volt jó, hogy félelme az osztódással szaporodó veriték-cseppekben is megnyilvánuljon. Bertalan abban reménykedett, hogy az asszony a védelmére kel, de némileg csalódott, amikor azt vette észre, hogy Laura inkább a férjnek szurkol. Hirtelen nagyon sajnálni kezdte értelmetlen életét, és felötlött benne, hogy ha ép bőrrel megússza, másnap felmond a munkahelyén. Egyébként sem jó diplomás pénztárosnak lenni egy bevásárlóközpontban, úgy meg főleg nem jó sehol sem lenni, ha az ember leginkább halott.

Keresni fog valamilyen normális állást magának, már ha lehet egyáltalán megfelelő munkát végezni egy művelődési menedzser diplomával, amit slusszpoénként megtoldott egy vizuális kommunikáció szak elvégzésével is, most azonban valamilyen normális védekező alkalmatosságot kellene találni. Ekkor hirtelen Shakespeare királydrámáira esett a tekintete, amit Laura nehezeknek tett rá egy szál ibolyára. Bertalantól kapta a piacon, azt mondta, hogy ki akarja szárítani, és a lepréselt virágot az igazolványtokjában fogja hordani. Bertalan most úgy gondolta, Laura inkább azért tette rá a nehezeket, hogy ne lássa a virágot, persze, az is lehet, hogy a hússzeletelő kés látványa ingatta meg józan ítélőképességét.

Gyorsan felkapta Shakespeare-t, találmra kinyitotta a VI. Henrik I. része negyedik felvonásának I. színénél, és mintha a színpadon állna, szavalni kezdte Henrik szavait: *„Űristen, az örült agyban mi tombol, / Ha ilyen apró, léha ügyekért / Keletkeznek hatalmas pártviszályok? / Unokabátyáim, York, Somerset, / Kérlek, maradjatok békén s nyugodtan.”* A dühös férj megállt, mintha egy sokkalóval találta volna szembe magát, de a veszély még nem múlt el. Bertalan folytatta, immár York szavaival, habár nem volt róla meggyőződve, hogy éppen a legmegfelelőbb helyen nyílt ki a könyv, ezt olvasta ugyanis, míg fél szemmel a késre meredt: *„Előbb karddal döntsük el a viszályt, / Aztán parancsoljon felséged békét.”*

Bertalan nem folytatta, elakadt a szava a riadalomtól, hogy ezzel a szobaszínházi produkcióval csak tovább szítja az öldöklési vágyat, melynek egészen nyilvánvaló tárgya most ő maga volt. De a férj haragja ebben a pillanatban elszállt, és szinte visszafoghatatlan kacagásba kezdett. Mindkét kezével a combjait csapkodva azt kérdezte Laurától, hogy ez az ember tényleg örült-e, és ha igen, akkor nem volna-e szüksége a nőnek egy másik, egy korábbi örültre, ő ugyanis örülten szerelmes az asszonyba.

A VI. Henrik, mondta Bertalan, akinek a félelemtől majdnem epegörerse lett, és hagyta, hogy Laura kísétálgjon a férjével. Mikor másnap Bertalan hazaérkezett, és kinyitotta a postaládát, nem is lepődött meg, hogy a Laurának adott lakáskulcsokat ott találta az akciós pizzát és kedvezményes internet-előfizetést kínáló szórólapok mellett. A lakásból természetesen hiányoztak a nő cuccai, és Laura még ki is takarított, Bertalan szennyesét kimosta, alsóneműjét kiteregette, amiről azt gondolta, hogy Laura azért őt is szereti, csak már nem annyira. Még az ibolyát is elvitte magával, az íróasztalon, Shakespeare királydrámáin pedig egy fecni fogadta: „Egyelőre ne hívj, majd én kereslek! Laura”.

Aznap egyébként tényleg felmondott a munkahelyén. Aztán másfél hónapig diplomás zöldségárus volt a piacon, apai nagynénjét helyettesítette, akinek egy nőgyógyászati műtét miatt kellett ez idő alatt nélkülöznie a zellerek és egyéb levesbe meg főzelékbe valók társaságát. Nyáron diplomás benzinkutasként kereste a kenyerét, kereken tizenhárom és fél napig, de borralalós pályafutásának véget vetett az a szerencsétlen körülmény, hogy allergiás volt a benzin szagára. Kéthónapnyi szülői zsebpénz- és rezsipótlás után szeptemberben kapva kapott az alkalmon, hogy diplomás árukiadó legyen egy nyomdában. A vállalkozást egyik volt évfolyamtársa vezette, nem kis büszkeséggel hozva Bertalan tudomására, hogy áldja az eszét, amikor a matematika–kémia szakos katedrát nyomdai üzletkötői munkára merte cserélni, három év múlva pedig saját nyomdai vállalkozásba kezdhetett.

Bertalan a nyomdafesték szagára is allergiás volt, és ezt a felismerést azért fogadta értetlenül, mert a könyveket meglehetősen szerette, volt azonban egy olyan érzése is, hogy inkább a nagyképűsége allergiás. Most éppen diplomás munkanélküli volt, megint, három hónapja folyamatosan, de már csak átmenetileg, mert január 7-én megkezdte debreceni karrierjét. Igaz, egyelőre még nem a csúcson, de a szállodai recepciós munkakör beláthatatlanul fényes lehetőségeket rejteget számára, ahonnan nemcsak a szállodai szobák ajtóit, hanem tekintélyesebb kapuk is megnyílhatnak előtte.

Bertalan ott ült a személyes és személytelen dobozok és nejlonszatyrok közepén, amennyire tudta, próbálta megtisztogatni a könyvek lapjait az eperlekvártól, arra azonban semmilyen épkézláb megoldást nem talált, hogy ezek a lapok később ne ragadjanak újra össze.

Elmebeteg dolog szilveszterkor költözni – állapította meg magában, de egyelőre nem akart foglalkozni a tizenhat négyzetméteres fényesudvari

garzon feltérképezésével, amiért volt képe a tulajdonosnak négyzetméterenként kétezer forintot kérni, mondván, hogy úgyis olyan alacsony a rezsi. Leakasztotta tolldzsekijét a fogasról, és elindult a városba. Ideje belekezdeni a terv végrehajtásába.

Tudniillik, Bertalan korántsem a szállodaszakmában képzelte el a jövőjét, az állás csak azért kellett neki, hogy Debrecenben tudjon élni. Akár még azon az áron is, hogy személyazonosságot változtasson, habár ezt az árat ebben a pillanatban inkább jutalomként fogta fel, melynek részleteivel és kimenetelével sem volt tisztában, s ennek az volt az egészen egyszerű magyarázata, hogy nem ő találta ki.

– Keserű Bódog vagyok – mondta hangosan, mielőtt kilépett az ajtón.

2.

Keserű Bódog, az igazi, a Kossuth tér egyik kávézójában várt rá. Négy órára beszéltek meg a találkozót. Bertalan legalább tíz perccel korábban érkezett, de még nem akart beülni a Saxophonba – Bódog ezt a helyet jelölte meg a telefonban. Apró hódarák szitáltak a levegőben, a grillázs illata keveredett a fokhagymáéval és forralt boréval. Bertalannak kedve lett volna egy deci forralt bort inni, de sajnált érte 150 forintot. Jól tudta, hogy az utcai árusok kissé sajátosan értelmezik a jézusi praktikát a víz borrá változtatására vonatkozóan. Azt sem igazán értette, hogy mi kerül egy kemencés lángoson 600 forintba, aztán az árképzés szemtelenségének lehetséges és legfőbb okaként a szilvesztert jelölte meg magában.

Udvarias ember lévén, négy óra előtt két perccel lépett be a kávézóba, ami első pillantásra inkább egy retró hangulatot is őrző posztmodern presszó benyomását tette rá. Bódogot nem kellett sokáig keresnie, a fiatalember ugyanis egyedül ült az egyik, kisebb társasági beszélgetésekhez bőrkanapékból kialakított fakkban. Megörült az ismerős arcnak, habár Bódognak először csak a kopasz tarkóját látta. A Bertalanéhoz hasonlóan szerény adottságú, mondhatni, meglehetősen csenevész ékességű hajzata elleni tiltakozásként már az első szigorlat után kopaszra borotváltatta a fejét, és ezt a hajnélküli állapotot azóta is gondos és rendszeres utómunkálatokkal őrizte.

Keserű Bódog és Berta Bertalan együtt jártak a pécsi egyetemre, két évig csoporttársak voltak, bizonyos értelemben barátok is lettek. Annyira hasonlítottak egymásra, hogy eleinte többen ikreknek nézték őket. Egyszer még egy közös barátnőjük is volt, aki egy-egy randevú alkalmából szándékosan keverte össze a két fiút. Bódog és Bertalan megállapították, hogy a lányt biztosan ez hozza izgalomba, ráadásul a lány pszichológushallgató volt, így tulajdonképpen semmin sem csodálkoztak. S mivel komoly szándékai egyiküknek sem voltak a lelki-beteg tündérrel, barátságukat csak

tovább erősítette a közös birtoklás élménye. Később megállapították, hogy azért ők sem voltak egészen normálisak. Mindenesetre Bódog és Bertalan megkülönböztetésében hamarosan nemcsak a tanulmányi átlagok vizsgálata segített (Bódog ugyanis még nagyjából sem igyekezett komolyan venni az egyetemet), hanem Bertalan amúgy jelentéktelen hajának hirtelen jelentése lett a személyazonosításban.

De nem sokáig. Mert Bódog aztán az ELTE szociológia szakára iratkozott át, és amikor Bertalan valamelyik rokon tanácsára nyáron szintén kopaszra nyíratta a fejét, mert állítólag a rendszeres borotválástól kinő a haja, tanárai az első zárthelyi dolgozatokig azt hitték, hogy Bertalan hagyta ott az egyetemet, és Bódog fog tőlük diplomát kapni – amúgy teljesen érdemtelenül, mint ahogy nem ez lett volna az első ilyen eset a szak történetében.

Mindennek a Berta Bertalan és Keserű Bódog között fennálló hasonlóságnak csupán abból az egyébként nem elhanyagolható szempontból van jelentősége, hogy Bertalan elveszítette identitását, de ezt mindjárt el is fogom mondani.

Visszatérve egyetemi pályafutásuk különválásához, majd Bódog – a számos homályos és zavarba ejtő részlettel egy kirakhatatlan puzzle hasonlatát idéző – életének további alakulásához, Bertalannak hamarosan feltűnt, hogy a barátja egyre titokzatosabban viselkedett, amikor a fővárosban találkoztak. Igaz, egyre ritkábban keresték egymást, de esetleges kapcsolattartásuk is elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy a régi szálak ne sorvadjanak el teljesen. Bertalan időközben annyit tudott meg a régi barátáról, hogy Bódog egy kutatási program révén munkakapcsolatba került a belügyminisztériummal.

2007 novemberének végén Keserű Bódog váratlanul meglátogatta őt Egerben, és akkor csak annyit kérdezett tőle, hogy ha úgyszincs állása, feleségről, gyerekekről nem is beszélve, nem lenne-e kedve Debrecenbe költözni. Kerít Bercinek munkát is, mellette pedig még csak annyi dolga lenne, hogy néha ilyen-olyan kérdőíveket kellene kitöltenie, amiért természetesen külön juttatásban részesül.

Bertalan megkérdezte, hogy mégis, milyen kérdőíveket, mire Bódog azt válaszolta, hogy ne izguljon, semmi különös, a belügyminisztérium állítja össze különböző háttér tanulmányokhoz. Amúgy a dolog legális, de egyelőre ne beszéljen senkinek se róla, mert még az sem biztos, hogy beindul az új program.

Bertalan decemberben igent mondott, Egerből és a semmittevésből már úgyis elege volt, azt remélte, hogy az új környezet új inspirációkat adhat számára életének valamilyen tartalomyszerűséggel való feltöltéséhez. Laura, persze, azóta sem kereste, amit utólag már nem is nagyon bánt, mert semmi kedve nem volt ahhoz, hogy megint Shakespeare-rel védekezzen a férj ellen. Ráadásul sokan mondják, hogy az egész országban Debrecen büszkélkedhet a legszebb lányokkal, és még az is előfordulhat, hogy jut

neki belőlük egy példány, legalább a második vonalból. Bertalan belátta ugyanis, hogy ennyi kompromisszumot szükséges kötni, ha az ember tisztában van azzal, hogy Casanova örökségéből alkatilag maradt ki.

Bertalant csupán az feszélyezte, hogy a karácsony előtt kapott telefonhívásban Bódog azt közölte vele, némi változás következett be a megállapodásukat illetően: Berta Bertalan átmenetileg Keserű Bódogként fogja megkezdeni debreceni pályafutását. Szilveszterkor találkoznak, megbeszélik a részleteket, szigorúan személyesen, és bár a munka tényleg legális, megállapodásuknak titokban kell maradnia. De ha Bertalannak aggályai lennének, még mindig visszamehet Egerbe, és élheti Berta Bertalan reménytelen életét.

Bertalan aztán igen hamar megbarátkozott az ötlettel. Azzal persze tisztában volt, hogy valaki más nevének a viselése egyszerre több veszélyt rejt magában. Azt a lehetőséget ugyanis már az elején elvetette, hogy mondjuk, örökölni fog, sokkal életszerűbbnek tűnt, hogy rajta verik el a port mások bűneiért, ami már csak ama egyszerű oknál fogva is igazságtalan dolog lenne, mert nem ő követte el. De izgatta a játék, és foglalkoztatták az új kilátások.

Azt ugyan nem mérte fel, hogy vajon hová is lehet kilátni egy recepció pult mögül, legfeljebb belátni lesz módja mások ide menekített titkaiba, de mivel a belátás feltétele a kilátásnak, aggódása alábbhagyott, sőt, egyáltalán nem is jelentkezett. Megmagyarázhatatlan elégedettség töltötte el, hogy végre a saját lábára állhat, még ha ez történetesen nem az övé, hanem valaki másnak a lába.

– Szervusz, Bódog – üdvözölte a másikat, levette a tolldzsekít és leült a barátjával szemben.

– Szervusz, öreg kandúr! Örülök, hogy végre itt vagy.

– Hiszen nem is késtem – nézett Bertalan a bejárat mellett lévő órára.

– Nem is arra mondtam. Mit iszol?

– Egy kávé, köszönöm, de béleljük ki valamivel. Mondjuk, egy kis almapálinkával, ha van.

A szőke pincérnő kihozta az italokat, Bódog is a café calvin utánczata mellett döntött.

– Nos, akkor beavatnálak a részletekbe. – Belekortyolt a kávéba, csettintett a nyelvével. Észrevette, hogy Bertalan az öngyújtóját babrálja. – Ugye, nem szoktál vissza a cigire?

– Nem, dehogy! Akaraterősítő. Maszatólok vele egy kicsit, és már nem is kívánom a cigarettát.

– Helyes. Nem árt elolvasni a figyelmeztetéseket a cigarettás dobozokon. A dohányzás ugyanis lassítja a vér keringését, elzárja az artériákat, és nemcsak szívrohamhoz vagy agyvérzéshez vezet, hanem az a legrosszabb, hogy impotenciát is okozhat. Akkor már inkább egy agyvérzés. – Bódog elővett a kisebbik táskájából egy még kisebb táskát, és egyenként előszedegette belőle annak tartalmát.

– Köszönöm a három hónapi albérletpénzt – mondta Bertalan. – Mikor fizessem vissza?

– Akkor, ha nem állsz munkába 7-én. Egyébként biztosítottalak róla, hogy beszállunk a költségeidbe.

– Beszállunk? Kicsodák?

– Mondtam, hogy a belügy.

Bertalan elég különösnek tartotta, hogy hirtelen belügyileg is fontos személy lett, hiszen soha nem képezték ki ügynöknek vagy ilyesminek. Azzal a körülménnyel pedig egyáltalán nem tudott mit kezdeni, hogy mi a fenének kell szállodaportásnak lennie, ha a belügyminisztérium által végzett felmérésekben működik közre. Értetlenségét meg is osztotta Bódoggal, mondván, hogy ha neki a füle viszket jobb oldalon, akkor nem nyúl át a térde alatt a bal kezével, hogy úgy vakarja meg a fülét, amivel, a hasonlat kissé komplikáltra sikeredett volna ellenére, egészen egyszerűen csak arra akart utalni, hogy fölösleges ennyire túlbonyolítani a dolgokat. A barátja azonban megnyugtatta, hogy mindent elmond a megfelelő időben, most viszont annak van megfelelő ideje, hogy néhány szükséges dolgot átadjon neki.

– Személyi igazolvány, lakcímkártya, fővárosi, de itt az ideiglenes lakcíme is, továbbá adókártya, TAJ-kártya, bankkártya, erre szükséged lesz, indulásként van rajta 200 ezer forint, itt a PIN-kód, jogosítvány...

– Nincs kocsim.

– Az nem baj, egyelőre úgysem lesz rá szükséged. Ha mégis, szerzünk, itt van hozzá a papír.

– Te, Bódog, az addig rendben van, hogy én most itt a te nevedben fogok dolgozni – végignézett az asztalon sorakozó igazolványokon, melyek mindegyikén Keserű Bódog neve szerepelt –, de gondolom, nem a saját papírjaidat adtad ide. Miért nem te állsz be a munkába?

– Eredetileg úgy volt, hogy én is jövök, te pedig segítesz nekem. Tudod, jól jöhet néha, hogy ennyire hasonlítunk egymásra... Ám kiderült közben, hogy fent van rám nagyobb szükség, egy másik munkában, itt viszont van egy kapcsolatom, aki Keserű Bódogot várja, hogy végre igazán megismerkedhessen vele. Egy nő. A városházán dolgozik.

– És hogy adjam be neki, hogy én vagyok te?

– Csak egyszer találkoztunk, futólag. Ha kopaszra nyírod a hajad, és egy kicsit magasított sarkú cipőt veszel fel, néha hunyorogsz egyet, teljesen úgy nézel ki, mint én. Azért is választottalak téged, hogy tudjuk egymást helyettesíteni.

– Hogy hívják a nőt?

– Martinka Emília. Itt van róla egy fénykép. Február végén lesz a születésnapja, most lesz harminkét éves, de nem látszik rajta. Biztosan azért – tette hozzá kajánul Bódog –, mert 29-én született, szökőévben. Amikor elolvastam a leveleit, néha azt gondoltam, hogy ha nem is négyvel kell

osztani nála az évek számát, azért meg lehet felezni. Túl komoly és túl gyerekes egyszerre.

Bertalan szemügyre vette a fotót, úgy gondolta, hogy nem is a második vonalból való. És tényleg nem nézett ki még huszonötnek sem. Volt viszont a tekintetében valami nyugtalanság. Bertalan egyszerre látta benne a kihívást és a rejtőzködést.

– Mit kell vele tennem?

– Akár meg is dughatod. Persze, várhatsz vele egy kicsit. Meghívott a szilveszteri bulijába.

– Mármint ma este?

– Mármint ma. Ma van szilveszter, nem?

Bertalan krákogni kezdett: – Nem igazán vagyok felkészülve rá, hogy ma este bulizni menjek. Még csak most költöztem, ki sem pakoltam a dobozokból.

– Kibírod. Mindjárt elmondom, mit kell tudni róla, de előbb intézzük el a papírdolgokat. A munkaszerződésed, ezzel kell jelentkezned hétfőn a szálloda gazdasági vezetőjénél. Természetesen minimálbért kapsz...

– Várj csak, Bódog! Ha én a te nevedben dolgozok, akkor mi lesz a nyugdíjammal?

Bódog nevetett: – Te nem olvasod a statisztikákat? A születéskor várható átlagos élettartamunk szempontjából nem biztos, hogy a nyugdíjnak itt túlzottan nagy jelentősége lenne. Egyébként megnyugtatlak – és elővett egy másik papírt a táskájából. – Berta Bertalan művelődési menedzser velünk is munkaszerződést köt, kicsivel több, mint háromszor ennyi fizetésért lát el kommunikációs tanácsadói feladatokat, titoktartási kötelezettség mellett.

Bertalan csóválta a fejét: – Mi van, ha nem vállalom?

– Semmi nincs. Azt azért alaposan fontolóra venném a helyedben, hogy az apádnak volt egy sikkasztási ügye, amit igaz, hogy sikerült eltussolni, de ha valakik nagyon akarják, előveszik, mert az ügy még nem évült el.

– Ez valami zsarolás akar lenni?

– Ugyan már! A barátom vagy.

Bertalan erről most egyáltalán nem volt meggyőződve. Az apja simlijéről amúgy tudott, legalábbis sejtette, hogy milyen balek, nem régen belerángatták valamibe. Nem töprengett azonban sokat, nyugis munkája lesz, néha kitölti azokat a kérdőíveket, megismerkedik egy nővel, aki, ha a fénykép nem csal, határozottan figyelemre méltó, ha mindent összead, több pénzt kereshet, mint amennyire gondolni mert volna, és igaz, hogy a Kesz-rű Bódog sem egy világbajnok név, de legalább átmenetileg megszabadulhat a Berta Bertalantól.

– Rendben van – mondta. – Hol írjam alá? – Közben azért emlékeztette Bódogot, hogy a nem kevés homályos részleten túl a szállodai recepció állás ötletére még nem kapott semmilyen magyarázatot. Nem ártana legalább annyit tudnia, hogy miért dolgozik recepciósként...

– Egyszerű. Nem vagy teljesen zöldfülű, hiszen dolgoztál már a szállodaiparban. – Bertalannak eszébe jutott, hogy utolsó éves nyári közművelődési gyakorlatát az egri Park Hotelben töltötte, ahol kulturális és egyéb szabadidős programokat kellett ajánlania a vendégeknek, azt azonban túlzás lenne állítani, hogy dolgozott – mármint nem munkaüvegileg, hanem a szó erkölcsi értelmében –, vagy hogy alaposabb ismeretei lennének a szállodaszakmáról. – A Hotel Lyciumban megfigyelhetsz bizonyos vendégeket.

Bertalan cöccentett egyet a nyelvével, ami nemtetszésének volt a jele. Vajon mire megy ki mégis ez a testvériség? Nem adott azonban több hangot a kételyeinek, inkább a szükséges nyelvtudásról faggatta Bódogot.

– Mostanában nem volt alkalmam külföldiül beszélni – mondta. – De még magyarul is alig.

– Megnéztük a papírjaidat. A német és angol középfokú tökéletes lesz ide. Ha jól emlékszem, az egyetemen barátkoztál az olasszal is. Mármint egy csinos kis olasz lánnyal. Nem hagytál valami emléket Nápolyban?

– Nem házasodni akartam. Mariarosaria családja viszont roppant katolikus. Szó sem lehetett többről, mint a csókról. Aproppó, ha már a lányokat említetted. És a nő, ez az Emília? Miért fontos keserű Bódognak?

– Mint mondtam, a városvezetés közelében van. Érdekes információkat lehet tőle szerezni. Vagy ha nem tőle, akkor általa. Keserű Bódog Pesten találkozott vele egy fogadáson, még novemberben. Volt valami igencsak biztató a tekintetében, azt is mondhatnánk, hogy azonnali rokonszenv, amolyan női, a férfival szemben, így hamarosan e-mail kapcsolatba lépett a nővel.

– Furcsa egy ízlése lehet...

– Furcsa vagy nem furcsa, de Emíliánál biztosan bejön a mi fajtánk. Egyébként nem tudad, hogy a nők többsége a meglehetősen és korai kopaszodás, illetve a férfiaság mértéke között komoly összefüggéseket sejt?

– Hát, nem volt túl sok alkalmam megbizonyosodni erről. De te hogy kerültél oda arra a fogadásra?

Bódog ismét csak mosolygott: – Éppen pincér voltam. Ezért sem fog meglepődni, hogy most egy szállodában dolgozom. Azaz, dolgozol. – Elővett egy dossziét is a nagyobbik táskából. – Ebben ki van nyomtatva a levelezésünk, nem ártana, ha este nyolcig elolvasnád. És itt egy laptop, mobil internetes kapcsolattal, biztosan fogtok írogatni is egymásnak. – A másik táskát feltette az asztalra, mely ezek szerint egy számítógépet rejtett. – Van benne egy tucatszámú névjegykártya, ott van rajta a címem, és a jelszavam is könnyű megjegyezni: „kábé”. A telefon előfizetéses, a számlát nem te kapod, de azért csak óvatosan telefonálj. A számot megtalálod a kártyán, a PIN-kód pedig a születési évünk.

– Hová kell mennem?

– Házibuli, nem túl messze innen, az utolsó levelében Emília megírta a pontos címet.

– Sokan lesznek?

– Nem tudom. De ne izgulj, te nem ismeresz senkit, téged sem ismer senki. Úgy tűnik, hogy Emíliának eléggé rokonszenves vagy. Azért nehogy letámadd azonnal! Ne tapogasd, inkább csak tapogatózz!

– Mi van, ha nem tetszik? Ha nem leszek szerelmes bele?

– Eredetiben még jobb, mint a fényképen. Biztos, hogy tetszeni fog. De nem muszáj szerelmesnek lenni, elég, ha csak úgy teszel, mintha szépen belezúgnál.

– És mi van, ha tényleg beleszeretek?

– Mi lenne? Legalább lesz egy normális kapcsolatod.

– Normális? Te azt normálisnak mered nevezni, hogy az első pillanattól kezdve hazudok?

– Ezen még nem gondolkodtam.

– De tényleg, tegyük fel, hogy beleszeretek, és ő is viszonozza az érzést. Vajon Berta Bertalant vagy Keserű Bódogot fogja-e szeretni?

Bódog egy pillanatra valóban gondolkodóba esett. – Nem, nem – mondta aztán a fejét csóválva. – Mégis csak próbáld mellőzni az érzéseidet! Gondolj arra, hogy ez a kapcsolat is csak a munka része!

– Rendben van. Láthatlanban persze azt mondom, hogy próbálok. És mit mondjak akkor, ha rólam kérdeznek? Mármint Keserű Bódogról.

– Azt, amit amúgy is mondanál magadról. Említettem neki Pécsset, a művelődési menedzser szakot, azt is, hogy egri vagyok, a pesti munka csak alkalmi volt, sok helyen dolgoztam, sok mindent kipróbáltam, az áruháztól a nyomdáig. Csupán arra kell figyelned, hogy Berta Bertalant egy időre felejtsd el.

– Mondhatom, te aztán jól kifundáltad...

– Bízom benned.

– És én?

– Mit te?

– Én megbízhatok benned? Nem lesz ebből valami bajom?

– Garantálom, hogy nem. Nagyjából sejtheted, hogy még nem avattalak be minden részletbe, de azt elmondhatom, hogy a dolog egyáltalán nem veszélyes, mert abszolút nem vagyunk a tűz közelében.

– Azt azért megtudhatom, hogy miért olyan fontos ez a megbízás?

– Tulajdonképpen egyáltalán nem fontos, ha az ügy magasabb érdekeit nézzük, pontosabban, semmi nem ezen áll vagy bukik. Valakik csupán több forrásból is kíváncsiak arra, hogy mi folyik ebben a városban. Hátha kiderül, hogy mi van a hírek mögött, valami disznóság, amit egy külső szem talán könnyebben észrevesz. Bizonyos jelek arra mutatnak, hogy valami készül, de ez csupán a szokásos megfigyelések egyike.

– Tudod, hogy engem egyáltalán nem érdekel a politika.

– Tudom. Ezért is lehetsz alkalmas a feladatra. Kifejezetten szükségünk van az elfogulatlanságra, és ilyen embert ma nem sokat lehet találni.

– Mikor találkozunk?

– Majd felhívlak két-három héten belül. „Kábé” név alatt be van táplálva a számom a telefonba, de csak akkor csörgess meg, ha ne adj isten, valamit elszúrtál volna. Egyelőre ismerkedj Debrecennel és Emíliával! Ja, és ne felejts el gyorsan megnyíratkozni! Az Aranybika halljából, a recepció mellett, nyílik hátul egy fodrászat, az ilyenkor is nyitva van.

– Ennyi? Kérhetted volna azt is, hogy szerezzek be egy zöld színű kontaktlencsét. Nekem ugyanis kék a szemem.

– Nem hiszem, hogy annyira a szemem színét figyelte volna a nő. Ha igen, legfeljebb ráfogod a fényviszonyokra. De jó, hogy szóltál. Ígértem Emíliának a ma esti bulira egy üveg meglepetést. – Bódog lenyúlt az asztal alá egy szatyorért. – ne ijedj meg, van benne egy féreg.

– Féreg? Na ne égess!

– Meglesz az alaphang a szórakozáshoz. Gondoskodni kell a megfelelő belépőről. Tequila. – Kiemelte félig az üveget a tasakból. – Kicsit már nem józan mexikói fickó kapaszkodik az üvegbe. Állítólag a féregtől lesz bukéja a piának, de azért így is meg kell szólni.

– Legfeljebb nem iszom belőle – morgott egyet Bertalan. – Nem mondhatom, hogy Mexikóból hoztam.

– Nem is. Mondd azt, hogy ajándékba kaptad, s ki nem állhatod a férgeket.

– Csak nehogy velem etessék meg a végén!

– Vigyázz, nehogy rákapj! Nincs több belőle.

Ezen jót nevettek, mégis feszélyezetten búcsúztak el egymástól. Bertalan átvágott a téren, megvárta, míg a kék villamos, éppen az 1-es számú, átarszol előtte a nézelődők között. A színpadot már felállították a Nagytemplom előtt az esti koncertekhez, s a színpadtól vagy harminc méterre, a megnyugtatóan tágas tér közepén ott magasodott a „Mindenki karácsonyfája”.

Már besötétedett, egyre több helyről hallotta a szilveszteri dudák és keplők hangját. Petárdát is hallott, habár azt kifejezetten tiltja a törvény ilyenkor is, csupán a házi tűzijátékok használatát engedélyezik.

Bertalan nem egészen értette, hogy miért jó az embereknek, ha zajt csapnak maguk körül. Sejtett valamilyen állati horda-örökséget ebben a viselkedésben, habár a kultúrtörténeti tanulmányaiból emlékezett rá, hogy a hangoskodással az óévet akarják elúzni az emberek. A rosszat, az ártó és gonosz szellemekkel telít. Mindig abban reménykednek, hogy a következő majd jobb lesz, pedig az előrejelzésekből rendszerint azt lehet kiolvasni, hogy a helyzet csak még tovább romlik az újesztendőben.

Belépett az Aranybika patinás épületébe, észrevette a bejáratnál Hajós Alfréd emléktábláját. Az újkori olimpiák történetének első magyar bajnoka nem lehetett unalmas egyéniség. Athénban megnyerte a száz és ezerkét-száz méteres gyorsúszást, aztán atletizálni kezdett, focizott, tagja volt az első nemzeti válogatottnak az osztrákok elleni meccsen. S kiváló építész volt, ő tervezte a Népstadiont, az immár róla elnevezett margitszigeti uszodát, illetve ezt a szállodát is.

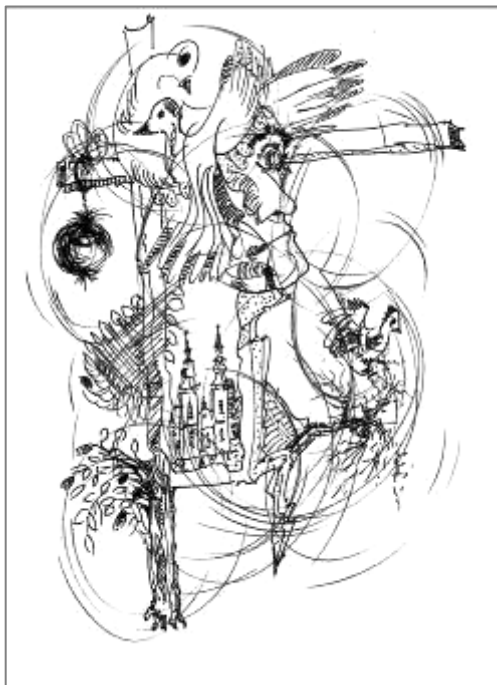
Kár, hogy mintha félbe maradt volna, rémlett fel Bertalan előtt a homlokzati összkép, a romantikus-neoklasszicista harmóniát ugyanis elég jól tönkreteszi az új szárny szocreál fantáziátlansága. Úgy látszik, hogy a hetvenes évek Hajós Alfrédjai még csak kvótát sem szerezhettek volna a szépség és hasznosság elve alapján megrendezett versengéshez.

Elsétált a széles recepciós pult előtt, a pultnál egy fiatal lányt, egy alig húszéves srácot és egy középkorú férfit látott. Úgy tett, mintha észre sem venné őket, és eszébe jutott, hogy egy hét múlva majd mások tesznek úgy, mintha őt nem vennék észre, miközben a legapróbb jelzésre azonnal ugrani kell, vagy reagálni a tétovaságra.

A középkorú férfi udvariasan köszönt (Bertalan megjegyezte, hogy mindenkinek köszönni kell, mindenki potenciális vendég), Bertalan visszabiccintett fejével, s ha már így megszólították, meg is akarta kérdezni, hol van a fodrászat, de észrevette, hogy éppen vele szemben, kicsit balra a lépcsőfordulótól.

– Kopaszra kérem! – mondta a hölgynek, aztán becsukta a szemét, és hagyta, hogy átmenetileg minden gondolatot eltompítson agyában a hajnyírógép zümmögése.

(Folytatom)

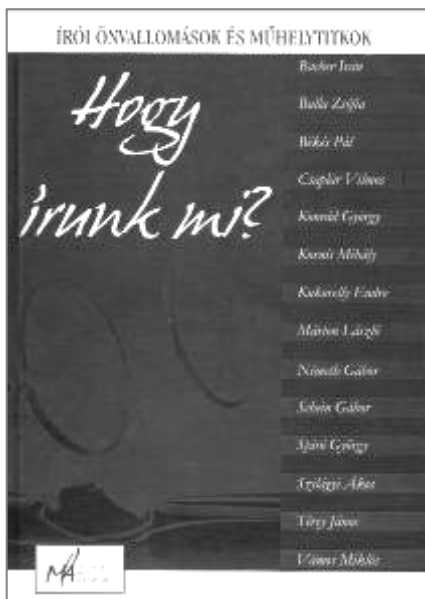
Komiszár János grafikája

Ajándék – A MAGYAR KULTÚRA NAPJÁN – (január 22.)

„A Magyar Kultúra Napja alkalmából ajándékkal kedveskedünk azon látogatóinknak, akik művelődésük helyszínéül a Méliusz Könyvtárat választották, jelenlétükkel, véleményükkel és javaslataikkal intézményünket támogatják és munkánkat segítik.”

Ezzel a szöveggel (s az ünnepélyes ajándékvétélre szóló meghívással) kaptam levelet néhány napja a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Információs Központ megbízott igazgatójának, Szilágyi Irennek az aláírásával. A meghívás egyébként három nappal korábbra szólt, s bevallom, igencsak meghatott a gesztus, hogy üres szőlamokon túl, komolyan is gondolnak az Olvasóra, s hogy jelképesen sem feledkeznek el az én gesztusomról (tudniillik: minden megjelenés után egy nagyobb csomagot kap a megyei könyvtár a folyóiratból, s ajándékomat továbbítják a megye városi könyvtárainak is – a magam részéről e vállalkás ajándékával igyekszem szolgálni a magyar kultúra ügyét). Nem feledkezett el egyébként a Modem sem a gesztusról: Gulyás Gábor sok száz értelmiségi mellett nekem is postáztatott egy két személyre szóló ingyenes belépőt Bukta Imre kiállítására. A Debrecen Kultúrájáért Alapítványnál nem jártam sikerrel – egyébként korábban több munkámat is támogatták –, a remény azonban megmarad: talán a Kulturális Alap kellően mérlegeli, mennyire fontos a városnak, hogy a folyóirat minél több olvasóhoz el tudjon jutni, s az elmúlt évi segítséget itt is köszönöm.

A könyvtár csomagjában két friss és hasznos olvasmányt találtam: Szegey-Maszák Mihály *Szó, kép zene* című könyve mellett (ezt a könyvhéten megvásároltam, így jó szívvel tovább tudtam ajándékozni) 14 gyakorló író vallomását *Hogy írunk mi?* címmel. Írói önvallomásokat, műhelymagyarásokat olvasunk benne, V. Bálint Éva előszavának megfogalmazása szerint beszámolókat arról, hogy „az írás szerzetesmunka, imamalom és tapogatózás, elmozdulás – egyszerre ön- és világismeret. Utazás a mindenség apró zugaiba, a külső világba, hogy azután az írói én visszaszökjön a szövegbe. És tisztelje a maga teremtette hóseit.”

A Magyar Író Akadémia szépírói mesterkursusaihoz készült egyébként a kötet, melyben a kurzusokon előadó mesterek adják közre ars poétikus szövegeiket. Bächer Iván például a szépírás és újságírás kapcsolatáról – arról a tudathasadásos állapotról, hogy Mikszáth Kálmán ma nem biztos, hogy állást találna magának hírlapoknál; Bächer egyébként jól követhető (s jó kiemelését: Mikszáth, Ady, Szabó Lőrinc, Krúdy, Molnár Ferenc) publicisztika-történeti vázlatot rögtönzött. Balla Zsófia a kisebbségi, a magyar és a világirodalom hármas összefüggéseiről írt; Kornis Mihály arról, hogy – Márai vallomásaához hasonlóan – „az írás életforma”. Márton László az alkotói válság leküzdéséről adta közre morfondírozását – annak a Demetriosznak tulajdonított mondásnak a jegyében, mely szerint „Nincsen szerencsétlenebb annál az embernél, akit még sosem ért szerencsétlenség” –; Spiró György az író által életre keltett szereplők tiszteletéről beszélt; Szilágyi Ákos „a költészet határsértéseiről”; Térey János a magyar tájversről, Vámos Miklós pedig a dialógusról.

A hosszabb vallomásokhoz egy-egy irodalmi glossza is kapcsolódik – például a regényírás forrásairól, az író felelősségéről, a kritika hasznáról, a költő „kiállítási értékéről”, a média és az író kapcsolatáról, vagy éppen arról: „Honnan lehet tudni, hogy amit írtam, az kész és jó?” Vámos Miklós válasza ez utóbbi kérdésre nagyon egyszerű: „Soha sehonnan.” S a reflexiót a tanulságos Örkény-példa felemlegetésével zárja. Amikor az író beadta első regényét egy kiadóba, ezt mondták neki: „Nézze, Örkény úr, ez egy olyan közepes Márai-regény, akár ki is adhatnánk. De tudja mit, hozzon egy igazán rossz Örkény-regényt, azt kiadjuk.”

A Magyar Kultúra Napján elgondolkodom Szilágyi Ákos felvetésén, tudniillik, hogy vonuljunk ki a „szellem tornacsarnokaiba (...) és vonuljunk ki a piacról is, a Pénz Akadémiájáról, ahol az irodalom értékét egyedül eladhatósága méri”. Az jut eszembe, hogy ez a folyóirat is egy fajta kivonulás, értékét nem az eladhatósága méri (hiszen nem is kerül árus forgalomba, így talán sokkal többen is olvassák, mintha pénzért tennék); de a rovatcím, a *Toronynapló* nem az elefántcsonttoronyba vonulást jelenti, hanem a toronyóra utal.

A toronyór messzire ellát, figyel és figyelmeztet; megmenteni senkit nem tud, de jelez, hogy a jók még időben megmenekülhessenek. Se harangja, se ágyúja nincsen – riadalmat sem tud kelteni. Egy lámpás van előtte csupán – azoknak jelez, akik felemelik tekintetüket a toronyra. Mindig megcsodálja, ha felsüt a nap, és olykor elgyönyörködik a rétben, ahol szerelmes lovak teszik egymásnak a szépet. A torony mindig valaminek a határán áll. A toronyból messzire ellátni: a szabadságon innen és túl.

Hogy miként értelmezzük ezt a szabadságot, a torony (vagy éppen a látás) szabadságát, arra vannak filozófiai, közéleti és esztétikai válaszok is, az enyém csupán az, hogy ez a szabadság a biztonság, ahol nem piaci alku van, hanem egyenrangú felek párbeszéde folyik. És ez a szabadság a hit szabadsága is, az Istenben és az emberekben, a szemlélődés nagyszerűsége és annak a tudata, hogy ami a toronyból látszik, azt egy aprócska lámpás segítségével mások számára is könnyen láthatóvá lehet tenni.

Új mítoszok – FÁTYOL ZOLTÁN – (február 4.)

Ma nyílt meg Fátyol Zoltán festőművész kiállítása a Benedek Galériában – a városi könyvtár Piac utcai fiókjában havonta rendeznek képzőművészeti tárlatot, s a magam részéről roppant örülök annak, hogy a meghívást nemcsak a kezdő alkotók fogadják el, hanem a „nagyok” sem ódzkodnak a könyvtári tértől. Egyébként minden bizonnyal a képek is jobban érezhetik magukat a könyvek között – feltételezve, hogy a képeknek van lelke, vagy másképpen fogalmazva: a művész lelke benne van a képben.

Fátyol Zoltán esetében feltétel nélkül érvényes ez utóbbi tétel. A kompozíciókban folyton visszatérő Malom-gát a művész identitásának modern mítoszi kerete, a Malom-gát angyalai a hétköznapi emléket szakrális atmoszférába helyezik.

Fátyol Zoltánnál a műtárgy egy fajta metafizikus folyamatként (is) értelmezhető, az okok és következmények egyidejűek a „megtörténéssel”. Tehát nem magát az emberi cselekményt – az aktust – figyeli, hanem a szellemi környezetet tárgyiasítja, miközben a tárgyakkal egy úgynevezett metafizikus animációt hajt végre.

A képeket szemlélve azt éreztem, hogy Fátyol számára a világnak nem jelentése van, hanem a jeleknek van egy sajátos világa, melyben az új mítoszok visszafordulnak a gyökerekhez. A világ jelei gesztusok, ezekből a gesztusokból a művész közreműködésével lesz aktus.

A festői kifejezés által is újrainspirált Fátyol-képekben pedig pontosan a megfigyelő alaphelyzete – a szakrális és a profán határmezsgyéjén mind a két világra egyaránt tekint – teszi lehetővé, hogy egymásba oldja e két minőséget.

Fátyol Zoltán – és művei

Esély, kompetencia, értékelés – SULISZERVIZ – (február 6.)

Hamarosan megkapom postán is a debreceni Suliszerviz Oktatási és Szakértői Iroda konferenciakötetét. Most még csak belelapozni tudtam a több mint fél-ezer oldalas kiadványba, mely az *Esély, kompetencia, értékelés* témakörében Hajdúszoboszlón az elmúlt év októberében megrendezett IX. Országos Közoktatási Szakértői Konferencia előadásait, korreferátumait tartalmazza, igen gazdag fotó-összeállítással, illetve a szakmai előadásokon érintett kérdések hátterébe a kérdező szemszögéből is betekintést adó interjú-blokkal.

Komiszár János festőművész – aki Molnár Csabáék munkáját évek óta segíti hasonló szakmai interjúk készítésével, s a műfajban kellő gyakorlatra tett szert nemcsak rádiós vállalásainak, műtermi riportjait, művészinterjúit, portrébeszélgetéseit összegyűjtő albumainak köszönhetően – beszélgetéseit nyolcvan oldalon adja közre a kötet. Oktatási hivatali, minisztériumi, uniós integrációval foglalkozó szakértők, professzorok, határon túli oktatók szólalnak meg, s érdemes felsorolni is a neveket. Bakonyi László, dr. Bakos Károly, dr. Falus Iván, Keresztes Árpád, Könczöl Tamás, dr. Köpeczi-Bócz Tamás, Mandák Csaba, Merkiné Kálmán Mária, dr. Nagy József, Nagy László, Nagyrónai László, Novák Ágota, dr. Pála Károly, Palotás Zoltán, Pósfai Péter, dr. Szenes György, dr. Szüdi János, dr. Vass Vilmos, Wurst Erzsébet nevét olvasom, s képzőművészetet is látok. Nemcsak Komiszár János legújabb sorozatának (Debrecen-grafikáinak) reprodukcióit, hanem diákmunkákét is.

A kötetben gazdag összeállítást találok a tavaly rendezett II. Országos Középiskolás Képzőművészeti Diáktárlatról – ennek a rendezvénynek is Hajdúszoboszlón talált otthont a Suliszerviz –, s a dokumentum értéket növeli, hogy nemcsak a köszöntő és szakmai megnyitó teljes szövegét olvassuk itt, hanem mind a 169 kiállított diákmunkáról kapunk leírást. Itt egyébként kilenc díjat és hét különdíjat ítél meg a zsűri, a diákok pedig szinte az ország minden területét képviselték. Díjakat vihettek haza Debrecenbe, Berettyóújfaluba, Budapestre, Bajára, Kazincbarcikára, Vácra és Fóttra (de még Szlovákiába is), művek érkeztek továbbá – hogy csak a legtöbb alkotást küldő városokat említsem – Zalaegerszegről, Pécsről, Hódmezővásárhelyről, Hajdúdorogról. Felírom magamnak az értékelésből Komiszár János két megjegyzését, miszerint bár a tehetség korán megmutatkozik, a tudatosításban és kibontakoztatásban mindig szükség van a szakértő kézre, illetve örvendetes az a tény is, hogy sok diák alkotásszeretete nem ér véget az általános iskolás korban.

S egy-egy pályázat nivóját természetesen elsősorban a résztvevők határozzák meg, ám rangot ad a műveket zsűrizők kompetenciája is. Erre aztán egyáltalán nem lehet panasz. A zsűri elnöke *Aknay János* Munkácsy-díjas festőművész, valamint tagja *Gonda Zoltán* festőművész (számos pályázat díjazottja, képzőművészeti seregszemlék és művésztelepek nivódíjasa). S nem utolsó sorban *Komiszár János*, aki a középiskolás képzőművészeti pályázatokat megyei szinten már korábban elindította, és nemcsak Holló László-, illetve Boromisza-díjas festőművész, hanem a köz- és művészetoktatásban is kiemelkedő sikereket ért el, nem véletlenül lett 2001-ben Debrecen Város Kiváló Pedagógusa.

Van úgy, hogy nem... – (február 22.)

Megtörténik, hogy látszólag nem írok le magamnak csak úgy semmit. A *Toronyapló* jegyzetei apró fecniken tűnnek el a használt papír zsebkendőkkel együtt. Feljegyeztem például, hogy találkozni fogok a szombathelyi festőművésszel, Horváth Jánossal a hortobágyi művésztelepen, s hogy vajon mi lehet Sz. Havasi Gyopár kiváló grafikusművésszel – régen nem hallottam felőle. Két hétig a Krúdy debreceni publicisztikáját bemutató tanulmányon dolgoztam, s a nevek sem véletlenül jutottak eszembe. Illusztrációként közöltem Horváth János és Sz. Gáspár Ágnes (Gyopár édesanyja) egy-egy Krúdy-festményét...

„Fekete rigó” – KÉMERI ZOLTÁN – (február 23.)

Kémeri Zoltánnál még januárban jártam – megmutatta verseit, melyeket az elmúlt év tavaszán súlyos betegségben elhunyt felesége emlékére írt. Ma hajnalban sikerült teljesítenem ígéretemet – két hete elküldött verscsokrát kisdéd kötetbe rendeztem, ajánló sorokat is írva a könyvhöz.

Zoltánról tudtam, hogy évtizedek óta elkötelezett barátja a művészeteknek – nem egy kiállításon találkoztunk, vannak közös művészbárataink, ismerőseink (egyikük újabb anyagáért Biharkeresztesre autózott néhány éve egy megnyitóra, ekkor beszélgettünk először hosszabban is). Könyvek és képek veszik körbe – az általam ismert egyik legnívósabb kortárs magángyűjteményt láthattam nála –, feleségével rajongtak a Szépért (a harmóniáért, a ritmusért és az egyensúlyért), életüket is ez irányította.

Szeretetüket szintén a meguntathatlanság jellemezte, mondhatni tehát, hogy olyan extázis, olyan alapézés volt ez, mint az éhség... Ebben a környezetben, lelki és szellemi örökségben így az sem volt meglepő, hogy fiaik nemcsak a menedzserszemléletet kapták, hanem az alkotóművészetek iránti érzékenységet is. (A kisebbik fiútól, Csabától néhány reprodukciót is kértem – házukban figyeltem fel kisebb kiállításra való festményére, melyek egy részét még a nyíregyházi főiskola rajz szakán készítette.)

*Monoki mementó
Kémeri Csaba olajfestménye*

Zoltán – ha jól emlékszem – még 2007 nyarán említette nekem, hogy elkészült egy verscsokra. Minden reggel kigyalogol a felesége sírjához, és szeretné odatenni ezt a csokrot is. Kémeri Zoltán már korábban is írt verseket, de soha nem akart a közönség elé állni velük. A „*Fekete rigó*” költeményeivel viszont tartozik a Feleségnek, az Édesanyának.

Fájdalmas és szép volt a költeményekkel való találkozásom. És meglepő is. Nem versekbe szedett fájdalomcsokrot olvastam, hanem Költészetet, melyben a hiány és a béke (megbékélés) hangja egyforma erővel szól, ahol az emlékezet jelenvalóvá teszi a Társat, ahol ebből a jelenvalóságból lehet mindig erőt meríteni a mindennapok – személyes tragédiákról egyébként tudomást sem vevő – forgásában való eligazodáshoz. Költészettel találkoztam, nem túldíszített formával, hanem a veszteség alapérzésének diszsonánsan is tiszta hangjával, a nyers önkívületet szabályozó emberi és költői fegyelemmel. Egyszerre leíró, tárgyi és személyes, lírai indulatú gnómákkal, az érzelem és a ráció feszültségével.

Újraolvasom a címadó szóképre írt töredéket: *Add, fekete rigó, / dallamod a gyászhoz, / hangod legyen övé, / hadd lebegjen végig / a fekete fátyol, / s lakjanak halkan / ott mégis...* – Az ütemre futó sorok megtörnek, ám töredék-voltában is egész a szentencia. Míg a ráció lezár, az érzelem-indulat nyitva hagy – Kémeri Zoltán „rigó-énekében” ott van a folytatás örökkévalósága, a Remény, és ott van a veszteség pillanata, az „egyedül maradtam” szembenézése és a felelősség.

A szerető férj szenvedélye nemcsak emlékező, de jelenvaló is – a *Reggel...*, *Délben...* és *Este...* vallomása a szeretetben is megmaradó szerelem tiszta képlete. S az egyszerű és tiszta hang adja meg a könyv természetes és közvetlen pátozását, a monológ-formában is lüktető belső párbeszéd a lamentáció hangját áradó „lélekzetté” formálja át.

A töredékek önálló versek, egyetlen költemény mégis a tizenhat vers, erre utal a számozás (még ha belső címek vannak is). Kémeri Zoltán összegörnyed, majd a templom árnyékában felemelkedik – a „Hold udvarától” a kenyérkovászig bejárja a halált, hogy újra megtalálja az életet.

KÉMERI CSABA elküldte közben néhány festményének reprodukcióját, rövidke vallomásával együtt. Szerinte a titok nyitja végtelenül egyszerű: a művészeknek nincsen más dolga, mint láttatni azt, amit az emberek a saját szemükkel nem látnak.

Mindez azonban nem jelenti (nem jelentheti) azt, hogy festőművésszé egyetlen éjszaka alatt válhat valaki – úgy ébred reggel, hogy márpedig ő máttól fogva művész... Kémeri Csaba nem is szereti ezt a szót, úgy gondolja, hogy a sok hiteltelenség mára megfosztotta küzdelmes méltóságától a művészetet.

Közel áll hozzá egyébként az akadémista, impresszionista stílus, a foltfestészet, a látvány pillanatnyi megragadása, aztán a részletek kidolgozása. Ezek a részletek azonban soha nem mesterkéltek, csupán a benyomást, az élményt

hangulati magvát rögzítik, miközben a fényekkel és árnyékokkal sem marad meg az optikai kép hangulati ábrázolásánál, hanem érzelmi többletjelentést társít a tárgyhoz, legyen az egy táj, egy épület vagy egy emberi figura.

A békét keresi, csendben figyel, a romos épületek és melankolikus tájak szeretete feltételezi, hogy a romantikus festészet sem áll tőle távol – mint ahogy vallomásában az alkotó is megfogalmazta ezt.

Itt van előttem azonban egyik tanulmánya (kiváló stúdiumalap például a felülnézeti perspektívához és a test rövidüléseihez, a szobába beömlő fény enteriőrben is jól érvényesülő finom és mérész játékához), s magam nem is festészeti, inkább egy fajta lélek-tanulmánynak nevezném képét. Ám nem a modell lelkét faggatja Kémeri Csaba, hanem a test és a környezet viszonyát, a test fényre változó viselkedését, majd pedig önmaga viszonyát a nőhöz.

Fekvő alak
– Kémeri Csaba olajtanulmánya

Ez a festmény alapvetően nem romantikus, mégis benne van a szabadsághoz való viszony (melankolikus) kifejezése. A búskomorság a fény örömeivel hadakozik. Megadja magát a fénynek, és a fénynek öröme telik a testben.

A festő figyel, árnyékban marad. Békéje a melankóliát sztoikus nyugalommá teszi. Hiszen ő a Birtokos. És ahogy átengedi a testet a fénynek, tulajdonképpen a legnagyobb szabadságot, a lemondást festi meg.

A költészet tollvonalai – F. TÓTH ZSUZSA – (február 27.)

F. Tóth Zsuzsa és férje, Fenyvesvölgyi Tamás képzőművészek és pedagógusok Bakonszegen, az ottani általános iskolában tanítanak, s mindig melengető jóindulat önt el, ha munkáikkal találkozom. Zsuzsa grafikáit mostanában sajnos, ritkábban látom, ezért is örültem annak, hogy a Jászai Antik Klubban Endrész Boldizsár kamara-kiállítását rendezett lapjaiból.

Mások mellett Pilinszky János, Gyurkovics Tibor, Rostás Farkas György versei, vagy éppen Ancsel Éva szentenciái (*Bekezdések az emberről*) adnak inspirációt – nem egyszerűen az illusztrációhoz, hanem – a szöveget is a kompozíci-

óba építő grafikai továbbgondoláshoz. F. Tóth Zsuzsa jellemző motívumai között a leggyakrabban talán a nőt és a madarat találjuk, de szerkezetépítő szerepe van a növényi ornamentikának. S mindennek szimbolikus értelme, melyekből az elmúlás és a születés fájdalmasan szép, sebzetten is harmonikus párbeszéde vetítődik elénk.

Úgy gondolom, nem lehet véletlen, hogy F. Tóth Zsuzsa nem egyszer egyrészt olyan inspiráló szövegalapokból válogat, melyekben a labirintus motívuma is jelen van, hiszen az élet és elmúlás labirintusában keresi maga is az eligazodási pontokat.

Másrészt a szakrális felemelkedés szándéka és hite szintén meghatározó, a boltíves szerkesztés minden bizonytalanságnak értelmet keres, a lélek felfokozott érzékenysége himnusi magasságokba emeli a gyötrődő ösztönit is.

Egy fajta vallomásos összegzése ennek grafikai triptichonja (*Hármas oltár Arany Erzsébetnek*) – a madarat legyilkoló király után a haldokló Csodafiú-szarvast szoptató angyalt látjuk, majd a madarak kapujából felzengő üzenet minden-kinek reményt ad.

F. Tóth Zsuzsa grafikája:
Hármas oltár Arany Erzsébetnek I.

És azt is be kell vallanom, hogy amikor F. Tóth Zsuzsa rajzait látom, kettős elfoglaltság irányít: nemcsak az érzékenység és művesség, a rajzi és a művészi komponáló készség érint meg, hanem a személyesség is, hiszen még az 1990-es évek közepén, második felében engem is meglepett Zsuzsa néhány verses képi továbbgondolásával, s közülük egyet azóta is a falamon őrzök.

Az üzenetek megjártak hát egy másik lelket is, a „*Repülnél lenni*” egyik versciklusa újabb életébe kezdett, Zsuzsa grafikáinak köszönhetően gazdagabb lett a költemény, és a képes lapok már egy másik sors vibrálásával vagy harmóniát kereső feszültségével szólnak. Kérés nélkül találtak utat maguknak egy másik világ felé, ahol azt is megtanulták, hogy nincs helye a kérkedésnek.

A „szomorú szárnyú madarak” a rajzban megszépültek, egészen, a „sár lett a szerelemből” fájdalmas sóhaja a sírkőfeliraton eltávolodott a „magánügyi” magtól, az „ölélő szavakkal szárnyakat szegeznek véres ölebbe” képe látomásos kiterjedést kapott.

Több levelet is kaptam akkoriban, még az előző könyvecske, az *Ébredés* soraihoz fogalmazott reflexiókat is, és itt éltem meg talán a legintenzívebben Paul Valéry üzenetének érvényességét, mely szerint a „verseimnek értelme az, amit az olvasó tulajdonít neki”.

Az olvasó ugyanis mindig újraalkotó, és a mű akkor él (akkor van „értelme”), ha nemcsak olvasása, de olvasata is van.

F. Tóth Zsuzsa
 vegyes technikájú grafikája
 a *Repülnél lenni* című kötet
 Madarak korahajnal ciklusához

A Radnóti Sándor esztéta által könyvcímbe is idézett Piknik-hasonlat szerint (egy Lishtenberg-aforizmát járva körbe): a szöveg tulajdonképpen egy olyan piknik, ahová a szerző szállítja a szavakat, a jelentésről viszont már az olvasó gondoskodik. A befogadó aktív, konstitutív részvétele kell tehát a szöveg (a mű) életéhez, de az „alapanyagon” kívül legalább ilyen fontos az is, hogy mit hoz az „olvasó” a piknikre. Hogy milyen tehát (leegyszerűsített kifejezéssel) az ízlése.

A képzőművész olvasata itt maga a grafikai lap, ha tetszik, egy új vers, és az érzékiség, amit a szavak leginkább csak körbejárnak, látható képvalóság lesz. A verseknek és lírai bölcséletű szövegeknek ezt az új képvalóságát, ízlésbeli (ebben az esetben nemcsak esztétikai, hanem szellemi és lelki) átfogalmazását szeretem F. Tóth Zsuzsánál, amikor Pilinszkyt, Gyurkovicsot vagy Rostás Farkast rajzol, amikor regei (népművészeti és mesei-mitológiai), illetve archaikus örökségünk szerves világát álmódja újra. És Zsuzsa azt is megmutatja, hogy az idő és tér végtelenségében való feloldódással lehet védekezni az elmúlás ellen.

Boszorkányüldözés 2. – A SZOBOR – (február 28.)

Talán még soha semmiben nem kérdezték ilyen sokan (ilyen rövid idő alatt) a véleményemet, mint Wass Albert debreceni szobrának tervezett felállításával kapcsolatban. Volt olyan barátom, aki az előző folyóiratkötetben az író születésének centenáriumán írt naplójegyzetemet állásfoglalásként minősítette. Nem annak szántam, csupán rövidke emlékezésnek, és Wass Albert írói talentumát sem vagyok képes hitelesen megítélni, közösségi sorsvállalásáról pedig nem tudok többet mondani, mint amit a magyarsághoz való kapcsolatáról megfogalmaztam. A köztéri szoborállítások kérdésével kapcsolatban azonban van véleményem, és ezt nyugodtan nevezhetem objektívnek is. Mindegyik kérdésnek a következőt válaszoltam.

1. Meg kell nézni, hogy a közösségnek (mely a szobrot állíttatja) van-e kapcsolata azzal a személyiséggel, akinek emléket akar emelni. A válasz igen: Wass Albert Debrecenben tanult, volt itt újságíró, rendszeresen publikált verseket, bekapcsolódott a szellemi közéletbe. **2.** Meg kell vizsgálni, hogy a szobor „tárgya” saját területének művelésével elérte-e azt a szintet, mely fölött nem az a kérdés, hogy legyen-e szobra vagy sem, hanem a művészeti nível első- vagy másodrendűsége. A válasz igen, elérte – Vajda János ugyanúgy szobrot érdemel, mint Ady Endre, miközben óriási a különbség a két életmű között. **3.** Meg kell ítélni, hogy a köztéri szobor, mint műalkotás, megfelel-e a műfaj esztétikai elvárásainak. A válasz: megfelel, legalábbis a hivatott zsűri ítéletét más szempontok alapján hibás megkérdőjelezni.

Ennél többet nem tudok mondani. A továbbiakban a vitába nem kívánok bekapcsolódni.

Toronyapló – MONTAIGNE – (február 29.)

Michel de Montaigne francia író és moralista, a francia esszé (a különböző olvasmányokkal kapcsolatos szabad, lírai értekezés) 16. századi megteremtője esszéinek karcsú, André Gide szerinti válogatását hordom néhány napja magammal a zakóm belső zsebében. Egykori franciairadalom-tanárom vetette fel korábban a rovatcímet látva, hogy talán Montaigne örökségéhez kívánok kapcsolódni, mondván, hogy elfordulva a külső ügyektől, bezárkózom a „könyvesházba”, a toronyba.

Fentebb írtam, hogy bár folyóiratomban bizonyos értelemben „kivonulás”, ám erőteljes felelősségvállalás a külső ügyekért, melyek végső soron belső értékek. Legalábbis a „toronyór” a belső értékekre kíván figyelmeztetni. S annyiban Montaigne után megfogalmazott az üzenete, hogy „minden ember az emberi állapot teljességét hordja magában”. Azzal együtt, hogy „nem a létezés, hanem az átmenetet” festi. Gide úgy látta, hogy Montaigne szerint a „folyékony emberi egyéniség (...) sohasem létező, s önmagát csak egy megfoghatatlan leendőben eszméli”. Ehhez a leendőhöz azonban elsősorban az önismeretre van szüksége az embernek, s ha úgy tetszik, a toronyór erre vonatkozó szólitása végtelenül közhelyes. De igaz. Miként az is, hogy a megértéshez *megértőnek* kell lennünk.

A történet nem folytatódott – „VAN GOGH NYOMÁBAN” – (március 1.)

Bizony, a történet vagy nem folytatódott, illetve ha mégis, valami, ez nem az a történet volt. Olvasom a figyelmzettéseket, hogy a Modemben már csak március 9-ig látogatható „A történet folytatódik – kortárs művészek Van Gogh nyomában” című, január közepén nyílt nagyszabású kiállítás. Nem az volt vele a bajom, hogy modern. Attól még lehet jó, mint ahogy láttam illet Pierre Cordiertől – „Van Goghramme”-ja a maga nemében hiteles –; és itt sorolom Francois Bret, Hervé di Rosa, Fernando Botero, Arman, illetve David Hockney műveit. Azonban – ha nem számítjuk ide a Van Gogh alakjával, sorsával és jellemző motívumaival manipuláló műveket – semmi köze nincsen hozzá.

Mert mi is a probléma? Nem az, hogy Van Gogh művészetét a saját korában nem értették meg, és hasonló érzés van a mai moderneknél is. Van Goghot nem véletlenül nevezzük posztimpreszionistának (avagy soroljuk a legelső modernnek, illetve expresszionisták közé) – Monet a tavirózsákkal elérkezett az impresszionizmus beteljesítéséhez, de előtte már Van Gogh meg is újította a művészetet. (Más utakat járva, ezt tette Gauguin, ezt tette Cézanne. Utóbbi a kubizmus, Van Gogh a német expresszionizmus, Gauguin többféle primitivista irányzat felé nyitott kapukat.) Ma nincsen még új művészi áttörés (az úgynevezett mediális művészetekben nem hiszek), útkeresés van, számolatlan blöff, nézés, minden igekötővel (túl gyakran lenézés), valódi képi parafrázisok helyett üres frázisok zavarják a látást.

És úgy gondolom, hogy éppen az igazi parafrázisban rejlene a történet folytatása. Roland Topor műve (Vincentnek, a süket fül) inkább karikatúra – a fül vágja le van Gogh-ját, és a sarló mellől már csak a kalapács hiányzik. Ezek nem Van Gogh szellemében készültek, hanem Van Gogh szellemét kísértik, játszanak a nagy falattal, plakátra idézik, s ha a géniuszoknál is lehet használni a szót, nemcsak a szenteknél vagy az isteni lényeknél: blaszfemizálják. Ha a történet valóban folytatódni akar, emlékeztetőül nem árt megnézni, honnan kezdődött. Például Millet témái lettek Van Gogh eredeti parafrázisainak alapjai, s talán nem véletlen, hogy a leghitelesebb művek éppen azok, amelyek ehhez az origóhoz nyúlnak vissza, a *Pihenőhöz* vagy a *Magvetőhöz*. Roy Lichtenstein tudta ugyanis bemutatni – és pontosan a *Magvetővel* –, hogyan folytatódik Van Gogh után a történet.

Van Gogh a mindenkorai festészet három alapelemét, a színt, a vonalat és a kompozíciót nemcsak stíluselemként fejlesztette tovább, de új jelentések hordozóivá is tette. A szín nála maga az élet, a vonal a mozgás, az élet dinamizmusa, energiája, a kompozíció pedig az érzelmek tere volt. A színek elementáris erejét az Arles-ban 1888–89-ben készített festményeken véljük előbb felfedezni. S a tobzódó természet mellett olyan problémát is meg tudott oldani, amivel a festők már évszázadok óta küszködtek: Hogyan lehet megfesteni az éjszakát, a színek segítségével érzékelteni a sötétséget?

Gauguinhez hasonlóan sok vonás emlékeztette festészetét a szimbolizmusra: minden tárgyat a közös kontúron belül kívánt elhelyezni, azonosulva vele, mondván, hogy a kiválasztott tárgyak lényegét kell megragadni – és ez utóbbi

hajlam (egyres feltételezések szerint) az érzelmi túláradás révén később szelleme megzavarodásában is szerepet játszott. Lichtenstein érezte leginkább, hogy a modern művészetnek nem kell elvetnie az örökséget, és nemcsak tárgyi topozsaiban kell visszatérni ahhoz, hanem szervesen bele kell írni az új eszköztárba.

Mindenesetre kiválóan alkalmasnak bizonyult az Arles-i Vincent Van Gogh Alapítványnak adományozott művekből válogatott kiállítás arra, hogy szembeítsük a klasszikus (saját korában modern és előremutató) művészetet a mai kortársakéval. (Kár, hogy Bényi Árpád festménye még nem került az anyagba, Van Gogh szellemiségét ugyanis ő nemcsak idézte, hanem úgy építkezett belőle, hogy alázatos volt vele szemben.)

És alkalmas volt arra is a tárlat, hogy kicsit megnyugodjunk a szintén a kiállított anyag részét alkotó fotók között. De ez már egy másik művészet. S úgy vélem, ebben a történetben ez volt a művészet.

Kreatív – Ó, MAGASZTOS KOMMUNIKÁCIÓ! – (március 2.)

Ma, amikor úgy érkeznek a felsőfokú oktatási intézményekbe a diákok a középiskolából, hogy az első évfolyamos szemináriumi csoportból csak egy valaki tudja, mit jelent az a szó, hogy kreatív, még jobban érezni az olyan művészpédagógusok hiányát, mint amilyen Dr. Üveges Mária Éva volt. Most készülök a két nap múlva az Arany János Gyakorló Általános Iskolában az Arany Napok keretében rendezendő emlékkiállítás megnyitójára (pedagógusként dolgozott itt, míg súlyos betegségétől bírta magát, tűzzománc szakkört vezetett), s amikor éppen azt jegyzem le, hogy Üveges Mária minden tekintetben az alkotó gondolkodás híve volt, nem sokkal korábbi, fájó tapasztalatom minduntalan befurakszik az írásba.

Kreatív írás nevű tárgyat is tanítok az első évfolyamos kommunikációsoknak, s természetesen a tantárgy nevével is tisztázni kívántam céljainkat. Néhány diáknak sikerült a „kreatív” szó mondatba foglalása, de csak egyetlen (félleg-meddig sikeres) magyarázatot kaptam. A fantázia és elvonatkoztató képesség nulladik szintjéről szereztem tapasztalatokat, amikor a megadott, hétköznapi magyar szavak mondatba foglalása is csenevész megoldásokat hozott, s bár nem tartozom a túl könnyen elkeseredő emberek sorába, kicsit megrettentem, hogy akkor most vissza kell menni az általános iskolába.

Nem ez volt egyébként az első élményem arról, hogy a húszévesek műveltsége, szellemi és lelki fejlettsége valahol mélyen rekedt, s hogy nem egyedi az eset, ahhoz az egyetemen tanító kollégáim is számos példával járulhatnak hozzá. „Innen szép a győzelem!” – mondhatná, akit a 800 méteres síkfutáson leköröztek, s az oktató is kijelenthetné, hogy ettől kezdve eredménynek számít minden új szó, amit a diákok megértenek, minden új, épkezláb mondat, amit írnak... Csakhogy ezek a diákok állítólag kommunikáció szakra jelentkeztek!

Én megpróbálom a lehetetlent – és minden további következtetést (például: hogyan jutott idáig a színvonal) másokra bízok. Az én következtetésem ugyanis meglehetősen elfogult. Mert szeretek írni.

Még egyszer: F. TÓTH ZSUZSA – (március 3.)

Öt éve kaptam Bakonszegről egy küldeményt, egész kiállításra való fénymásolt rajzzal. Vártam a tárlatot, aztán évekre megfeledkeztem a dossziéről. Fenyves-völgyiné Tóth Zsuzsa debreceni tárlata után aztán előkerestem.

Hozzásegített ehhez egy napokig tartó pakolás, mert lett egy új, plafonig érő könyvespolcom, gyűjteményem csekély részét, több mint 350 könyvemet szabadíthattam meg így a dupla sor átkától, s közben az egész könyvtáramat át kellett rendezni.

Néhány kiállított grafikának és versillusztrációnak a másolatára is rábukkan- tam, mellettük számos lapra szöveg és cím nélkül. Kiválogattam néhányat – az ihlet helyetti állandó készenléti állapot mozgósítva lett.

A sorrend most fordított: nem a versre születik a rajz, hanem F. Tóth Zsuzsa rajza mellé írok egy lírai vázlatot.

MADÁRHAJADBÓL...

*Eltévedt hegedűszóm
bogáncsos éjszakában,
s megfegyelmezett a csönd:
halottak álmát jártam.*

*Eltévedtem, kövek közt
magam is kőbe fagytam,
s hajnalra fájni kezdett
bennem a régi dallam.*

*Virágpáraként nőttél,
emlékem vagy és dal vagy,
madárhajadból minden
léptedre hanga sarjad...*

A vers (vázlat) itt befejeződik, de tudom, hogy még nincsen kész. A látomás- nak csak egyik felébe sikerült belépnem, még nem tudom, milyen valójában ez a női jelenés, ami képes arra, hogy életre keltse a szobrot.

Lélekfoltozó – SERFŐZŐ ATTILA – (március 4.)

Lektora és szerkesztője voltam Serfőző Attila képzőművész, költő és író harmadik kötetének. A nyomdai előkészítéshez szükséges utómunkálatokat ma hajnalban fejeztem be, s mivel a folyóirat-kötet nyomdába adásáig még szűk három hetem van, Attila könyve lehet, hogy addig megjelenik, így ezek a naplósorok már nem előzetesek lesznek, hanem recenzióvá minősülnek.

Talán nem a „benne-lét” elfogultsága mondatja velem, hogy a szerző rászolgál immár mindhárom minősítésre. Úgy vélem, ezzel a mostani, a már önmagában is figyelemkeltő *Lélekfoltozó* című könyvével prózaíróként szintén olyan teljesítménnyel rukkol elő, mely mérce lehet további munkájához. *Színfalak mögött* című első könyvében verseivel jelentkezett 2006-ban, a második, a *Vallomás* egy év múlva jelent meg. Ebben már a prózaíró is helyet követelt magának, és számomra külön öröm, hogy a *Lélekfoltozó*ban a novella olyan szintre ért, amely önálló prózakönyvben is teljes értékű írói mű.

S ez a mostani tulajdonképpen két könyv: novella- és verseskötet egyben. Hiszen Serfőző Attila a történetek áradásában, az alakok formálásában, a helyzetek és jellemek valóságból táplálkozó, mégis fikciós megteremtésében és továbbgondolásában sem szorította háttérbe alapvetően lírai énjének hangjait. A szenvedély, a mély átélés, az érzelmi fűtöttség és érzéki látomás egyre biztosabb és mivesebb költői formákban testesül meg – prozódiai megoldásaival a versek drámaiságát is fokozza –, és a nyers igazmondás különös feszültséget hoz létre a rejtőzködő finomság fátylait bontogatva.

Serfőző Attila (hűen az előző két kötet szerkesztési elveihez, és hűen alkotói alaphabitusához, festői és grafikai inspirációihoz) saját rajzaival illusztrálja verseit. Míg a szavak az érzéki láttatás nyomán teremtik meg a képet, ezek a (többnyire) egylendületű vonalrajzok – túl az embléma-jellegen – a lírai alapérzés magját rögzítik, ráerősítve a hangulatra, és finoman játszva közben az érzékiséggel, állapotá formálva a sejtelmet.

*Serfőző Attila rajza
– a Lélekfoltozó címlapgrafikája*

Serfőző Attila új könyvének új darabjairól azt mondja, hogy a lírai versek elválaszthatatlanok a könnyed, olykor ironikus novelláktól. „A líra közvetlenebb és érzékenyebb az idők változásaira, csupa hangulat, érzelem és sejtetem. A próza szabadabb. Érdekes, izgató számomra, hogy egy téma bő áradása hogyan talál teret egy-egy novella szűk és kimért medrében. A közöttük lévő ’tereket’ grafikáimmal töltöm meg.”

Az író, költő és képzőművész hangulatról és érzelemről, kimértségről és terekről beszél. Úgy gondolom – a kötet írásaiból úgy látom –, hogy Serfőző Attila számára egy, a társadalomkritikát is felmutató ironia tükrével körbevett, aktív meditációs tér része lesz a létezés minden külső és belső gesztusa. Azt is nyomon követhetjük tehát: a hangulattól hogyan lesz aktus, a cselekvés milyen reflexív állapottá változik a tükörben. S a kötet maga a tükör: a belső és a külső világ határát szélesíti (szavaival és képeivel) az alkotó egzisztenciális térré.

S jól érzi, hogy szakadt (megszakadt, kiszakadt, elkopott és nyúzva nyútt) lelkeink foltozásra várnak...

(Serfőző Attila könyve időközben – éppen a Húsvét utáni héten, amikor megtoldom ezt a feljegyzést – már meg is jelent.)

Életrékép – RITÓK LAJOS – (március 9.)

Ritók Lajos grafikai gyűjteményének albumát ma délután mutatták be a Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Szabó Magda Könyvesboltja mellett (illetve benne) nyílt irodalmi kávéházban. A címlapon látható grafika szinte megdelejezi a nézőt. Ha jelzőket keresünk rá, az archaikus jut eszünkbe. Amikor kibebbik, kétéves lánynak megmutattam a képet, azt mondta, hogy ez egy oroszlán.

S valóban van valami állati jegy a szempárban. Az emberi arc részlete új jelentést kap ebben a kivágásban. Ott van az éjszaka benne, a félelem, de a taktika is, a zsákmány – az üldözött és az üldöző minősége. A félelmetes tudás és a legmélyebb ösztönös. Nem tudunk szabadulni a tekintet vonzásától, a szemgolyó ősi univerzumából, melyben a pupilla a mindent magába sűrítő lélekatom...

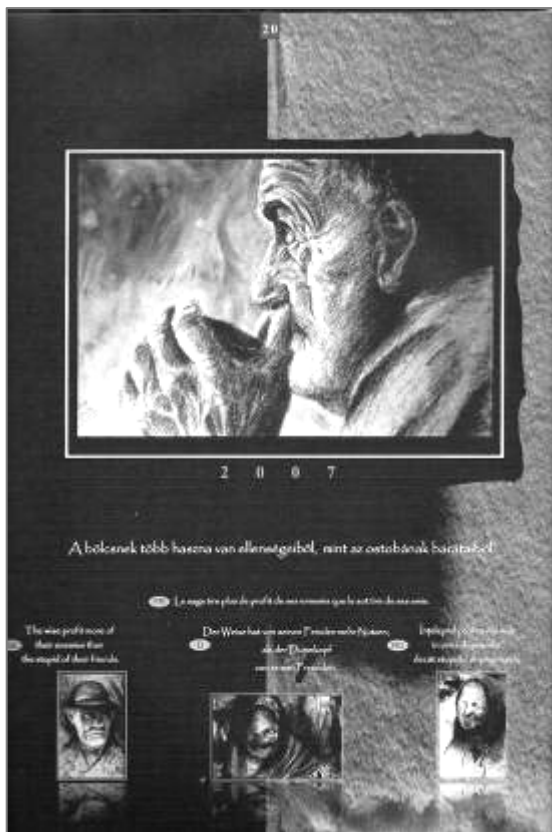
Először a műtermében, aztán az Orvosegyetem Galériájának elmúlt évi kiállításán láttam Ritók Lajos grafikáit, majd a számítógép képernyőjén az album szinte már kész tervezését. S bevallom, az eltelt egy hónap alatt szinte minden nap eszembe jutottak a fekete ünnepélyességéből, tiszta méltóságteljességéből, a megélt életek súlyából átsugárzó hangulatok, olyan érzések kíséretében, mint a felelősség, a tisztelet, a remény. S hogy mennyire kiszolgáltatottak vagyunk, hogy nem vesszük észre azokat a pillanatokat, melyek rádöbbenéne az élet titokzatosságára és nagyszerűségére, hogy a lemondásnak nemcsak filozófiai, de lelkiismereti értékei is vannak. A Ritók Lajos által válogatott idézetek, szövegek és aförizmák közül nemcsak az a vallomásos sor kísért, mely szerint „A szív tolmácsa az arc” – reflektálva egyben az alkotó portrék iránti vonzódására és érzékenységére –, de az olyan bölcsen ironikus megállapítás is, miszerint „Kellemetlen, amikor rájön az ember, hogy kenyere javát nem ő ette meg”.

S két napja már kezembe vehettem a gyönyörű albumot, egyszerre kiállítás-ként és könyvként lapozva az oldalakat. Hiszen Ritók Lajos 76 lapon egy-egy grafikáját emelte ki, és laponként további három-három, az öt nyelven megjelenő szöveghez kapcsolódó képgondolatot közölt. Így egy igen gazdag kollektiót, több mint 300 grafikát lapozhatunk, de könyvként is olvassuk azt.

A szó és a kép együttes megjelenése sajátos kontextust hoz létre, hiszen a művész már nemcsak kimond és megnevez, hanem informál, illusztrál és mutat is. A címgondolatok és az idézetek az eredeti kép asszociációs mezőjét meglehetősen kiszélesítik, és ebben az izgalmas képzet-társítási folyamatban egyrészt a művész autonóm szándékait követjük (mert ő választotta a címet és az idézetet attól függően, milyen aktuális üzenetet társított grafikájához, mintegy maga is újraolvasta azokat), másrészt a szöveg és a kép az olvasó és néző saját műveltségére, élménykörére is apellál, így számtalan újabb olvasatot tételez fel.

„A bölcsnek több haszna van ellenségeiből, mint az ostobának barátaiból”

Ritók Lajos albumából

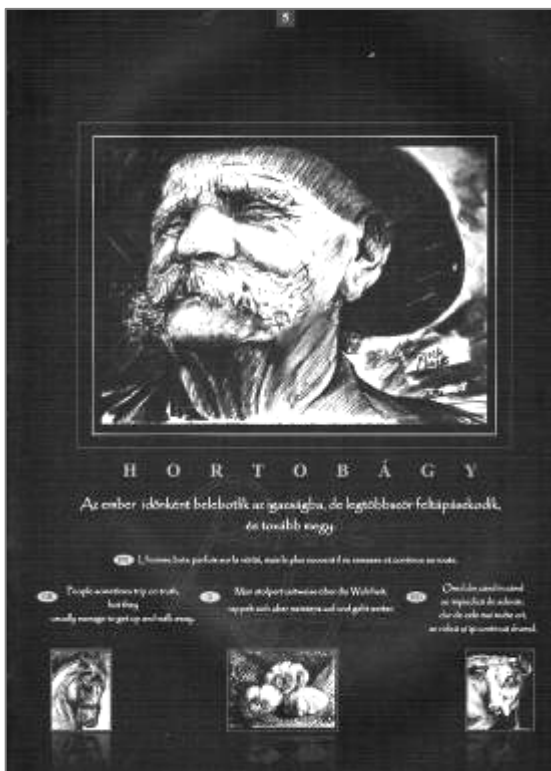
Mert nézzük csak az olyan fogalmakat, kimondásokat, toposzokat, mint Szabadság, Hit, Sors, Lelkiismeret, Tükröm, Fény, Idő, Himnusz – a közösségben rögzült, hozzá tapadt jelentések ugyanolyan szerteágazók, mint amennyire közös gyökereük. A földrajzi helynevek Ritók Lajos erdélyi életére, egykori vagy múltban tett és jelen idejűvé rajzolt utazásaira mutatnak, de megszólítják az olvasó ismereteit is: Mit tudsz Csíkszeredáról, Feketerétről, Balázs-falváról vagy éppen a Hortobágyról, milyen hangulatot kölcsönöz a helynek a hozzá társított kép?

S ha már könyvként is olvassa az ember a grafikai albumot – mely minden szempontból kiváló könyvművészeti alkotás is egyben; ez szintén Ritók Lajost dicséri –, magam arra is kísérletet tettem, hogy összeolvassak bizonyos lapokat. Ilyen lírai sorokat kaptam például, némi átírással: Kérdezni árnyék; Hanem a bölcs Minden a Lélek; A példa azért addig szabad, míg tükröm a szív-akarát; Akinek verejték a tett, lenni sors; – aztán visszalapozok, és azt olvasom, hogy A kapzsi vak; A látók ideje a fény; s hogy légy Magadban himnusz...

Ritók Lajos könyve (valamint a bemutatóhoz installált kiállítás) vallomás, a negyvenéves férfi összegzése, aki „felelős a saját arcáért”. Vallomás az emberről, az életről, a szabadságról. Hiszen a portré nála alkalmas lesz arra, hogy kifejezze: mit gondol a világról. S a portréban a lelki meztelenség tükröződik vissza. Többnyire lezárt életek összegzései a lapok. Már az őszi kiállítását követő kritikámban megjegyeztem, hogy az alkotó különös vonzódása az idős emberek ábrázolásához elsősorban abból adódhat, hogy az egyedi és általános viszonyát a jelen és a múlt egymásra hatásában bemutató, érzelmileg is következtető jellegű módszerében nem az éppen formálódóból kíván utalni a lehetséges jövőbelire, hanem az adott állapotból következtet vissza a megtörténtre.

„Az ember időnként belebotlik az igazságba, de legtöbbször feltápaszkodik és tovább megy”

*Hortobágyi lap
Ritók Lajos albumából*

Ritók Lajos minden bizonnyal kiváló emberismerő, lehetne ezért megkeseredett is, benne azonban erősebb a bizalom és a remény. Mert mi mást is üzenhetne azzal a sorral, hogy „...az ember Isten legszebb himnusza”?

Homage... – AKT – (március 9.)

15 éves lett az AKT Képzőművészeti Társaság – annak idején még az Amatőr Képzőművészek Társasága elnevezésből formálódott a mozaikszo, mely idővel a testképet ugyanúgy jelentette szimbolikusan (mint egy fajta szabadságelv megtestesülését), akár a leplezetlen önfelmutatást. Az egykori amatőrökből mára többen hivatásos képzőművészek lettek – B. Orosz István vagy Fehér Csaba teljesítménye ugyanúgy mértékadó, mint Király Antalé, Koroknai Rózáé, Kozmáné Bódi Ildikóé, Makai Gyuláé vagy Móré Imréné. A Belvárosi Galériában február 20. és március 7. között bemutatkozott 23 alkotó több mint felével magam is rendszeresen találkozom őszi és tavaszi tárlatokon, különböző pályázati szemléken.

Az AKT fennállásának 15 éves jubileumát emlékező kiállítással ünnepelte, ám nem saját történetükre tekintettek vissza – „*Homage à...*” című összeállításukban egykori vagy közelmúltbeli mesterek előtt tisztelegtek. Nemcsak a debreceni tanárok (például Félegyházi László, Makoldi Sándor), hanem a modern művészet európai (Kokoschka, Toulouse-Lautrec) és magyar (Csontváry Kosztka Tivadar, Berény Róbert, Szalay Lajos) példái előtt is, olykor még meszebb tekintve a múltban (Holbein vagy Rembrandt művészetéig), máskor a testvérműzsákat is megszólítva (Weöres Sándor ihletését) rögzítve a képen.

S éppen a tisztelgés nyitva hagyott lehetősége adott módot az alkotóknak arra, hogy homage-aikban hitvallásukat is megfogalmazzák, már amia szellemi, művészeti elődök örökségének bennük való továbbélését illeti.

(Megfigyelhető egyébként a művészi tisztelgés szándéka több kortárs fórumon; a Grafikuművészek Ajtósi Dürer Egyesülete még 2006 végén rendezett a Bartók-, Mozart- és Rembrandt-évfordulók apropóján programtárlatot, de maga az AKT is a Kodály-év alkalmából hirdette meg talyai pályázatát.)

*B. Orosz István:
Rembrandt emlékére (rézkarc)
Máthé András reprodukciója*

S éppen a választás szabadsága adott okot olykor bizonyos félreértelmezésekre is, nevezetesen: az „hommage” nem a megidézett mester motívumainak újrarajzolását kell, hogy jelentse, hanem az emlékező és ezzel tisztelgő alkotónak inkább saját stílusában kell tovább alakítani a rögzült hagyományt.

Magam ennek az utóbbi szempontnak az érvényesülését figyeltem 7-én, a kiállítás utolsó napján – titkon reménykedve abban is, hogy az én nevemet húzzák ki a tárlatbúcsúztató sorsoláson, megkapva Masits István felajánlott festményét, de nem érkezett jelzés, maradt tehát az egyszer látott élmény, rögzítve most abból azt, ami maradandó.

Így Király Antal expresszív Kokoschka-hommage-át, majd B. Orosz István *Rembrandt*-ját (itt a képidézet nem hiánytöltő direkt-motívum, hanem Izsák feláldozásának kontextus-ismétlő parafrázisa), Fehér Csaba ironikus *Motívumvadászát*, Makai Éva Berény Róbert előtt tisztelgő papírnyomatát. S külön is kiemelendő az alapító Angyal László kompozíciója (örvendezve vettem, hogy ismét alkot) – *Hommage à Kör... avagy a körök eltűnése*.

A geometrikus játék lírai metafizikája mögött lokális asszociációk húzódnak, amennyiben művészeti körre, közösségre gondolunk, képet adva annak a szomorúságnak is, hogy egyre kisebb a tere a közös iskola- és műhelymunkáknak. Bizonyos értelemben önreflexív ez a kép, a művészi újrakezdésre ugyanúgy apellálhat, mint az AKT féltésére...

Reinhardt után Budairól – HAVRICS GALÉRIA – (március 16.)

A magyar (gyakran az alföldi) tájból témát merítő, annak látványából hangulatilag is tovább építkező, a természeti nyugalmat – az emberi lélek által vágyott állapotot – ideálmintaként állító Reinhardt István március 14-i kiállítás megnyitóján nem tudtam ott lenni a malomparki Havrics Galériában.

(A tárlatot Halász János debreceni alpolgármestere ajánlotta az érdeklődők figyelmébe – Havrics Miklósnak talán őszinteségével, illetve a néha rajongásnak tűnő, néha naiv bölcsességnek látszó ügyszeretetével sikerült megnyernie a város egyik vezetőjét a kiállítás rangját is emelő gesztusra.)

Reinhardt István: Tiszai részlet (olaj)

Néhány vacsorának való apróság beszerzését kötöttem egybe ígéretem teljesítésével – megnézem az anyagot, mielőtt mindet megvásárolnák. Miklós éppen akasztót erősített egy újabb keretre, pótlandó az egyik „lyukat” a paravánon. Több képet már elvittek, elég sok cédulán szerepelt az „Eladva” felirat.

Nagyjából erre számítottam, hiszen Havrics Miklós gondosan előkészíti az évi két kiállítást: olyan művészekkel áll piacra, akik az évek hosszú során kedvencei lettek a közönségnek.

Beszélgetünk az eladhatóságról és a művészi értékről, s megállapodunk, hogy a kettő nem zárja ki egymást, hiszen ha így lenne, akkor csak álművészet látnánk a lakások falain, de a gyűjtőknél is. A művészetközvetítő (például a galériás) felelőssége abban rejlik, hogy a művész és közönség érdekeit értékszerűlés nélkül egyeztesse. Az eladhatatlan művek forgalmazása és kiállítása senkinek nem az érdeke. S itt nemcsak az egzisztenciális lét anyagi, hanem szellemi oldalait is figyelembe kell venni.

Havrics Miklós azonban nem törekszik arra, hogy irányítson, inkább megfigyel, mint maga mondja: mindenkitől igyekszik tanulni, az alkotóktól, a vásárlóktól is, a laikusoktól, a kritikusoktól is, valamint nem restelli bevallani, hogy a műkereskedői szakmából, mások tapasztalataiból szintén átveszi az általa alkalmazható fogásokat.

Titok nincsen, mondja, csak titkolózó emberek vannak, akik nem lesznek többek azzal, ha így tesznek. Havrics Miklós persze jó üzletember, de mikor találkozunk, mindig az ember van előbb. Néha bölcsnek tűnik, máskor naiv rajongónak, talán mert rájött, hogy az utóbbi habitusban van ott a bölcsesség gyökere is.

Fent: *Budai László: Horgászok*

Tudatosan él, egészségesen, mindkettő mögött emberi felelősséget érzek – egyszer úgy fogalmazott, hogy ha az ember jól érzi magát, biztos nem fog megbántani másokat, és ha megvan a saját lelki egyensúlya, akkor mások sem tudják megbántani őt, hiába akarják.

(Elhiszem neki, ebben is a gyermeki bizalmat vélem, mert tudom, hogy érzékeny ember. – Amíg nem ismerem egy kicsit közelebbről, talán még én is megbántottam.)

Lent: *Budai László: Mediterrán utca*

Reinhardt után Budairól akartunk beszélni – ő hódmezővásárhelyi –, Budai László festészetét is az érdeklődők figyelmébe ajánlja, nem véletlenül rendezett 2005-ben kiállítást is a képeiből ugyanitt.

Az impresszionizmus és az absztrakt egyaránt közel áll hozzá, de a legtöbb (akvarellszerűen tiszta) képét talán az anima-középpontú fantáziavilág rendezi vonzóvá.

Más oldalról közelítve: a könnyed játékosságban is megtalált alkotói öröm, a derű és az optimizmus.

Havrics Miklós nyugodtan lehetne Budai László egy-egy festményének szereplője is – vagy ha úgy tetszik: szemlélődésük embertárgya.

Budai László: Mirjam

„A jelen feltétele a jövő” – HÚSVÉT – (március 23.)

Nem elírás történt, nem azt szerettem volna mondani, hogy a jelen feltétele a jövőnek, a jelen készíti elő a jövőt – miképpen a jelenünk a múlt tükrében értelmezhető. Nem. Mert a húsvéri üzenet egyik lényeges pontja ez: hogy előbb a jövő van, és csak azután a jelen.

A hosszúpályi református templomba mentem ünnepi istentiszteletre, és Fazakas Sándor lelkipásztor (ő a debreceni Hittudományi Egyetem rektora is) igehirdetésében figyeltem fel a húsvéti evangéliumnak erre a magyarázatára.

4. stáció – Józsa János tűzzománca

Ádám (az ember) a múlt. A bűn örököseiként mi is bűnösök vagyunk. Jézus (a Megváltóként született) keresztthalála, a feltámadás bűnbocsátó üzenete: a jövő. Kétezer éve is az volt, és eljöveteleig (amikor jelené válik a jövő) minden jelen időben csak ezzel a jövőtudattal élhetünk.

Hogy Krisztus a Megváltó.

Hogy a jelen és a jövő profán kapcsolata ebben a szakrális értelemben megváltozik.

Hogy nem a jelenünk határozza meg azt, hogy mi lesz a jövőben, hanem Krisztus feltámadásának mindenkori jövője határozza meg a jelenünket.

Nemcsak azért kell felelősséget éreznünk, hogy milyenné tesszük a földi jövőnket, hanem azért is, hogy milyen nem földi jövő irányítja a jelenünket.

14. stáció

– Józsa János tűzzománca

Illusztrációkat kerestem ehhez a Toronynapló-bejegyzéshez, aztán azonnal le is emeltem a képzőművészeti kötetek közül Józsa János *Keresztút* című albumát. A váci Modern Művészeti Gyűjtemény 2005-ben adta ki – az esztétaként is kiváló Sík Sándor *A keresztút* című költeményéből vett stációidézetekhez készített Józsa János debreceni festő- és grafikusművész tizennégy tűzzománc kompozíciót, bemutatva a Pilátustól a keresztől való levételig tartó utat, egy kötetnyitó triptichonban pedig Jézus születésének jelenetei tárulnak eléink.

(Ez az összeállítás egyébként a kiadás évében – a karácsonyi kiállítás részeként – szerepelt az Aranybika Galériában is; a sorozat egyébként tudomásom szerint a Modern Művészeti Gyűjtemény tulajdonába került.)

Az album képeit ajánló Papp László írta: „A roskadó testek, a fájdalmasan és súlyosan lehajló fejek, a tágra nyitott, rácsodálkozó szemek és a kezek vonagló, áldást osztó, ölelésre táruló vagy görcsbe ránduló ujjai megfogják szívünket, s nem eresztik el gondolatainkat, hogy elmeneküljünk a képek sugallta igazságok elől. A képek drámai ereje meghökkeníti az embert, és csak később vesszük észre, mennyi áldozat, mennyi odaadás és mennyi szeretet sugárzik belőlük.”

Forgácsok – (március 24–25.)

Néha olyan érzésem van, mintha láthatatlan lennék – nem köszönnek vissza az emberek. Reggel a liftből kilépő hölgyre még egyszer ráköszöntem. Megijedt.

Papír fecnik kerülnek elő a zakóm zsebéből, vagy másfél éve volt rajtam utoljára. Megörvendek a kincsek: nagyobbik kislányom, Anna szavait jegyeztem fel rá, akkor volt két és fél éves.

Visszaidézem a helyzetet: Néhány méter lemaradtam, Anna nem látott.

Kérdezi az anyját: – Apa hol van?

– Elvesztettük – mondja Nóri.

Anna azonnal forgatja a szót: – Nem, inkább ő hagyta el magát.

Van egy firka a hátoldalon is. „– Anya, Katának máris adjál egy kúpot, mert nem alszik!” (Kissé elítélhető módon a rettegett kúppal fegyelmeztük csöndre elalvás előtt. Kata a két évvel fiatalabb kishúga.)

„– Miért? Te alszol?

– Igen.”

– Apa, Miért van lombja a fáknek?

– Azért, hogy árnyékot adjanak, és a levelükkel tudjanak levegőt venni.

– Szerintem azért, hogy ne legyen melegük.

(Ezt nem jegyeztem fel, csak most jutott eszembe egy tavaly nyári jelenet.)

Egy garázsolt feliratát olvasom: „Az árut nem, a mosolyt ingyen adjuk.” Hetek óta tervezem, bemegyek egy mosolyért. Az ajtón kis tábla: „Rögtön jövök!”

Hungarocell-hó az égből – LAP- ÉS TÉLZÁRTA – (március 26.)

Erre a napra toltam a mostani folyóiratkötet lapzártáját – kihagytam a helyet a Juha Richárd szobrászművész Bem József-domborműve avatásáról készült fotóknak. (Ricsi aztán egy virtuális postaüzenetet is küldött: polgármesterünk gratulált neki, udvarias reményét fejezve ki, hogy további köztéri munkák készülhetnek, egyben bevallotta egy mulasztásukat is, tudniillik az egész ünnepségen egyszer sem hangzott el a szobrászművész neve...)

Magam is ott voltam e télben-tavaszbán, átmeneti kabátban – egyetlen óra alatt kétszer volt tél, és kétszer tavasz, havazott, egy ólomszürke felhő tette még változatosabbá az eseményt (ha már az eredeti tervekhez képest a lengyel és magyar köztársasági elnökök nem lehettek jelen). Olyan volt, mintha a felhő hódarára emlékeztető hungarocell törmelékek szórta volna tele a teret, játszva egy kis műanyag-telet; nekem meg az jutott eszembe, hogy az átmeneti kabát csak arra jó, hogy vagy fázzon vagy melege legyen benne az embernek.

MIÉRT ÍR?

A folyóirat előző számában folytattam azt a sorozatot – a *Nappali ház* 1995-ös ötlete és a *Libération* 1985-ös vállalkozása nyomán –, melynek keretében megkérdezek néhány, szűkebb vagy tágabb környezetünkben alkotó embert: Miért ír, miért fest? Az első részben *Gonda Zoltán* és *Király Antal* festőművészek, illetve *Papp András* író és *Szenási Miklós* író, költő küldte el válaszáat. A február–márciusi kötetben *Borbély Szilárd* költő, drámaíró, *Csontos János* költő, publicista, *Kerékgyártó Kálmán* és *Tar Károly* költők, *Hézsó Ferenc* festőművész és *Kiss Árpád* fotográfus vallomásait olvashatták. Most újabbakat adok közre, reménykedve a folytatásban.

TÓTH–MÁTHÉ MIKLÓS író, drámaíró, színművész

Előbb akartam író lenni, mint színész, aztán mégis előbb lettem színész, mint író. Apám, aki református lelkész volt Tiszalúcon, a szülőfalumban, nyilván arra számított, hogy mint papgyereket úgysem vesznek fel a színművészetre, és akkor majd kénytelen leszek valami tisztességesebb foglalkozást választani. 1957-ben mégis felvettek a színművészeti főiskolára, és mit ad Isten, rajtam kívül még egy görög katolikus papfiút is, Sztankay Pistát, akivel aztán már csak azért drukkoltunk, hogy ki ne rúgjanak minket a forradalmi 'sokkot' mindinkább kiheverni igyekvő kádári rendszer hajnalán. 1961-ben kaptam meg színészdiplomámat és adtam át apámnak, aki csak ennyit mondott: 'Látod, fiam, tudsz te nekem örömet is szerezni, a többi most már rajtad múlik.'

Hiszen ha csak rajtam múlt volna... De fokozatosan rá kellett jönnöm, hogy a színésznél kiszolgáltatottabb 'pária' nincs a művészvilágban. Ez sajnos tény, de az is, hogy ez a negatív 'lelki státusz' nem egyezik egyéniséggemmel. Kisdiákként sem tudtam elviselni a kiszolgáltatottságot – a *Pecúrok* lényegében erről szól –, színészként pedig ezt 'hivatalból' hosszú távon kellett volna tennem, közben ügyesen 'adminisztrálni' magam a különböző szereposztóknál a tehetségemnek, habitusomnak megfelelő szerepekért. Hát ez nem ment, de mert a színpadot azért változtatlanul szerettem, kilenc évig 'hezitáltam' a végleges szakítás előtt. Közben megjártam Veszprém, Békéscsaba, Győr színházait, két pestiben is előfordultam, a Tháliában és a Vígszínházban, míg ez utóbbiban döntöttem el, hogy más hivatás után nézek. Ahol magam oszthatom magamnak a szerepeket, és ahol csak magamnak tartozom számadással a sikerért vagy a fiaskóért.

1971-ben jelent meg az első novellám a *Magyar Ifjúságban*. Hogy időközben milyen íróvá lettem, az ott van az eddig kiadott harminc könyvemben, a történelmi és társadalmi regényeimben, elbeszéléseimben, satíráimban, humoreszkjeimben és bemutatott drámáimban. Két CD-m is napvilágot lá-

tott: Ady-műsorom után Csokonait szólaltattam meg, és számos előadóestet tartottam. Ebből is látható, hogy bennem a színész és az író most már örökre elválaszthatatlan. Segítik egymást. Nem csupán akkor, ha drámát írok, de minden más művemben is, hiszen mindegyikben emberek a szereplőim, és az olvasóim számára azokat is élővé kell mozdítanom, csak ebben az esetben a lelkük színpadán.

Íróként ennyi telik tőlem, emberként pedig semmi, ha olyan valakit kellene élővé mozdítanom, aki a legtöbbet jelenti számomra. Mert minden írásom, könyvem, drámám nem egyéb, mint illúzió életem legnagyobb tragédiájához képest, amit az Isten írt meg számomra, amikor több mint négy esztendeje elszólította a feleségemet, társamat, múzsámat, gyermekeim édesanyját. Minden művemben benne van, és ott kell, hogy legyen minden vallomásban.

Az angyalokat hajnalban visszahívják címmel rövidesen megjelenik életünk könyve,* de Róla és Hozzá szólok a *Hányod hűsége* című verseskötetemben is. Alljon itt ebből az Illúzió című versem, úgy gondolom, híven tükrözi 'íróságom' lényegét, fájdalom szülte ars poétikámat:

*Mi az a kis hírnév vagy mi,
amivel íróként elhenceghelek,
és olykor magam is azt hiszem,
hogy különb vagyok a többieknél,
mert történeteket gondolok ki,
ha úgy tetszik, embereket is teremtek,
akik a tollam nyomán életre kelnek,
amíg tart az elbeszélés, a regény
vagy a dráma... Ezáltal különböznék
bárkitől is? Akár csak egy mézségetőtől
vagy egy birkapásztortól? De hát ez
nem egyéb, mint illúzió, amivel
önmagam áltatom az alkotó
pózában tetszelegve, mert ha igazán
teremtő lennék, hasonlatos az Istenhez,
téged keltenélek életre, Drágám,
és akkor valóban különböznék
mindenkitől...*

* Tóth-Máthé Miklós *Az angyalokat hajnalban visszahívják* című könyve időközben megjelent – ismertetését a következő folyóiratkötetben közlöm.

Variációk egy körkérdésre

No. 1.

C. Mi-mi-mi-mi-mi-mi-mi-mi-ért? D. Mi-mi-mi-mi-mi-mi-mi-ért? E. Mi-mi-mi-mi-mi-mi-mi-mi-ért? Beéneklés után a „Világlik a világ-lik” kezdetű ária. Dúrban. Esetleg dirr-dúrban.

No. 2.

Miért rabol, tisztelt gyanúsított úr? Miért kéjeleg, kis ledér hölgy? Miért anyagcsereült kedves élő? Miért ír verseket, poéta úr?

Refrén: Mást nem tudok, mást nemtudok, mástnemtudok... Moll. Esetleg MOL. Benzinkút, lágyan.

No. 3.

Nincs meghatóbb annál, amikor A. (például Anti) a padok alatt elküldi kissé suta üzenetét Zsének (pl. Zsuzsinak). Ez a fecni iszonyú veszély. A./ Illetéktelenek elolvassák. B./ A dolog lényege elolvasás nélkül is nyilvánvaló. C./ A lebukás veszélye egy éles szemű tanár/nő miatt is kockázatos. Jó esetben csak elkobozza az irományt. Rosszabb esetben... Erről ne is beszéljünk. D./ A vallo-más simán eljut a címzetthez, aki fölvihog, majd szünetben köznevetség tárgyává teszi a feladót. Tadaadam, tadaadam, mint Beethoven Sors-szimfóniájában. Az írás a leghétközapibb dolog, de veszélyes. Nagy kockázat. Jegyzék-száma -1.

No. 4.

Üdvözlendő kísérlet a Nagy Csöndlemez. Sztereo. Állítólag Amerikában (USA) már gyártottak ilyen, s ha lehet, mindenkinek ajánlom. Mindkét fülre használható, ha valaki nem irtózik a csöndtől. Zaj, nesz mindenhol van, a tökéletes csöndet már csak művi úton lehet előállítani. Sétálómagnó hiányában megteszi a fülgyapot is.

A csöndet úgy is felfoghatjuk, mint a nullát. A o valójában megegyezésem számjegy, nem is létezik. Ezért nem is csodálkozom azon, hogy a zérus és a teljes csönd ellen kézzel-lábbal tiltakozunk.

Ami nincs, az is van, legalább is lehetséges. Kezdetben a természettudományokhoz vonzódtam. Valószínű, hogy elértem volna azt a nagy belátást, hogy minden tudásomat latba vetve is beleütközöm a megoldhatatlan alapkérdések egyikébe.

Ám humán pályára kerültem, ahol annyi nulla van, hogy egy-két kóbor zérus már föl sem tűnik. Ez a kisebbik baj, de az abszolútnak tekinthető értékek sorsa a mostani profitőrületben akkora nulla, hogy erre még egy adócsaló, nagyon Korlátolt Felelősségű Társaságot sem érdemes alapítani.

A neoliberális szemléletű rablólovagok utódai persze majd dachból, ifjonti hévből, esetleg meggyőződésből és hitből ellenük fordulnak. Sajnos, én azt az időt már nem élem meg. Addig is szün, szünet, szün, szünet. Ezt bármilyen hangszeren el tudom játszani.

No. 5.

Majdnem botfülem van, még eldúdolni sem tudom pontosan az adott rövid zeneművet. Tisztán humánus szempontból, emberi kíméletből hangosan énekelni sem akarok. Mindez nem akadályoz meg abban, hogy érzékeljem a dolgok szépségét és rótságát, igazságát és hazugságát, Vagyunk így ezzel néhány milliónyian.

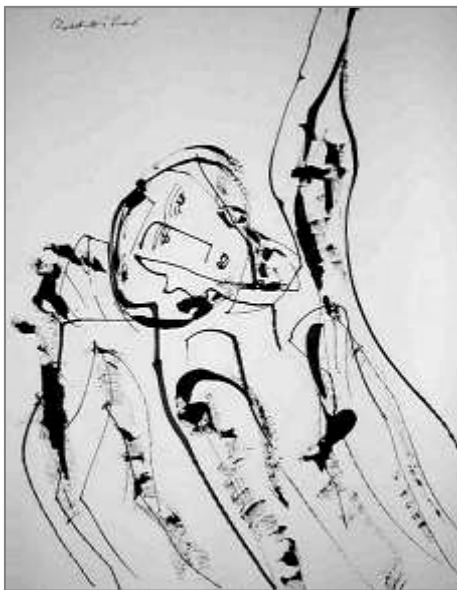
Írok? Valójában alig írtam, csak a belső kényszernek engedve, néhány alapszabályt is megismerve próbálom a mondandóm megformálni. Nem engedek, alig engedek az akarattól, de nagyon is alkalmazkodtam a lírához, e sajátos műfajhoz. Ez a kettősség nem sima ügy, csak utólag látszik annak. Ambivalenciám, hogy maga az írás érdekel és nem érdekel.

Lásd még: diszharmónia.

No. 6.

Miért írok? A zsákból a szög kibújhat, de ez nem szög, nem is zsák. Nem direkt hasznú valami, nem propaganda, csak megkerülhetetlen emberi düh, öröm, kétségbeesés, elemi gyönyörűség. Szégyenkezés nélkül kimondom, hogy magamért írok, saját szellemi és lelki épségemért. No meg érted. Kettőnk által mindenkinek. Mindenki által sorsunkért. Sorsunk miatt e földi hatalomért (Ószövetség, Teremtés könyve). Megígért földi hatalmunk által a világ rendjéért.

S most újra jön a nagy hökkenet, a végesség, mint tudás, a végesség, mint lét. Megriadva írok hát a nem létező/létező Istenért, s őszintén bevallva: nem is tudom, hogy miért. Zenei utalás: „Tebenned bízunk eleitől fogva...”

Burai István tusgrafikája

KOCSIS CSABA író, fotográfus

Edmund Hillary új-zélandi hegymászót megkérdezték, hogy miért mászta meg a Mont Everest? Azt felelte, mert ott volt. Miért írok, fotózok vagy zenésítek meg egy-egy verset? Azért mert inspirált valami megfoghatatlan, valami természetfeletti. Ha csak önmagáért cselekszik az ember, akkor az eredmény esetleges. Lehet jó is az alkotás, amely így születik, de ha hiányzik belőle a lélek, hamar feledésbe kerül. Nemcsak az olvasó, hanem az alkotó által is.

Elsősorban gyermekkoromban (de néha még most is) képszerűen olvastam (olvasok). Megjelent (megjelenik) előttem képszerűen az esemény, a szemem láttára játszódik a cselekmény. Ilyen képek jelentek meg előttem, ha hallottam egy-egy történetet. Ehhez azonban olyan pedagógus kellett, mint Irmuska néni, a tanítóm. Tőle hallottam először *Kádár vitéz* történetét is, mikor elhatároztam, hogy regényt írok belőle. Tíz éves voltam akkor.

Mivel a környezetemben szinte mindenki énekelt, én is kedvet kaptam hozzá. A szüleim által választott hangszer, a cselló azonban sok szenvedést okozott. Nem szerettem. Ezt az érzést csak olyan kiváló pedagógus tudta velem feledtetni, mint Kaszanyitzky tanár úr. Nyolcadikos koromban felhagytam a horgászással, és elcseréltem a botomat egy Pajtás fényképezőgépre, mert éreztem benne valami kihívást, hogy megörökítsem az elmúló világ egy-egy pillanatát, az ember kérész életének egy-egy szeletét.

Középiskolában gitár került a kezembe, és a kezdeti zsenégék után fordultam a versekhez, neves poéták költeményeihez. Örömet jelent számomra ma is, ha egy-egy kortársra rácsodálkodik a közönség, hogy milyen értékes művek születtek ma is az irodalom műhelyeiben.

Balogh Gyulán keresztül ismertem meg a cigány irodalmat, és annak befogadása József Attila után nem okozott nehézséget. A méltatlanul mellőzöttek (például Sinka, Obersovszky, Körmendi Lajos) költészetét igyekszem népszerűsíteni, a Berekfürdői Írótáborban megismert költőkével együtt.

Gémes

Kocsis Csaba fotográfiája

Az én falum sorozatból

Kádár vitézre már a Kisfaludy Társaság is felhívta a figyelmet, én is fontosnak tartottam és tartom ma is az újfalusi malomgátnál elesett hős történetét. Ezért írtam meg a kisregényt, amelynek témája gyerekkorom óta foglalkoztatott. Bessenyeiről is ezért írtan drámát, mert gyerekkorom óta kísért bakonszegi háza. A *Kádár vitéz útja* című kötetért kaptam cserébe egy olyan könyvet, amely a remete bihari életét kísérte figyelemmel.

A fotózást sohasem hagytam abba, de a digitális fényképezés olyan lehetőségeket nyitott meg előttem, amely lehetőség nem maradt kihasználatlanul. Első anyagom, Porcia és környéke képekben, egy alig 48 órás olaszországi kint tartózkodás lenyomata. Aztán jött a *Barbarikum*, amelynek gerincét a bakonszegi kostemetőről készült fotográfikák alkotják. Megörökítem a kortárs írókat, költőket is a KOR-KÖRKÉP című sorozatomban.

Az *én falum* című legújabb tárlatomban, vagyis az „*énfalumban*”, ahogy Bíró Gyula barátom nevezi, egy olyan faluképet kívánok láttatni, amely elsősorban az embereken keresztül szól egy olyan településről, amely bennünk él, és amelyik szinte bárhol lehetne a Kárpát-medencében.

Lovasparkoló-őr Kőrispatakon

Lent: *Unitáriusok*

– lapok Kocsis Csaba *Az én falum* ciklusából

A család és a barátok mind segítettek az utam. Van, aki végig k tartott, és van, aki elmaradt. Sajnos, már örökre elmentek többen is. Sok volt ez a számtalan lehetőség, hogy mindezt a véletlennek tulajdonítsam.

A szó-zene-kép-család szintéziséből született meg bennem a hit, amelytől elfordították a mi nemzedékünket.

Ez pulzál bennem, ez ad erőt, és ez határozza meg az utam...

HÉZSÓ FERENC Munkácsy-díjas festőművész életmű-kiállítása nyílt meg április 6-án Hódmezővásárhelyen, a művész szülővárosában, 70. születésnapja alkalmából.

Az életmű reprezentatív alkotásait bemutató albumba Kratochwill Mimi művészettörténész írt tanulmányt.

Ebben olvassuk: Hézsónak „életformájává vált, hogy a körülötte élő embereket és az életüket, aggodással teli nehéz éveiket, sorsuk nehézségeit, a paraszti életmódváltást, a városba özönlők feloldódását, a sokszor kilátástalan jövőjüket kutassa. Hiteles élményei folytán választott festői témái mély érzéssel és önként vállalt felelősségével megátolták, hogy beálljon a hagyományos tanyaromantikát festők sorába.

(...) Ezek a művek többnyire morális és világképteremtő szándékokat céloznak meg. Nem elégszenek meg csupán a látványszerű, leképező festészet nyelvezetével (...) festészeti korszakainak egyik útját a teljes képmezőt kitöltő határozott, erős színek vonalhalójával alakított képstruktúra és a figurákban megtestesült kompozíciók alkotják.

(...) Míután a nyolcvanas évektől visszatért a narratív leíró festészethez, érzelmi síkon jobban kifejeződtek vallomásos és látomásos műveiben meleg színárnyalatokkal megjelenített mondanivalói. A magyar táj iránti vonzódása kap megerősítést több évtizedes tokaji, hortobágyi, hajdúsági, jászági és kunsági művésztelepeken készült művein, amelyek az Alföld szeretetéről tanúskodnak.”

TARTALOM

Hajnalra az ég; Csak az idő (versek) 177

Reneszánsz év

A jelenvaló Mátyás király..... 180

A reneszánsz év országos programjaiból 185

Mátyás király Gömörben 187

Ébredj, Mátyás király!..... 190

Múzeumi kurír

Az életmű újabb grafikai tükre (Holló László Egerben)..... 193

Egy ismeretlen kép: Holló László Csokonai-akvarellje 196

A művészi örökség megszólítása (Holló-díjasok csoportkiállítása)..... 198

Lovas Kiss Antal lett az idei Holló László-díjas 204

Egy „arisztokratikus” szenvedély (8.) 206

Kard és Toll 210

A baráti kör vendége volt: Szakonyi Károly 212

A baráti kör látogatása a Medgyessy-körben..... 214

Familienbande (Német dokumentumfilm David Beeriről) 216

A Madárkirálytól a Sárkánykútig
(Szabó Antónia és Horváth István műtermében)..... 218

A Varjúvár szellemi fényei
(Horváth Bátor és Juha Richárd kiállítása)..... 220

„A szabadság régi bajnoka” (Bem-domborművet avattunk) 224

Szükségszerűség és szabadság
(A XVII. Debreceni Tavaszai Tárlatról) 227

Páva, beszédgyakorlatok; Képek (versek)..... 230

Fény – a mindenséghez való viszony
(Egry József születésének 125. évfordulóján)..... 235

Krúdy és Debrecen (Krúdy Gyula publicista pályakezdése) 242

Szindbád urak gyarapodnak..... 260

„A szép nő legveszélyesebb riválisa a virág”

(Vaszary János emlékezete) 261

Vissza a paradicsomhoz (Gyórfi András kiállítása)..... 266

Az összesűrűsödött tér (Kövér József kiállításai) 269

Műemlékvédelem – helytörténet

Múltunk öröksége (Dr. Angyal László András
a Hajdú-Bihar Megyei Műemléki Albizottság 50 évéről)..... 275

Iskola- és helytörténeti gyűjtemény Hajdúhadházon 278

Művésztelep

Hortobágy (H. Csongrády Márta fotókiállítása).....	280
A Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep arcképcsarnoka.....	282
Valaki mindig..., Csokonai, Lányok a pusztán (versek)	290
A fény kiterjedése (Torok Sándor emlékkiállítása)	292
Deák Nonna kiállítása.....	294
Burai István kiállítása Siófokon	297

A kertvalóság mint egzisztenciális közeg (Pálnagy Balázs kiállítása Hajdúböszörményben)	300
A kaland mint érzelmi létforma (Uzonyi Ferenc kiállítása).....	303

Báránkönyvek

(Folytatásos regény – I. rész)	308
--------------------------------------	-----

Toronynapló

(Benne: Fátyol Zoltán, Kémeri Zoltán és Kémeri Csaba, F. Tóth Zsuzsa, Montaigne, Van Gogh, Serfőző Attila, Ritók Lajos, AKT, Havrics Galéria, Húsvét)	321
---	-----

Miért ír?

Tóth-Máthé Miklós (író, drámaíró, színművész)	344
Dusa Lajos (költő).....	346
Kocsis Csaba (író, fotográfus)	348

Lapzárta

Hézsó Ferenc Munkácsy-díjas festőművész kiállítása	350
--	-----

A folyóirat következő kötete júniusban jelenik meg

A tervezett tartalomból:

„Boldog, aki olvassa” – A Biblia éve;
10 éves az Ethnica – Beszélgetés Ujváry Zoltán alapító főszerkesztővel;
Jubilált az Elméleti Galéria – Cserép Zsuzsa negyed század kiállítás-szervezéséről;
Balatonfüred a költészetben;
Reneszánsz év; Múzeumi kurír;
Hézsó Ferenc 70. születésnap kiállítása Hódmezővásárhelyen;
Márai Sándor Krúdy-képe; Móra Ferenc az olvasásra nevelésről;
Dr. Bényei Miklós és dr. Csohány János új könyveiről
Báránkönyvek (II. folytatás); Toronynapló